

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

کتاب معلّم

(راهنمای تدریس)

مطالعات اجتماعی

چهارم دبستان

۱۳۹۵

وزارت آموزش و پرورش
سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی

نام کتاب :	کتاب معلم مطالعات اجتماعی چهارم دبستان - ۶۷
بديداورنده :	سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی
مدیریت برنامه‌ریزی درسی و تألیف :	دفتر تألیف کتاب‌های درسی عمومی و متوسطه نظری
شناسه افزوده برنامه‌ریزی و تألیف :	ناهید فلاحیان، نازیا ملک‌محمودی (مؤلفان)
مدیریت آماده‌سازی هنری :	اداره کل نظارت بر نشر و توزیع مواد آموزشی
شناسه افزوده آماده‌سازی :	لیدا نیک‌روش (مدیر امور فنی و چاپ) - مجید ذاکری یونسی (مدیر هنری) - سمیه قنبری (صفحه‌آرا) - سیده فاطمه محسنی، زهرا رشیدی مقدم، مریم جعفرعلیزاده، فاطمه پزشکی، حمید نابت کلاچاهی، فاطمه رئیسیان فیروزآباد (امور آماده‌سازی)
نشانی سازمان :	تهران : خیابان ایران‌شهر شمالی - ساختمان شماره ۴ آموزش و پرورش (شهید موسوی) تلفن : ۹-۱۱۶۱۰۸۸۸۳، دورنگار : ۸۸۳۰۹۲۶۶، کد پستی : ۱۵۸۴۷۴۷۳۵۹
ناشر :	وبگاه : www.chap.sch.ir و www.irtextbook.ir
چاپخانه :	اداره کل نظارت بر نشر و توزیع مواد آموزشی
شرکت افست «سهامی عام» (WWW.Offset.ir)	شرکت افست «سهامی عام» (WWW.Offset.ir)
سال انتشار و نوبت چاپ :	چاپ اول ۱۳۹۵

کلیه حقوق مادی و معنوی این کتاب متعلق به سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی وزارت آموزش و پرورش است و هرگونه استفاده از کتاب و اجزای آن به صورت چاپی و الکترونیکی و ارائه در پایگاه‌های مجازی، نمایش، اقتباس، تلخیص، تبدیل، ترجمه، عکسبرداری، نقاشی، تهیه فیلم و تکثیر به هر شکل و نوع بدون کسب مجوز ممنوع است و متخلفان تحت پیگرد قانونی قرار می‌گیرند.

شابک ۲-۲۴۶۰-۰۵-۹۶۴-۹۷۸-۲ ۹۷۸-۹۶۴-۰۵-۲۴۶۰-۰۵-۹۷۸-۲ ۹۷۸-۹۶۴-۰۵-۲۴۶۰-۰۵-۹۷۸-۲

امام خمینی مرتب بودند؛ یعنی، از آن ساعت صبح که از خواب بیدار می شدند، هیچ کارشان بدون برنامه نبود و هیچ وقت بدون برنامه زندگی نکردند. مطالعه شان سر ساعت بود، استراحتشان سر ساعت، به رادیو گوش کردنشان سر ساعت و خلاصه تمام کارهایشان - حتی عبادتشان - سر ساعت بود.

فهرست

بخش اول: کلیات

- ۲..... مقدمه
- ۲..... ۱-۱- تعریف و ماهیت مطالعات اجتماعی
- ۲..... ۱-۲- ضرورت ها و جهت گیری های اصلی در آموزش مطالعات اجتماعی
- ۴..... ۱-۳- اصول حاکم برگزینش و سازماندهی برنامه درسی جدید مطالعات اجتماعی
- ۵..... ۱-۴- عناصر و مؤلفه های برنامه درسی مطالعات اجتماعی
- ۱۱..... ۱-۵- تلفیق چگونه صورت می گیرد؟
- ۱۱..... ۱-۶- مهارت ها
- ۱۳..... ۱-۷- اخلاق
- ۱۴..... ۱-۸- معلم مطالعات اجتماعی باید چه صلاحیت هایی داشته باشد؟
- ۱۶..... ۱-۹- بسته آموزشی درس مطالعات اجتماعی
- ۱۸..... ۱-۱۰- ساختار و محتوای کتاب درسی
- ۱-۱۱- اهداف کلی برنامه درسی مطالعات اجتماعی در دوره آموزش عمومی (ابتدایی - متوسطه اول)..... ۲۰
- ۱-۱۲- اهداف (برون دادهای یادگیری) مطالعات اجتماعی پایه چهارم ابتدایی..... ۲۳
- ۱-۱۳- ملاحظات و نکات مهم مربوط به آموزش..... ۲۴
- ۱-۱۴- ملاحظات و نکات مربوط به ارزشیابی..... ۲۸
- جدول پوشش دروس در زمینه مهارت های کاوشگری و مهارت های زندگی و پرورش هوش های چندگانه..... ۳۶

بخش دوم: راهنمای تدریس فصول کتاب

- ۴۳..... ۱- فصل اول، محله ما
- ۶۳..... ۲- فصل دوم، شهر من، روستای من
- ۷۵..... ۳- فصل سوم، پیدایش شهرها و روستاها
- ۹۳..... ۴- فصل چهارم، سفری به شهرهای باستانی
- ۱۱۳..... ۵- فصل پنجم، کشور زیبای من
- ۱۳۷..... ۶- فصل ششم، ما ایرانی هستیم
- ۱۵۰..... معرفی منابع مرتبط با موضوعات کتاب برای تحقیق یا مطالعه بیشتر دانش آموزان

بخش اول

کلیات

در میان برنامه‌های درسی، مطالعات اجتماعی یک حوزه یادگیری اصلی و کلیدی است که تقریباً در تمام کشورهای دنیا آموزش داده می‌شود. در یک دهه اخیر به موازات لزوم پاسخ‌گویی به نیازهای نو در عرصه آموزش این درس و تربیت اجتماعی و لزوم برون رفت از رویکردهای سنتی و همچنین تدوین اسناد تحولی از جمله برنامه درسی ملی، برنامه جدیدی نیز برای این حوزه یادگیری تدوین شده است. در این برنامه، لزوم تحول در رویکردها، اصول، اهداف و سازماندهی محتوا در این درس مورد تأکید قرار گرفته و موارد مذکور با نگاهی نو تنظیم و تدوین شده‌اند.

۱-۱- تعریف و ماهیت مطالعات اجتماعی

مطالعات اجتماعی یک حوزه یادگیری است که از تعامل انسان با محیط‌های اجتماعی، فرهنگی، طبیعی، اقتصادی و ... و تحولات زندگی بشر در گذشته، حال و آینده و جنبه‌های گوناگون آن بحث می‌کند.

از آنجایی که این درس بر محور کش متقابل آدمیان با یکدیگر و با محیطی که در آن به سر می‌برند - در روند زمانی - استوار است، می‌توان ادعا نمود که جامعه، مکان و زمان سه محور عمده این درس هستند.

مطالعات اجتماعی یک حوزه یادگیری بین رشته‌ای است که از مفاهیم رشته‌های علمی چون جغرافیا، تاریخ، اقتصاد، علوم سیاسی، جامعه‌شناسی و همچنین مطالعات مختلف مانند آموزش‌های مدنی، مطالعات شهروندی و زیست محیطی، دین و اخلاق بهره می‌گیرد.

۱-۲- ضرورت‌ها و جهت‌گیری‌های اصلی در آموزش مطالعات اجتماعی

مفاهیم رشته‌های علمی که به آنها اشاره شد به همراه ارزش‌های کلیدی و مهارت‌های کاوشگری سعی در رساندن دانش‌آموزان به مقصد غایی این حوزه - یعنی شکوفایی فطرت و تربیت انسان‌های شایسته و مؤمن، پرورش شهروندان مطلوب و تربیت اجتماعی به منظور مهیا شدن برای زندگی در جامعه - را برعهده دارد. به عبارت دیگر این حوزه یادگیری می‌کوشد تا از طریق آموزش برخی دانش‌ها، مهارت‌ها و صلاحیت‌های مورد نیاز؛ افراد را به گونه‌ای تربیت کند که هم در زندگی فردی و هم در زندگی اجتماعی، نقش کارآمد و شایسته‌ای را ایفا کنند.

توجه به اسناد بالادستی نظام آموزش و پرورش کشور از یک سو و نظرسنجی‌ها، نیازسنجی‌ها و پژوهش‌های انجام شده در کشور از سوی نهادها و سازمان‌های مختلف، تدوین کنندگان برنامه درسی جدید مطالعات اجتماعی را به سمت توجه و تأکید بر شش محور زیر در سرفصل‌ها و محتوای این برنامه جدید سوق داده است. شایان ذکر است که این محورها ضرورت‌های آموزشی این برنامه درسی را نیز نمایان می‌کنند.

۱- تقویت عزت و هویت ایرانی - اسلامی؛

۲- ترویج و درونی‌سازی اخلاق و ارزش‌های اسلامی؛

۳- شناخت حقوق و مسئولیت‌های فردی و اجتماعی و شهروندی در سطوح مختلف و تقویت مهارت‌ها و نگرش‌های مربوط به آنها؛

۴- شناخت میراث فرهنگی، استعدادها و قابلیت‌های کشور و جایگاه کشور در جهان و توانایی برقراری ارتباطات مؤثر در سطح جهانی؛

۵- پیشگیری از بروز بحران‌های تربیتی و آسیب‌های اجتماعی در کودکان و نوجوانان و کاهش کجروی‌های اجتماعی و گسترش رفتارهای بهنجار؛

۶- گسترش بهداشت روانی، تقویت روحیه خودباوری، نشاط، سازندگی و پویایی امید به آینده و اعتماد به نفس.

به‌طور کلی می‌توان گفت که سه مؤلفه، تقویت هویت ملی، اخلاق محوری در نظام اجتماعی و مهارت‌های زندگی از موارد مهمی است که برنامه مطالعات اجتماعی آنها را در اهداف، محتوا و روش‌ها تعقیب می‌نماید.

آموزش آداب و مهارت‌های زندگی جایگاه ویژه‌ای در برنامه درسی مطالعات اجتماعی دارد. حوزه آداب و مهارت‌های زندگی در برنامه درسی ملی به عنوان یکی از حوزه‌های یازده‌گانه به رسمیت شناخته شده است و با درس مطالعات اجتماعی پیوند نزدیکی دارد و بخش قابل توجهی از آداب و مهارت‌های زندگی را می‌توان در چارچوب و بستر این درس آموزش داد. در رویکرد جدید این درس، سعی بر آن است که محتوای آموزش هرچه بیشتر با زندگی دانش‌آموز پیوند بخورد و به‌جای تأکید بر محفوظات و دانستنی‌های پراکنده و زیاد، مطالب مفید و کاربردی آموزش داده شود.

۳-۱- اصول حاکم بر گزینش و سازماندهی برنامه درسی جدید مطالعات اجتماعی

در این بخش بعضی از مهم‌ترین اصول حاکم بر سازماندهی و گزینش محتوا به‌طور خلاصه معرفی می‌شود:

- چون هدف اصلی از آموزش مطالعات اجتماعی شکوفایی فطرت و پرورش کمالات انسانی، تربیت اجتماعی و شهروندی و آمادگی برای زندگی است لذا حوزه‌های دانشی و مفاهیم در آموزش در راستای هدف فوق مدنظر قرار می‌گیرند.

- سازماندهی و تولید محتوای این درس باید به‌گونه‌ای باشد که موجبات امیدواری، نشاط، سرزندگی و میل به سازندگی و پیشرفت خود و جامعه را در دانش‌آموزان پدید آورد.

- در آموزش موضوعات تاریخی به‌جای تأکید بر سلسله‌ها و حکومت‌ها یا صرفاً تاریخ سیاسی، به اوضاع و احوال اجتماعی و فرهنگی دوره‌های مختلف و ابعاد مختلف زندگی مردمان پرداخته شود و در این زمینه شخصیت‌ها، مفاخر، آثار، خلاقیت‌ها و دستاوردهای فرهنگی — تمدنی ایران در هر دوره برجسته شود. ضمن آنکه در این بخش زمینه‌های بررسی مدارک و شواهد تاریخی، تفکر و نقد رویدادها و موضوعات فراهم آید.

- در آموزش موضوعات جغرافیایی، به توان‌های محیطی و انسانی کشور ایران برای پیشرفت و سازندگی تأکید و به شناخت قابلیت‌های جغرافیایی کشور توجه شود. علاوه بر آن پرورش مهارت‌های جغرافیایی که با زندگی روزمره دانش‌آموزان پیوند نزدیکی دارد مدنظر قرار گیرد.

- در آموزش موضوعات اجتماعی و فرهنگی، ضمن انتقال باورها و ارزش‌ها، زمینه برای تفکر و نقد و بررسی موضوعات اجتماعی و محیطی فراهم بیاید.

- به آموزش‌های اقتصادی و سواد مالی که در برنامه‌های قبلی توجه ناچیزی به آنها شده بود، اهمیت لازم داده شود و متناسب با نیاز مخاطبان، مهارت‌های مالی — اقتصادی در آنها پرورش یابد.

۴-۱- عناصر و مؤلفه‌های برنامه درسی مطالعات اجتماعی

در برنامه درسی مطالعات اجتماعی، به منظور تعیین حوزه‌های مرتبط با مطالعات اجتماعی، از حوزه‌های موضوعی استفاده شده است که به جای دیسپلین‌ها (رشته‌های علمی) فضای بازتری را برای تلفیق به وجود می‌آورند.

براساس نیازهای علمی برنامه، پنج حوزه موضوعی و برای هر یک از حوزه‌های موضوعی نیز سه مفهوم کلیدی انتخاب شده است. محتوای موضوعی و علمی برنامه در قالب این حوزه‌های موضوعی و مفاهیم کلیدی سازماندهی می‌شوند. به علاوه، هر یک از این حوزه‌های موضوعی، مفاهیم و موضوعات یک یا چند رشته علمی و فراتر از آن را پوشش می‌دهد.

۱- زمان، تداوم و تغییر ← تاریخ

۲- مکان و فضا ← جغرافیا

۳- فرهنگ و هویت ← جامعه‌شناسی، تاریخ، مردم‌شناسی، دین و اخلاق و ...

۴- نظام اجتماعی ← علوم اجتماعی، جامعه‌شناسی، حقوق، علوم سیاسی و ...

۵- منابع و فعالیت‌های اقتصادی ← اقتصاد، جغرافیا، مطالعات محیطی زیست، دین، اخلاق و ...

۱- زمان، تداوم و تغییر: این راهبرد از حوزه تاریخ بهره می‌گیرد و با استفاده از شواهد و مدارک برای فهم تغییرات و تداوم پدیده‌ها در روند زمان تأکید دارد. به موازات سیر زمان، بخشی از حال به گذشته و بخشی از آینده به حال می‌پیوندد. همپای حرکت طولانی و ممتد زمان، تحولات و رویدادهای فراوانی در صحنه گیتی رخ داده و می‌دهد. اگرچه در این حرکت، آنچه بیش از همه خودنمایی می‌کند، تغییرات است اما در ورای این تغییر، واقعیتی به نام «تداوم» نهفته است. به عبارت دیگر علی‌رغم تغییر هر آنچه در محیط طبیعی و محیط پیرامون جامعه وجود دارد و همچنین تغییر شرایط و ملزومات زندگی اجتماعی انسان، چیزهایی هم می‌ماند و تداوم می‌یابد و با شناختن و حفظ چیزهای ارزشمند انسان‌های پیشین می‌توان به تبیین هویت دیروز، امروز و فردای انسان پرداخت. چرا که بسیاری از دستاوردهای تمدن و فرهنگ فعلی بشر، میراث تلاش و تجربه نسل‌های پیشین است. دانش‌آموزان از طریق این راهبرد با مفهوم تغییرات و تداوم در محیط‌ها و مکان‌ها، منابع و فعالیت‌های اقتصادی، فرهنگ‌ها و نظام‌های اجتماعی آشنا می‌شوند. همچنین پندآموزی و عبرت گرفتن از رویدادها و حوادث تاریخی گذشته، فهم چرایی و چگونگی تحولات زندگی اجتماعی در هر دوره و ترسیم دورنمای زندگی آینده، تلاش برای کشف واقعیت‌ها، بی‌بردن به ضعف‌ها و کاستی‌ها و یا پیشرفت‌ها در هر دوره و بالاخره علاقه‌مندی به شناخت و حفظ میراث فرهنگی کشور و آشنایی با

زندگی و خدمات شخصیت‌ها و مفاخر در دوره‌های زمانی از طریق حوزه «زمان، تداوم و تغییر» دنبال می‌شود.

۲- مکان و فضا: این راهبرد بیشتر از حوزه جغرافیا بهره می‌برد و بر درک تعامل متقابل انسان و محیط، فرایندهای طبیعی در محیط‌های زیستی، الگوهای پراکندگی فضایی پدیده‌ها و اهمیت مکان‌ها و فضاها تأکید دارد. مکان، بستر و جایگاه وقوع پدیده‌ها و فرایندهاست و از نظر موقعیت (نسبی و مطلق) و ابعاد گوناگون و ویژگی‌های مختلف مورد بررسی قرار می‌گیرد. سیستم‌های فضایی به مجموعه‌های هماهنگ و مرتبط در قالب مکان گفته می‌شود. هر محیط جغرافیایی خاص، یک سیستم فضایی را به نمایش می‌گذارد. شناخت ویژگی‌های محل زندگی، درک و مقایسه تفاوت‌ها و تشابهات مکان‌ها، تنوع محیطی، نحوه تعامل انسان و محیط در روند زمان، مسائل و مشکلات توسعه نواحی و کشورها (ملل محروم و کشورهای توسعه یافته) قابلیت‌ها و امکانات محیطی و جغرافیایی کشور و بالاخره حفاظت از محیط و مکان از اهم مباحث این راهبرد است.

۳- فرهنگ و هویت: این راهبرد بیشتر مباحث خود را از مردم‌شناسی، جامعه‌شناسی و تاریخ اخذ می‌کند. فرهنگ مفهومی عام است که برای توصیف جنبه‌های نهادی و آموخته در جوامع انسانی مورد استفاده قرار می‌گیرد. به تعبیر دیگر فرهنگ، شیوه عمومی زندگی گروه یا گروه‌هایی از مردم است که عناصری از قبیل عادات، باورها، سنت‌ها، ارزش‌ها و نقاط مشترک آنها را به یکدیگر پیوند می‌دهد و وحدت اجتماعی ویژه‌ای به وجود می‌آورد.

منظور از جامعه، گروه‌ها و نظام‌های اجتماعی است که در سرزمین مشخصی به عنوان کشور زندگی می‌کنند، فرهنگ مشترک دارند، تابع اقتدار سیاسی واحدی هستند و از استقلال نسبی برخوردارند. میراث فرهنگی عبارت است از هر آن چیزی که هر نسل به ارث می‌گذارد و به نسل بعد انتقال می‌دهد. فنون و دانستنی‌ها، ساخت‌ها، نهادها و برخی از ارزش‌ها واقعیاتی هستند که بر ورای نسل‌ها دوام می‌یابند. میراث فرهنگی از طریق انتقال ارادی آداب و سنن به نسل‌های بعدی می‌رسد و یا در فرهنگ زمان حال تجلی می‌یابد.

هویت عبارت است از احساس مثبتی که فرد نسبت به هویت یا همان ویژگی‌هایی دارد که خود را با آن تعریف می‌کند. شناخت ویژگی‌های فرهنگی، تعمیق آشنایی با جلوه‌های تمدن و فرهنگ اسلامی - ایرانی و جوامع مسلمان، شناسایی مفاخر علمی، فرهنگی، هنری، مذهبی و آثار آنها، شناخت علل و عوامل تحولات فرهنگی و نظام‌هایی اجتماعی در دوره‌های مختلف زمانی، آشنایی با میراث فرهنگی، ارج‌گذاری به دستاوردها و پیشرفت‌های فرهنگی و توانایی نقد فرهنگ‌ها از اهم مباحث مطرح در این زمینه می‌باشد.

۴- **نظام اجتماعی:** این راهبرد بیشتر مباحث خود را از حوزه‌های علوم اجتماعی، جامعه‌شناسی، حقوق و علوم سیاسی می‌گیرد. نظام، مجموعه اجزای تشکیل‌دهنده هر پدیده است که به یکدیگر پیوسته بوده و یک واحد را تشکیل می‌دهند، به طوری که تغییر هر یک از عناصر بر اجزای دیگر اثر می‌گذارد. **نظام اجتماعی** مجموعه‌ای متشکل از کنش‌ها و واکنش‌های تعدادی از افراد است که روابط آنها با یکدیگر به طور متقابل به سوی کانونی مشترک (هدف مشترک) یا کانون‌هایی به هم پیوسته جهت می‌یابد. به عبارت دیگر نظام اجتماعی به مجموعه‌ای از «نقش‌های» اجتماعی متقابل به هم پیوسته گفته می‌شود که در جهت هدفی مشخص به هم پیوند یافته‌اند و به صورت یک واحد یکپارچه درآمده‌اند. شناخت حقوق و مسئولیت‌های شهروندی به عنوان نقش‌های اعضای یک جامعه و همچنین مؤسسات و نهادهای اجتماعی در راستای مشارکت آگاهانه و فعال در تعیین سرنوشت خود و جامعه و دستیابی به مهارت‌های اجتماعی از محورهای مهم و کلیدی در آموزش این حوزه است.

۵- **منابع و فعالیت‌های اقتصادی:** این راهبرد بیشتر مباحث خود را از اقتصاد و مطالعات زیست محیطی و جغرافیایی می‌گیرد. انسان امروز برای تأمین نیازهای خود و ادامه زندگی به کالاها و خدمات گوناگونی نیاز دارد. این کالاها و خدمات با استفاده از منابع و امکانات موجود در محیط فراهم می‌شود. استفاده از منابع در جهت رفع نیازهای بشر به فرایندهای اقتصادی تولید، توزیع و مصرف منجر می‌شود. همچنین منابع در دسترس انسان محدودند و به علاوه اهمیت هر یک از آنها برحسب شرایط فرهنگی و تکنولوژیکی در طی زمان تغییر می‌کند. با توجه به افزایش جمعیت جهان، بشر امروز با «بحران منابع» روبه‌رو است. همچنین با پیشرفت جوامع بشری و تبدیل بهره‌برداری و سازماندهی فعالیت‌های اقتصادی از اقتصاد ساده بدون پول دوران‌های اولیه به اقتصاد پیچیده کنونی، تغییرات عمیقی در نیازها، مشاغل و نقش‌ها پدید آمده است. برخورد عقلایی و مبتنی بر تفکر و خلاقیت با انواع منابع (اعم از سرمایه، نیروی انسانی، منابع طبیعی و ...) که منجر به حداکثر استفاده بهینه از منابع می‌شود، اهمیت قابل ملاحظه‌ای دارد.

از عمده‌ترین مباحث این حوزه، آشنایی با نحوه کسب اطلاعات اقتصادی، فرایندهای مربوط به تولید، توزیع و مصرف، کار و کارآفرینی، مشاغل، سیستم‌های مبادله، استفاده بهینه از منابع، بهره‌وری سبزی، مدیریت اقتصادی در زندگی فردی و خانوادگی و آشنایی با برخی نهادها و فعالیت‌ها و ابزارهای اقتصادی می‌باشد.

۱- بهره‌وری سبزی یعنی به دست آوردن حداکثر بازدهی با حداقل خسارت وارد کردن به محیط زیست

در برنامه‌د درسی مطالعات اجتماعی، یاددهی و یادگیری حول پنج حوزه موضوعی و از طریق دو فرایند «کوشگری» و «توسعه و درونی سازی ارزش‌ها» سازماندهی می‌شود و تحقق می‌یابد.

مهارت‌های کاوشگری

ابرسی و کاوش (برخاقت) (مشارکت) (برقراری ارتباط) (واکنش شخصی و اظهارنظر)

حوزه‌های موضوعی و مفاهیم کلیدی
برنامه درسی مطالعات اجتماعی

زمان، تداوم و تغییر

(تحول، پیشرفت و تداوم) (مدارک و شواهد)
(علت‌ها و معلول‌ها)

مکان و فضا

(پدیده‌های مکانی و پراکندگی) (رابطه انسان و محیط)
(حفاظت از محیط)

فرهنگ و هویت

(تعلق و هویت) (میراث فرهنگی)
(تنوع فرهنگ‌ها و شیوه‌های زندگی)

نظام اجتماعی

(حقوق و قوانین) (مسئولیت‌ها و تکالیف)
(نقش‌ها، گروه‌ها و مؤسسات اجتماعی)

منابع و فعالیت‌های اقتصادی

(منابع و نظام‌های اقتصادی)
(کار و کارآفرینی) (بهره‌وری)

صلاحیت‌ها و درونی‌سازی ارزش‌ها و اخلاق

(حق‌طلبی و مسئولیت‌پذیری) (تعاون) (عدالت‌جویی) (میهن‌دوستی)

حوزه‌های موضوعی و مفاهیم کلیدی

هر یک از حوزه‌های موضوعی پنج‌گانه، تعداد زیادی از مفاهیم کلیدی رایج در آن حوزه را پوشش می‌دهد. در این برنامه، برای هر یک از حوزه‌ها، سه مفهوم کلیدی و پایه که محتوای علمی برنامه حول آنها مطرح و بر آنها مبتنی است، انتخاب گردید.

۱- زمان، تداوم و تغییر

مفاهیم کلیدی

۱-۱- تحول، پیشرفت و تداوم

۱-۲- مدارک و شواهد

۱-۳- علت‌ها و معلول‌ها

۲- مکان و فضا

مفاهیم کلیدی

۲-۱- پدیده‌های مکانی و پراکندگی

۲-۲- رابطه انسان و محیط

۲-۳- حفاظت از محیط و مکان

۳- فرهنگ و هویت

مفاهیم کلیدی

۳-۱- تعلق و هویت

۳-۲- میراث فرهنگی

۳-۳- تنوع فرهنگ‌ها و شیوه‌های زندگی

۴- نظام اجتماعی

مفاهیم کلیدی

۴-۱- حقوق و قوانین

۴-۲- مسئولیت‌ها و تکالیف

۴-۳- نقش‌ها، گروه‌ها و مؤسسات اجتماعی

۵- منابع و فعالیت‌های اقتصادی

مفاهیم کلیدی

۵-۱- منابع و نظام‌های اقتصادی

۲-۵- کار و کارآفرینی

۳-۵- بهره‌وری

۵-۱- تلفیق چگونه صورت می‌گیرد؟

دروس و مضامین برنامه درسی مطالعات اجتماعی از مفاهیم کلیدی دو یا چند حوزه موضوعی این برنامه درسی بهره می‌گیرد و به این ترتیب «تلفیق» اتفاق می‌افتد. برای مثال در این کتاب بحث مربوط به چگونگی رفتار با همسایه‌ها، احساس تعلق به محله و مسئولیت‌ها و نقش‌ها در حوزه فرهنگ و هویت و نظام اجتماعی قرار می‌گیرد اما وقتی در همین فصل از نقشه محله و مراقبت از اموال و امکانات عمومی توزیع فضایی پدیده‌ها صحبت می‌شود وارد حوزه مکان و فضا و مفاهیم کلیدی رابطه انسان و محیط و حفاظت از مکان شده‌ایم.

البته باید در نظر داشت که پدیده تلفیق، یک طیف یا پیوستار است و همیشه درجاتی از تلفیق از ضعیف تا گسترده و شدید وجود دارد.

۶-۱- مهارت‌ها

در برنامه درسی مطالعات اجتماعی فرایند کاوشگری محیطی و اجتماعی و پرورش مهارت‌ها در قالب پنج بخش صورت می‌گیرد. این پنج بخش عبارت‌اند از:

۱- کاوش و بررسی؛

۲- مشارکت؛

۳- برقراری ارتباط؛

۴- خلاقیت؛

۵- واکنش شخصی و اظهار نظر.

۱- کاوش و بررسی: در این حوزه، مهارت‌هایی چون تفکر، طرح سؤالات روشن و واضح درباره موضوعات محیطی و اجتماعی، شناسایی موضوع، شناسایی منابع اطلاعات، پرس‌وجو، ثبت اطلاعات از منابع اولیه و ثانویه، بررسی و تجزیه و تحلیل مدارک و شواهد، مقایسه و طبقه‌بندی اطلاعات، خواندن نمودار و عکس، تجزیه و تحلیل و نتیجه‌گیری پرورش می‌یابد.

مثال‌هایی از کتاب درسی

– در محل زندگی شما کدام یک از امکانات عمومی وجود دارد؟

– آیا در منطقه زندگی شما، جانوران یا گیاهانی هستند که تعداد آنها نسبت به سال‌های قبل کم

شده باشد یا از بین رفته باشند؟ از بزرگ ترها در این باره پرس و جو کنید و نتیجه را در کلاس بگویید.
— نمودار بارش ماهانه..... را بخوانید و به پرسش‌ها پاسخ دهید.

۲— مشارکت: در این فرایند، دانش‌آموزان از طریق همراهی و کارگروهی، موفق به انجام فعالیت‌های یادگیری می‌شوند و انواع راهبردهای کارگروهی را به کار می‌برند. احساس تعلق به گروه، شکل بخشیدن به دیدگاه‌ها، مدیریت خود در کارگروهی، تصمیم‌گیری جمعی، صبوری و بردباری در این بخش جای می‌گیرد.

مثال‌هایی از کتاب درسی

— به طور گروهی برای گردشگران یک پوستر درست کنید.

— در یکی از فعالیت‌های مربوط به محله خود مشارکت کنید.

۳— برقراری ارتباط: برقراری ارتباط عبارت است از مهارت انتقال و بیان ایده‌ها و اطلاعات به شکل‌های مختلف گفتاری، شنیداری و سایر موارد. در این حوزه، خواندن، گوش کردن، نگاه کردن، بیان کردن مؤثر، بیان نظرهای مخالف و برقراری ارتباط با دیگران قرار می‌گیرد.

برقراری ارتباط، همچنین ایجاد ارتباط بین عناصر یک رویداد، فهم و شرح روابط علت و معلولی، برقراری ارتباط میان گذشته، حال و آینده، فهم توالی موضوعات و نمایش داده‌ها را شامل می‌شود. این برقراری ارتباط در قلمرو ارتباط با پدیده‌ها، عناصر و منابع اطلاعاتی قرار می‌گیرد.

مثال‌هایی از کتاب درسی

— از پدر بزرگ یا مادر بزرگتان بخواهید یک وسیله قدیمی را که مورد استفاده شان بوده است به شما نشان دهند و بگویند مربوط به چند سال پیش است؟

— اعدادی را که در تصویر محله می‌بینید به نقشه محله منتقل کنید.

— روز تولد خود یا یکی از اعضای خانواده را در تقویم پیدا کنید.

۴— خلاقیت: در این حوزه، مهارت‌های کاربرد دانش و اطلاعات و مهارت‌ها در الگوها و موقعیت‌های جدید توسعه و بسط آموخته‌ها، پاسخ‌گویی به مسائل و موقعیت‌های غیرمنتظره، طراحی و تولید محصولات یا راهبردهای جدید، ابداع روش‌های جدید، پیشنهاد دادن، تجسم و پیش‌بینی کردن تقویت می‌شود.

مثال‌هایی از کتاب درسی

— در این جدول برای خط تصویری نشانه‌هایی طراحی کنید.

— یک نقاشی بکشید و در آن خطی که محیط زیست را تهدید می‌کند نشان دهید.

۵— واکنش شخصی و اظهار نظر: در این قلمرو دانش‌آموزان از خود اراده‌ای برای بازشناسی و بررسی موضوعات بر مبنای استنباط خویش نشان می‌دهند. مهارت‌های نگرستن،

بازشناسی و نقد و بررسی موضوع بر مبنای تلقی خویش، نگرستن به موضوع با استنباط و باورهای خود، بیان احساس خویش، ترجیح دادن و ... در این حوزه قرار می‌گیرد.

مثال‌هایی از کتاب درسی

— شما از چه راه‌هایی می‌توانید به پیشرفت و آبادانی کشور ایران کمک کنید؟

— زندگی در شهر بهتر است یا روستا؟ چرا؟

شایان ذکر است که برخی از فعالیت‌های طراحی شده برای دانش‌آموزان می‌توانند چند منظوره باشند و دو یا سه یا چند حوزه از حوزه‌های ذکر شده را پوشش دهند. بنابراین الزاماً هر یک از فعالیت‌ها تنها به پرورش یکی از مهارت‌ها نمی‌پردازد.

از طریق برنامه‌ی درسی مطالعات اجتماعی می‌توان به پرورش و تقویت مهارت‌هایی که اولویت‌ها و صلاحیت‌های مشترک سایر حوزه‌های یادگیری محسوب می‌شوند، توجه نمود. برخی از این مهارت‌ها عبارت‌اند از: مهارت‌های سواد خواندن، مهارت‌های حسابی و عددی، مهارت‌های IT از طریق به‌کارگیری نرم‌افزارهای رایانه‌ای، مهارت‌های هنری و ...

برای اطلاع بیشتر به جدول پوشش انواع مهارت‌ها در همین کتاب مراجعه کنید (صفحه ۳۶).
مهارت‌های زندگی: در برنامه‌ی درسی مطالعات اجتماعی، پرورش «آداب و مهارت‌های زندگی» جایگاه بسیار خاصی دارد. اگرچه آداب و مهارت‌های زندگی حوزه‌ی بسیار گسترده‌ای است که اهداف آموزشی آن از طریق کل حوزه‌ها و دروس مختلف، محقق می‌شود، اما درس مطالعات اجتماعی به دلیل ماهیت خود، توان بالقوه و قابل ملاحظه‌ای برای پرداختن به مهارت‌های فردی، اجتماعی و شهروندی دارد.

لذا باید همواره بین مطالب و محتوا با زندگی روزمره دانش‌آموزان پیوند برقرار شود و دانش‌آموزان باید بتوانند از درس مطالعات اجتماعی در جهت ارتقای مهارت‌های زندگی کمک بگیرند و این درس قصد دارد تا به آنها کمک کند تا در زندگی خود عملکرد مؤثرتر و کارایی داشته باشند. لذا در فرایندهای تدریس و ارزشیابی، یکی از اهداف مهم این درس یعنی آموزش مهارت‌های زندگی را به‌طور جدی مدنظر قرار دهید. در این چارچوب، حتی آموزش مفاهیم جغرافیایی، تاریخی، اجتماعی و مدنی نیز در راستای تحقق سواد جغرافیایی و تاریخی و آنچه که برای زندگی فردی و اجتماعی دانش‌آموز به کار می‌آید، معنا و مفهوم می‌یابد.

۱-۷- اخلاق

در برنامه‌ی درسی مطالعات اجتماعی، آموزش اخلاق جایگاه خاصی دارد. با توجه به آنکه «اخلاق» یکی از پنج عنصر مهم در برنامه‌ی درسی ملی ذکر گردیده است، این برنامه

سعی می‌کند که در سازماندهی محتوا، جهت‌گیری‌های اخلاقی و ارزشی به‌عنوان محور مهم آموزش مورد توجه قرار بگیرد، لذا از شما معلمان عزیز نیز انتظار می‌رود که به مقوله «اخلاق و ارزش‌ها» در فرایند یاددهی - یادگیری بهای لازم را بدهید تا این درس به شیوه سنتی فقط به انتقال اطلاعات تاریخی و جغرافیایی و انباشتن ذهن دانش‌آموزان از داده‌ها و دانستنی‌ها نپردازد و تغییر در نگرش‌ها و باورها و تجهیز شدن بچه‌ها به اخلاق در کانون توجه قرار بگیرد.

همان‌طور که در نمودار (۱) و (۲) ملاحظه کردید در این درس، چهار گروه عمده ارزش‌ها مدنظر است:

عدالت‌جویی: تمایل به برقراری عدالت در جامعه و ظلم‌ستیزی در سطوح مختلف محلی، ملی و جهانی.

مسئولیت‌پذیری و حق‌طلبی: شناخت حقوق و تکالیف فردی و اجتماعی و تمایل به احقاق حق در سطوح مختلف.

تعاون: داشتن تمایل و علاقه به همکاری و مشارکت در سطوح مختلف اجتماعی توأم با احسان و رأفت نسبت به هموعان.

میهن‌دوستی: علاقه‌مندی به کشور ایران و پیشرفت و آبادانی آن و احساس تعلق و افتخار نسبت به میهن اسلامی.

با توجه به اهمیت و جایگاه اخلاق و ارزش‌ها در برنامه درسی مطالعات اجتماعی، شایسته است شما معلمان عزیز با روش‌های آموزش این مقوله‌ها نیز آشنایی کافی داشته باشید.

۸-۱- معلم مطالعات اجتماعی باید چه صلاحیت‌هایی داشته باشد؟

همان‌طور که گفته شد درس مطالعات اجتماعی نقش مهمی در تربیت اجتماعی فراگیران به عهده دارد و در این زمینه صلاحیت‌ها و شایستگی‌هایی که معلم مطالعات اجتماعی باید واجد آن باشد، اهمیت زیادی دارد.

نخست آنکه معلم درس مطالعات اجتماعی نیز مانند سایر دروس باید هم صلاحیت‌های عام حرفه‌ای یعنی تسلط به دانش و اطلاعات تخصصی موضوع تدریس، توانایی و مهارت در امر تدریس و اداره کلاس و هم صلاحیت‌های عاطفی یعنی علاقه به امر تعلیم و تربیت دانش‌آموزان را داشته باشد. با این حال، معلم مطالعات اجتماعی به دلیل رویکرد و ماهیت این درس، علاوه بر صلاحیت عمومی باید الگوی مؤثر و کارآمد تربیت اجتماعی باشد. در این زمینه، فضای حاکم بر روابط متقابل عاطفی

میان معلم و دانش‌آموزان از یک سو و دانش‌آموزان با یکدیگر در کلاس درس مطالعات اجتماعی، از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است.

الگو بودن: معلم الگوی دانش‌آموزان است و آنچه در شخصیت معلم جلوه دارد در وجود دانش‌آموزان نیز جلوه‌گر می‌شود؛ بر همین اساس، معلم مطالعات اجتماعی نمونه عینی ارزش‌ها، صلاحیت‌ها و مهارت‌های اجتماعی برای دانش‌آموزان است. معلم مطالعات اجتماعی فردی است مسئول و متعهد، قانون‌گرا، علاقه‌مند به پیشرفت کشور خود، منظم، اهل مطالعه و تحقیق، صاحب تفکر، خلاق و نقاد، با روحیه و بانشاط و پایبند به ارزش‌ها و اخلاق اسلامی.

برای مثال، معلم نامنظم یا بی‌اعتنا به قانون نمی‌تواند نظم و قانون‌گرایی را در دانش‌آموزان تقویت کند یا معلمی که نسبت به آینده حس بی‌اعتمادی و ناامیدی دارد، این احساسات خود را نسبت به آینده یا پیشرفت جامعه خود، به دانش‌آموزان منتقل می‌کند.

معلم مطالعات اجتماعی به عنوان الگوی عملی بچه‌ها، باید رفتار و گفتار مناسب و همسویی داشته باشد تا از آثار سوء دوگانگی در رفتار و گفتار و نتایج معکوس این امر جلوگیری شود.

برقراری ارتباط مؤثر با دانش‌آموزان در فرایند آموزش: معلم اطلاعات اجتماعی باید در روابط خود با دانش‌آموزان آنچنان مؤثر و سازنده عمل کند که آثار آن در شخصیت و نگرش دانش‌آموز و حتی روابط و یا خانواده و گروه همسالانش نیز متجلی شود.

نخست، معلم باید به کرامات انسانی و ارزش شخصیت هر یک از دانش‌آموزان احترام بگذارد و به این نکته که همه آنها دارای استعداد و توان شدید رشدند، معتقد باشد. به وجود آوردن فضای اعتماد و احترام متقابل و به‌کارگیری شیوه‌های مشارکتی در فرایند و مراحل مختلف آموزش، مهم‌ترین رکن روابط معلم و دانش‌آموز در کلاس درس مطالعات اجتماعی است. از آنجا که این درس در تقویت گرایش‌ها و باورهای اجتماعی و حس مسئولیت‌پذیری نقش مهمی ایفا می‌کند، عمل مسئولانه معلم در همه شرایط و سازماندهی مطلوب فعالیت‌های مشارکتی در فرایند آموزشی، حس مسئولیت‌پذیری و با یکدیگر کار کردن توأم با محبت را به دانش‌آموزان منتقل می‌کند.

فراهم آوردن فضای مناسب برای ارائه نظرها و ایده‌های دانش‌آموزان و گوش دادن به حرف‌های آنها به‌ویژه برای کودکان دوره ابتدایی که به تقویت اعتماد به نفس و خودباوری نیاز دارند، از ویژگی‌ها و مسئولیت‌های مهم معلم مطالعات اجتماعی است. معلم مطالعات اجتماعی باید در روابط خود با دانش‌آموزان به‌گونه‌ای مؤثر و سازنده عمل کند تا آثار آن به‌خوبی در روابط میان دانش‌آموزان، با خانواده، گروه همسالان و غیره متجلی شود.

معلم درس مطالعات اجتماعی باید نقش اوضاع و احوال فرهنگی و جغرافیایی محل زندگی

دانش آموزان را برای طرح مباحث مختلف در نظر بگیرد و بر آن اساس، به فهماندن مطالب اقدام کند. توجه به تفاوت‌های فردی و مشکلات خاص کودکان به‌ویژه برای معلم این درس، ضروری است، براین اساس، معلم مطالعات اجتماعی باید برآیند و مجموعه‌ای از تحقق اهداف را با توجه به استعدادها و توان‌های مختلف دانش‌آموزان پیگیری و طلب کند و از تأکید بر توانایی همه افراد بر همه چیز بپرهیزد. آموزش شیوه صحیح فکر کردن و تقویت مهارت‌های فرایند تفکر در زمینه مسائل و روابط اجتماعی و تصمیم‌گیری‌ها باید از طریق تعامل مناسب معلمان با دانش‌آموزان در موقعیت‌های مختلف در کلاس به شیوه‌ای غیرمستقیم و مؤثر تحقق یابد.

ایجاد رابطه مؤثر بین دانش‌آموزان: معلم درس مطالعات اجتماعی باید علاوه بر برقراری رابطه مناسب و مؤثر با دانش‌آموزان، ارتباطات مفید و مؤثر میان آنها با یکدیگر را تقویت کند. معلم با توجه به ماهیت درس مطالعات اجتماعی و فعالیت‌ها و مهارت‌های مربوط به آن، تمرین زندگی اجتماعی را در محیط مدرسه پایه‌ریزی کرده و با اتخاذ شیوه‌های مناسب هنگام کارهای گروهی، موانع موجود در راه ارتباط مؤثر در گروه همسالان را از میان برمی‌دارد و روابط دوستانه، همکاری و مسئولیت‌پذیری را در بین بچه‌ها تقویت می‌کند.

به روز بودن و مطالعه مستمر: درس مطالعات اجتماعی بنا به ماهیت خود با مسائل و موضوعات اجتماعی سروکار دارد و این امر به‌طور مداوم تغییر و تحول می‌یابد؛ اخبار و گزارش‌های روزمره، تحولات مربوط به دیدگاه‌ها و نگرش‌ها، تغییرات محیطی، تصمیم‌گیری‌های سیاسی - اقتصادی و تغییرات اجتماعی که عموماً در مطبوعات و نشریات انعکاس می‌یابد. معلم مطالعات اجتماعی بنا به ماهیت این درس باید فردی اهل مطالعه باشد و با مطالعه مستمر رویدادهای جاری و مسائل اجتماعی، محیطی، اقتصادی و فرهنگی، از آگاهی‌های لازم در این زمینه برخوردار شود، به عبارت دیگر، به روز بودن برای معلم مطالعات اجتماعی اولویت خاص دارد.

۹-۱ - بسته آموزشی درس مطالعات اجتماعی

امروزه در بین صاحب‌نظران آموزش و پرورش توجه خاص به مواد آموزشی مختلف در قالب بسته آموزشی افزایش یافته است و یکی از سیاست‌های متولیان آموزش و پرورش در تولید برنامه‌های جدید درسی نیز توجه به اجزا و عناصر بسته آموزشی است. بسته آموزشی می‌تواند مجموعه‌ای از نرم‌افزارها (راهبردها، تکالیف، آزمون‌ها و...) و سخت‌افزارها (رسانه‌ها، وسایل، تجهیزات، منابع و...) باشد که با توجه به اهداف یاددهی - یادگیری برنامه درسی سازماندهی شوند.

برخی از صاحب نظران اجزای بسته آموزشی را با توجه به نقشی که ایفا می کنند به دو گروه منابع اصلی و منابع تکمیلی تقسیم بندی کرده اند. منابع اصلی شامل :

۱- کتاب درسی دانش آموز؛ ۲- کتاب کار دانش آموز؛ ۳- کتاب راهنمای معلم؛ ۴- کتاب ارزشیابی است.

از منابع تکمیلی می توان منابع چاپی (کتاب های آموزشی و داستانی، مجله ها، کارت های آموزشی، اطلس ها، کتاب های مرجع و ...)، منابع ایزاری معلم (ویدئو، DVD، آلبوم های عکس و اسلاید، نقشه، صوتی و ...) و منابع رایانه ای (سی دی های تست و تمرین، وب سایت های مربوط به موضوع و ...) را مثال زد.

از آنجایی که درس مطالعات اجتماعی با توجه به ماهیت خود با طیف گسترده ای از موضوعات محیطی تاریخی، اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی سروکار دارد و معلم و دانش آموز در حین تدریس و فرایند کاوشگری دانش آموزان به منابع زیاد و متنوعی نیاز پیدا می کنند، لذا اجزا و عناصر بسته آموزشی مطالعات اجتماعی از وسعت و تنوع بالایی برخوردار است.

از منابع اصلی ذکر شده در بسته آموزشی، کتاب درسی، کتاب کار دانش آموز و راهنمای تدریس در اختیار شما قرار گرفته است. همچنین یک نرم افزار مربوط به مهارت های نقشه خوانی برای دانش آموزان تولید شده که ضمیمه کتاب می باشد و خواهشمند است بر اجرا و استفاده آن توسط همه دانش آموزان دقت و نظارت کنید. این نرم افزار می تواند به خوبی مهارت های نقشه را در دانش آموزان تقویت نمایند.

اگرچه بخش هایی از ساختار رسمی وزارت آموزش و پرورش تولیدکننده بسته آموزشی هستند اما نکته ای که باید به آن توجه نمود این است که شما معلمان گرامی نیز می توانید هم در تولید و تکمیل اجزا و عناصر بسته آموزشی و هم در تهیه و فراهم کردن آن به وسیله مدرسه نقش مؤثری ایفا نمایید. برای مثال شما ممکن است خودتان آلبوم های عکس و اسلاید متناسب با موضوعات درسی را فراهم و در کلاس نمایش بدهید یا مدل ها و ماکت ها و چارت هایی را به کمک دانش آموزان بسازید و در هنگام تدریس برای نمایش ارتباط پدیده ها از آنها استفاده کنید یا از مناظر طبیعی و جغرافیایی یا موزه ها و مانند آن فیلم تهیه کنید.

شما می توانید اطلس ها و نقشه های جغرافیایی مورد نیاز در قطع دیواری را فهرست کنید و از مدرسه بخواهید که آنها را خریداری کنند و در اختیار کلاس قرار دهند و یا کتاب های آموزشی متناسب با سطح مخاطبان را بخرند و در کتابخانه مدرسه نگهداری کنند تا دانش آموزان در فعالیت های کاوشگری بتوانند از آنها استفاده کنند.

نکته دیگری که باید به آن توجه کنیم این است که در انجام تحقیقات باید دانش‌آموزان را به اندازه کافی راهنمایی و منابع را به آنها معرفی نموده و حتی در اختیارشان قرار بدهیم. نحوه خلاصه کردن و استخراج اطلاعات موردنیاز از منابع، حدود و ثغور تحقیق و سؤالات آن باید برای دانش‌آموز روشن باشد. به همین دلیل شما باید به دانش‌آموزان آموزش دهید که چگونه از این منابع استفاده کنند و از سوی دیگر مدیریت مدرسه را مجاب کنید که وسایل و لوازم را تهیه و در اختیار شما بگذارند. شایان ذکر است که در پایان این کتاب مواد و منابعی برای مطالعه بیشتر و انجام تحقیق دانش‌آموزان معرفی شده است. این کتاب‌ها را که مرتبط با محتوای هر فصل است از طریق مدیریت مدرسه تهیه و در جای مناسبی در مدرسه، نگهداری کنید.

۱۰-۱- ساختار و محتوای کتاب درسی

کتاب درسی مطالعات اجتماعی پایه چهارم شامل ۶ فصل و ۲۲ درس است.

۱- محله ما

۲- شهر من، روستای من

۳- پیدایش شهرها و روستاها

۴- سفری به شهرهای باستانی

۵- کشور زیبای من

۶- ما ایرانی هستیم

به عبارت دیگر هر فصل از تعدادی درس تشکیل شده است و همان‌طور که ملاحظه کرده‌اید موضوعات آن مرتبط است.

با توجه به رویکرد محیط‌های توسعه‌یابنده در سال قبل، دانش‌آموزان از «من» شروع کردند و خانه، مدرسه و از خانه تا مدرسه، محور آموزش‌های محیطی و اجتماعی قرار گرفت و امسال در ادامه مباحث قبلی، ابتدا محله و سپس روستا و شهر و بعد کشور ایران بستر آموزش و مطالعه قرار می‌گیرد. از وجوه افتراق این کتاب با کتاب‌های قبلی باید به سازماندهی محتوای بخش تاریخ اشاره نمود. توجه به حیطه باستان‌شناسی و کار مورخ، آشنایی با تمدن‌های باستانی که در قلمرو ایران ظهور یافتند مانند تمدن ایلام، روشن نمودن مفهوم تمدن برای دانش‌آموزان و بالاخره آموزش تاریخ ایران باستان در قالب داستان و توجه به نکات اجتماعی و تربیتی در این قالب از نکات برجسته کتاب جدید است. بر روی صفحه‌های آغازین هر فصل کتاب، یک تصویر مرتبط با موضوع فصل وجود دارد که خود می‌تواند انگیزه‌ای برای شروع درس باشد.

● به طور کلی با توجه به رویکرد کاوشگری کتاب، بهتر است در شروع کلاس، معلم با طراحی فعالیتی، فضای طرح سؤال و پرسش در کلاس پدید بیاورد. زیرا اگر به راستی در ذهن دانش آموز سؤال ایجاد شود، آنگاه زمینه مساعد برای جستجو و یافتن پاسخ و در نتیجه یادگیری مطالب پدید می آید. لذا از شما معلم عزیز انتظار می رود که در شروع هر فصل، اجازه بدهید که ابتدا پرسش های مختلفی، در کلاس مطرح شود.

● متن هر درس شامل محتوای نوشتاری و محتوای تصویری است. محتوای تصویری (عکس، نقشه، نمودار، کاریکاتور، نقاشی و ...) همراه با متن نوشتاری، موضوع مورد نظر را قابل درک و فهم می سازد. لذا محتوای تصویری از محتوای نوشتاری جدا نیست و در فرایند تدریس باید نمودارها، نقشه ها، عکس ها و سایر موارد توسط دانش آموزان مشاهده و بررسی شود.

● برای هر فصل، فعالیت های نظام دار طراحی شده است. به طوری که انجام هر فعالیت توسط دانش آموزان، آنها را برای یادگیری مطالب مرحله بعد آماده می کند. از شما انتظار می رود که به انجام درست فعالیت ها اهتمام بورزید.

● بخش عمده ای از فعالیت های کتاب باید در حین فرایند یاددهی - یادگیری انجام شود. البته برخی فعالیت ها نیز برای خارج از کلاس طراحی شده است و انجام آنها به زمان بیشتر نیاز دارد. اگرچه جمع بندی و ارائه آن فعالیت توسط دانش آموزان باید در کلاس مدنظر قرار گیرد. به طور کلی فعالیت ها به گونه ای طراحی شده است که در هر فصل هر پنج بخش مهارت های کاوشگری ذکر شده در صفحات قبل (کاوش و بررسی، برقراری ارتباط، مشارکت، خلاقیت، واکنش شخصی و اظهار نظر) حتماً توسط دانش آموز انجام شود.

کاربرگ ها

در پایان کتاب درسی کاربرگ های فعالیت (کتاب کار) وجود دارد. در این کاربرگ ها، فعالیت های متنوعی طراحی شده است (تکمیل جدول، مصاحبه، نقشه خوانی، گفت و گو و خط زمان). این کاربرگ ها مازاد بر کتاب و برنامه اضافی نیستند، بلکه بخشی از محتوای کتاب درسی محسوب می شوند و کتاب با آنها تکمیل می شود، به طوری که در متن کتاب درسی ارجاع داده شده است. اغلب کاربرگ های فعالیت در فرایند تدریس و در کلاس درس اجرا می شوند. البته برخی از آنها نظیر جمع آوری عکس و چسباندن در جای مخصوص، یا پرس و جو و ... که به زمان بیشتری برای انجام نیاز دارند مخصوص خارج از کلاس هستند.

— تمرین های کاربرگ ها طوری طراحی شده است که دانش و شناخت و مهارت های دانش آموزان را توسعه می دهد و آنها را به تلاش و پویایی وامی دارد؛ به دانش آموزان انگیزه می بخشد و به عبارت

دیگر بخشی از محتوای آموزشی است که به تکمیل، تثبیت یا تعمیق یادگیری کمک می‌کند.
– تمرین‌های کاربرگ‌ها در ارزشیابی آموخته‌های دانش‌آموزان نیز ابزاری مناسب به‌شمار می‌آید.
پیشنهاد می‌شود که آنها در ابتدای سال یک کپی از کاربرگ‌ها مربوط به درس‌ها را تهیه کنند و پس از انجام فعالیت روی کاربرگه کپی شده، توسط دانش‌آموز آن را به معلم تحویل دهند تا در پوشه کار گذاشته شود.

۱-۱۱- اهداف کلی برنامه درسی مطالعات اجتماعی در دوره آموزشی عمومی (ابتدایی – متوسطه اول)

انتظار می‌رود دانش‌آموزان در پایان دوره آموزش عمومی

(الف) در قلمرو شناخت و علم

۱- علل و عوامل دخیل در دگرگونی‌ها و تغییرات منابع، مکان‌ها، فعالیت‌های اقتصادی و نظام‌های اجتماعی را در طی زمان درک کنند.

(زمان، تداوم و تغییر)

۲- از تغییر و تحولات و تداوم در زندگی اجتماعی و برخی رویدادهای مهم تاریخی قبل و بعد از اسلام در ایران آگاه شوند و روابط علت و معلولی رویدادها را دریابند.

(زمان، تداوم و تغییر)

۳- با چگونگی روابط متقابل جوامع انسانی با محیط‌های طبیعی و تنوع شیوه‌های زندگی در سطوح مختلف (محلی، قاره‌ای و جهانی) آشنا شوند و الگوهای پراکندگی پدیده‌ها و سیستم‌های طبیعی و انسانی را در این سطوح درک کنند.

(فضا و مکان)

۴- با برخی منابع، استعدادها و توان‌ها و قابلیت‌های محیطی و انسانی کشور برای توسعه پیشرفت آشنا شوند و ضرورت و اهمیت حفاظت از محیط را در سطوح مختلف درک کنند.

(فضا و مکان)

۵- حقوق و مسئولیت‌های فردی و اجتماعی را در محیط‌های مختلف (خانواده، مدرسه، محله، شهر و روستا، کشور، جهان) بشناسند.

(نظام اجتماعی)

۶- ساختار، کارکرد و نحوه برقراری ارتباط مناسب را با برخی نهادها، مؤسسات و سازمان‌هایی

که در تأمین انواع نیازهای فردی و اجتماعی (از خانواده و مدرسه تا نهادهای اداره‌کننده جامعه نظیر قوای سه‌گانه و حکومت) نقش دارند، بشناسند.

(نظام اجتماعی)

۷- میراث فرهنگی به جای مانده از دوره‌های تاریخی قبل و بعد از اسلام در ایران (آداب و سنن و آثار هنری - معماری، مفاخر و شخصیت‌های علمی، فرهنگی، مذهبی و ...) را بشناسند.

(فرهنگ و هویت)

۸- عناصر و مؤلفه‌های هویت (تعلق و تعهد در سطوح مختلف: تعلق به فرهنگ بومی و محلی تا فرهنگ اسلامی - ایرانی و تعهد و احساس مسئولیت تا مقیاس جهانی) را درک کنند.

(فرهنگ و هویت)

۹- اهمیت منابع و نقش آنها را در تأمین نیازها بشناسند و برخی شیوه‌های حفاظت و بهره‌برداری مطلوب از آنها را بدانند.

(منابع و فعالیت‌های اقتصادی)

۱۰- با انواع فعالیت‌های اقتصادی و برخی تحولات مربوط به آنها و مسائل مربوط به اشتغال، فرهنگ کار و بهره‌وری آشنا شوند.

(منابع و فعالیت‌های اقتصادی)

(ب) در قلمرو کسب صلاحیت‌ها و درونی‌سازی ارزش‌ها و اخلاق

۱- به کشور ایران و پیشرفت و آبادانی آن، حفظ میراث فرهنگی، حفظ نظام جمهوری اسلامی و دستاوردهای انقلاب اسلامی علاقه‌مند شوند و به فرهنگ و هویت اسلامی - ایرانی خود، احساس تعلق و افتخار کنند.

(میهن دوستی)

۲- نسبت به رعایت تکالیف اخلاقی و وظایف فردی، اجتماعی و شهروندی در سطوح مختلف (زندگی خانوادگی، مدرسه، محله، کشور، جهان) احساس مسئولیت و تعهد کنند.

(مسئولیت‌پذیری)

۳- به همکاری، مشارکت و همیاری در سطوح مختلف، علاقه‌مند باشند و نسبت به اعضای خانواده، اولیای مدرسه و خدمتگزاران جامعه احساس علاقه توأم با قدرشناسی و احترام داشته باشند.

(تعاون توأم با رأفت و احسان)

۴- به برقراری عدالت و احقاق حقوق در زندگی فردی و اجتماعی علاقه‌مند و به ظلم‌ستیزی و

حمایت از مظلومان، نیازمندان و مستضعفان در سطوح مختلف (محلّی تا جهانی) معتقد باشند.
(حق طلبی)

ج) در قلمرو کاوشگری محیطی و اجتماعی (مهارت‌ها)

۱- توانایی بررسی و کند و کاو در موضوعات محیطی و اجتماعی و مراحل مختلف آن شامل (طرح سؤالات روشن، شناسایی، منابع اطلاعات، تفسیر و تجزیه و تحلیل مدارک و شواهد، جمع‌آوری داده‌ها، مقایسه داده‌ها، طبقه‌بندی اطلاعات، نتیجه‌گیری و جمع‌بندی و...) را به دست آورند.
(بررسی و کاوش)

۲- بتوانند دانش و اطلاعات را در الگوها و موقعیت‌های جدید به کار ببرند، روش‌ها یا محصولات جدیدی ابداع کنند، به مسائل غیرمنتظره پاسخ دهند، درباره موضوعات محیطی و اجتماعی پیشنهادهایی ارائه کنند.

(خلاقیت)

۳- توانایی مشارکت و کارگروهی را در محیط‌ها و جوامع گوناگون (خانه، مدرسه، محله و...) به دست آورند.

(مشارکت)

۴- بتوانند رابطه مؤثر و مفید با دیگران و با نهادهای مختلف در مقیاس‌های (خانه، مدرسه، محله و جامعه) برقرار کنند.

(برقراری ارتباط)

۵- بتوانند ضمن برقراری ارتباط مناسب با منابع مختلف اطلاعاتی (فهم روابط علت و معلولی، توالی موضوعات، درک متن، ارتباط و عناصر یک رویداد یا پدیده و...) ایده‌ها و اطلاعات را به شکل‌های مختلف پردازش و بیان کنند.

(برقراری ارتباط)

۶- بتوانند موضوعات محیطی و اجتماعی را بر مبنای استنباط و تلقی خویش نقد و بررسی و احساس و نظر خود را بیان و آینده‌ترجیحی و احتمالی را در برخی زمینه‌ها پیش‌بینی کنند.
(واکنش شخصی و اظهار نظر)

۱-۱۲ - اهداف (برون داده‌های یادگیری) مطالعات اجتماعی پایه چهارم ابتدایی

حوزه موضوعی	هدف	دروس مرتبط با اهداف
زمان، تداوم و تغییر	۱- دانش‌آموزان تغییر شکل زندگی از غارنشینی تا شهرنشینی و تمدن‌های باستانی ایران را بررسی و ویژگی‌های آنها را بیان می‌کنند. ۲- دانش‌آموزان با استفاده از تقویم روزهای مهم ملی و مذهبی را جستجو و علت اهمیت آنها را با توجه به وقایع و رویدادها بیان می‌کنند.	فصل ۳ و ۴
فضا و مکان	۳- دانش‌آموزان رابطه متقابل انسان و محیط و پراکندگی و ویژگی‌های پدیده‌ها (آب و هوا، ناهمواری‌ها و...) ایران را شناسایی و بیان می‌کنند. ۴- دانش‌آموزان برخی اصول مراقبت و مشارکت در محله، حفاظت از مناطق تاریخی و محیط‌زیست ایران را بیان و پیشنهادهای ارائه می‌کنند.	فصل ۵ فصل ۱ و ۳ و ۵ و ۴
نظام اجتماعی	۵- دانش‌آموزان لزوم رعایت حقوق همسایگان و اهالی محل را بیان کرده و برخی نهادهای محل زندگی خود را شناسایی و در امور محله مشارکت می‌کنند. ۶- دانش‌آموزان نمادهای ملی (پرچم، سرود ملی، قانون اساسی و...) را شناسایی و بیان و به آنها ارجح می‌گذارند.	فصل ۱ فصل ۶
فرهنگ و هویت	۷- دانش‌آموزان میراث فرهنگی (چون بناهای تاریخی و اعیاد و روزهای خاص، و ابعاد شخصیتی امام خمینی) را در کشور شناسایی و گرامی می‌دارند. ۸- دانش‌آموزان تنوع فرهنگی در ایران را با توجه به انواع زندگی روستایی شهری و عشایری شناسایی و نشان می‌دهند.	فصل ۶ فصل ۲
منابع و فعالیت‌های اقتصادی	۹- دانش‌آموزان انواع فعالیت‌ها و رفع نیازهای اقتصادی در محله را شناسایی و برخی مهارت‌های خرید را تمرین می‌کنند. ۱۰- دانش‌آموزان برخی منابع طبیعی ایران (آب، خاک، گیاهان و جانوران) را شناسایی و راهکارهایی برای محافظت از آنها پیشنهاد می‌کنند.	فصل ۱ فصل ۵

۱-۱۳- ملاحظات و نکات مهم مربوط به آموزش

الف) یاددهی - یادگیری مبتنی بر کاوشگری را در پیش بگیرید :

- یادگیری مبتنی بر کاوشگری بر تفکرات سازنده‌گرایی در آموزش و تولید دانش تأکید دارد.
- یادگیری بهتر در موقعیت‌های گروهی ایجاد می‌شود. از این رو بر مشارکت گروهی تأکید می‌شود.
- معلم به انتقال دانش سازمان یافته نمی‌پردازد بلکه کمک می‌کند تا دانش‌آموزان خودشان یاد بگیرند. معلم نقش هدایت‌کننده و تسهیل‌کننده فرایند آموزش را به عهده دارد.
به‌طور کلی در همه انواع کاوشگری کم و بیش مراحل ۱- شناسایی موضوع و طرح سؤال، گردآوری منابع و مدارک و اطلاعات، ۲- تجزیه و تحلیل و ۳- جمع‌بندی و نتیجه‌گیری سروکار داریم.
در این فرایند شما معلم گرامی باید به هر سه مرحله توجه نموده و مهارت‌های هر سه مرحله را در دانش‌آموزان پرورش دهید و تقویت کنید.

ب) به تربیت اجتماعی و مهارت‌های زندگی توجه کنید

هدف از آموزش مطالعات اجتماعی تربیت اجتماعی و مجهز نمودن دانش‌آموزان به مهارت‌های زندگی و به‌عبارت دیگر کسب صلاحیت‌های لازم برای زندگی است. این هدف را همواره در حین تدریس و ارزشیابی مدنظر قرار دهید. این موضوع موجب می‌شود که دنبال این نباشیم که فقط دانش‌آموزانی داشته باشیم که ذهن آنها گنجینه‌ای از اطلاعات و دانستنی‌ها است و به همه پرسش‌ها خوب جواب می‌دهند. به‌عبارت دیگر باید در دانش‌آموز شما در پایان سال مهارت‌ها و صلاحیت‌های لازم بروز و ظهور کند.

اگر آموزش این درس‌ها موجب شده است که دانش‌آموز به دانش و مهارت‌های مورد نیاز برای زندگی‌اش مجهز شود، آن وقت می‌توانید بگویید که از آموزش این درس خرسند هستید و به تحقق اهداف برنامه کمک کرده‌اید.

پ) از روش‌ها و ابزار متنوع استفاده کنید

* از آنجایی که در درس مطالعات اجتماعی، با موضوعات متنوع و گوناگونی سروکار داریم، لازم است که از انواع روش‌ها و وسایل در آموزش استفاده کنیم.

اگر بخواهیم به شیوه بسیار سنتی کلاس‌ها را به عرصه سخنرانی معلم و ساکت و خموش بودن بچه‌ها تبدیل کنیم و یا به روش بسیار غلط از آنها بخواهیم جزوه بنویسند یا این درس را به محدوده یادداشت نمودن سؤال و جواب‌های کلیشه‌ای روی کتاب تبدیل کنیم خطایی بزرگ مرتکب شده‌ایم.

از شما معلم عزیز انتظار می‌رود که از روش‌های فعال استفاده کنید و به انجام تک‌تک فعالیت‌ها که هر یک با هدف خاص طراحی شده‌اند همت گمارید. فراموش نکنید که رویکرد این برنامه درسی رویکرد کاوشگری است باید اجازه دهید که مرحله به مرحله دانش‌آموزان از طریق جمع‌آوری اطلاعات و بررسی آنها به کمک شما، پاسخ سؤال‌ها را پیدا و جمع‌بندی کنند، این فعالیت‌ها باید در حین فرایند تدریس انجام شوند و دانش‌آموزان در فرایند یادگیری حضور فعال داشته باشند.

ت) از فضاهای مختلف برای آموزش این درس کمک بگیریم

«با توجه به اهداف و ماهیت درس مطالعات اجتماعی و در نظر گرفتن اینکه مطالعات اجتماعی دانش‌آموزان را برای زندگی در اجتماع آماده می‌سازد، بدیهی است که مؤثرترین فضای آموزشی برای این درس، محیط‌های واقعی زندگی دانش‌آموزان است. دانش‌آموزان در انواع اجتماعات محلی پیرامون خود خواهند توانست به تجربیات دست اول، دست یابند و به‌طور ملموس و عینی با واقعیات و پدیده‌های محیطی و اجتماعی روبه‌رو شوند؛ به همین منظور، بازدید از محیط‌های اطراف مدرسه و برگزاری جلساتی از درس مطالعات اجتماعی در فضای خارج از مدرسه کاملاً ضروری است. مکان‌های اوقات فراغت در محل زندگی دانش‌آموزان چون پارک‌ها، فرهنگ‌سراها، موزه‌ها و مساجد، نهادها و مراکز خدماتی چون آتش‌نشانی و دفاتر پست، مراکز تولیدی و خدماتی چون کارگاه‌های تولید پوشاک و غذا و فروشگاه‌ها، ایستگاه‌های مسافربری و پایانه‌های حمل و نقل عمومی، واقعی‌ترین فضاها برای آموزش مفاهیم و موضوعات درسی مطالعات اجتماعی اند.»

مهم‌ترین فایده آموزش در محیط‌های واقعی زندگی، همان مواردی است که نظریه‌پردازان یادگیری به آنها تأکید کرده‌اند. این موارد عبارت‌اند از: یادگیری پایدار به دلیل عینی بودن و استفاده از تجربه‌های حسی و لمسی مستقیم مسائل و پدیده‌ها، عدم تحمیل فضاهای خستگی‌آور و ملالت‌بار کلاس‌های رسمی، ایجاد انگیزش برای یادگیری و مشاهده دقیق. به علاوه این شبکه از آموزش یعنی آموزش در محیط‌های واقعی به دلیل پیوند میان درس و زندگی، موجب کاربردی‌تر شدن محتوای آموزش می‌شود.»^۱

* «در کلاس‌های رسمی مدرسه نیز از آنجا که درس مطالعات اجتماعی بر تعامل گروهی تأکید دارد، از نظر فضای کالبدی، نحوه آرایش و چیدن میز و نیمکت‌های کلاس باید به گونه‌ای باشد که امکان کارگروهی دانش‌آموزان را فراهم آورد، بدین منظور باید بتوان در مواقع لزوم به راحتی و با

۱- روش آموزش مطالعات اجتماعی، ویژه تربیت معلم رشته آموزش ابتدایی، وزارت آموزش و پرورش کد ۶۰۰۰، فلاحتیان و

سرعت، آرایش موردنظر را برای دور هم نشستن گروه‌های دانش‌آموزان در کلاس، ایجاد کرد. دیوارها و فضای کلاس مطالعات اجتماعی باید جذابیت لازم را برای دانش‌آموزان ایجاد کند و نباید خالی از تصویر، افسرده و بی‌روح باشد. در این زمینه، تابلوهای مخصوص برای نصب آثار و کارها و فعالیت‌های دانش‌آموزان و به نمایش گذاشتن نتایج و گزارش‌های کارگروهی، قفسه‌ها و ویتترین‌های مناسب برای نگهداری نقشه‌ها، آلبوم‌ها و مدل‌ها. نرم‌افزارها، فیلم و اسلاید، عکس‌ها، یا ماکت‌ها و مدل‌هایی که توسط دانش‌آموزان ساخته شده است، به جذابیت و کیفیت فضای آموزشی کمک می‌کند.

به‌طور کلی، معلم مطالعات اجتماعی باید با توجه به تنوع و مضمون درس‌ها و با توجه به استفاده بهینه و مؤثر از امکاناتی که در اختیار دارد، فضای مطلوب و مؤثری را برای تدریس هر موضوع پیش‌بینی و تدارک ببیند.

شایسته است معلم برای نیل به این منظور، به تنوع بخشیدن فضای کالبدی یادگیری توجه کرده، با ایجاد آرایش‌های مختلف میز و نیمکت‌ها یا آموزش برخی واحدهای یادگیری در فضاها و محیط‌های خارج از کلاس و خارج از مدرسه، از تکرار و یکنواختی جلوگیری کند. پس، فضای کلاس درس مطالعات اجتماعی نیز مانند سایر دروس باید برانگیزاننده باشد و مجموعه عوامل بتواند دانش‌آموز را به کاوشگری و تفکر ترغیب کند.»^۱

ث) آموزش را با شرایط بومی و محلی انطباق دهید

* از شما معلمان عزیز انتظار می‌رود که تدریس موضوعات را با شرایط محلی و بومی منطبق کنید. توجه داشته باشید که کتاب و فعالیت‌های آن، تنها الگوها و کلیاتی را در اختیار شما قرار می‌دهد. برای مثال در آموزش نکات ایمنی در خانه و مدرسه و محیط زندگی، اگر شما در روستایی زندگی می‌کنید که خطر سقوط در چاه آب یا نزدیک شدن به دکل‌های برق فشار قوی یک عامل تهدیدکننده است شما نباید خود را به آموزش نکاتی که در کتاب گفته شده مقید کنید و لازم است در درجه نخست آنچه را در این زمینه ضروری‌تر است آموزش دهید و بر آن تأکید کنید. برای مثال در آموزش نکات مربوط به رفتار با همسایگان و مراقبت از اموال عمومی و امکانات محله‌ای که در آن زندگی می‌کنید، نخست باید رفتار مناسب و ضرورت‌ها را با توجه به همان شرایط آموزش دهید تا بین درس و نیازهای واقعی دانش‌آموزان پیوند برقرار کنید.

ج) به تفاوت‌های فردی توجه کنید

* علاوه بر طراحی فعالیت‌های مناسب برای پاسخ‌گویی به نیازهای خاص مناطق، شما معلم عزیز باید پیش‌زمینه‌های تحصیلی و آموزشی و تفاوت‌های فردی دانش‌آموزان را در نظر بگیرید و آموزش خود را با آن منطبق و هماهنگ سازید.

تنوع فعالیت‌ها در این کتاب حاکی از توجه همین موضوع است. برای مثال ممکن است دانش‌آموز شما در بیان شفاهی یا نوشتن یک متن کوتاه درباره یک موضوع ضعیف‌تر عمل کند اما در درست کردن یک کارت پستال یا پوستر و نمایش پیام به صورت نقاشی، قوی‌تر باشد. در نتیجه شما باید نقاط قوت را در نظر بگیرید و اجازه دهید دانش‌آموز، آموخته‌های خود را با روشی که به آن علاقه‌مندتر و مسلط‌تر است، بیان نماید. اگرچه تلاش کنید که دانش‌آموز بتواند نقاط ضعف خود را نیز برطرف نماید. همان‌طور که در جدول صفحه ... کتاب مشاهده می‌کنید هر یک از فعالیت‌های طراحی شده در این کتاب یکی از هوش‌های چندگانه را تقویت می‌کند.

چ) مشارکت خانواده‌ها را جلب کنید

* همان‌طور که گفتیم هدف عمده بعضی از فعالیت‌های این کتاب مهارت‌های زندگی و تربیت اجتماعی است و بدون همراهی و همکاری خانواده‌ها این امر به درستی تحقق نمی‌یابد. البته ناگفته نماند که تضاد میان آموزش‌های مدرسه و خانه نیز اثرات نامطلوبی بر دانش‌آموز به‌جای می‌گذارد. برای مثال وقتی همدلی با همسایه‌ها یا مراقبت از اموال عمومی محله یا نریختن زباله در محیط زیست و ... را آموزش می‌دهید، خانواده‌ها باید از این آموزش حمایت کنند و با آنها همگام شوند. شما می‌توانید از طریق تشکیل جلسات (حداقل سه جلسه در طی سال) نوشتن پیام برای آنها و سایر روش‌ها، اهداف درس را برای آنها تبیین کنید و از آنها بخواهید در مواردی که ذکر شد دانش‌آموزان را راهنمایی و با آنها همراهی کنند. شایان ذکر است که مشارکت خانواده‌ها در ارزشیابی دانش‌آموزان نیز نباید نادیده گرفته شود. در سنجش بخشی از اهداف به ویژه اهداف مهارتی و نگرشی از والدین کمک بگیرید. آنها می‌توانند به شما بگویند که تغییرات و آثار مطلوب در دانش‌آموزان ظهور و بروز نموده یا نه؟

ح) به آموزش مهارت‌های مربوط به عکس‌خوانی، نقشه‌خوانی و خط‌زمان توجه کنید
– نقشه در آموزش جغرافیا یک عنصر کلیدی است. به‌طور کلی هرآنچه را که بتوانیم بر روی نقشه به نمایش بگذاریم، جغرافیایی است. زیرا جغرافیا با پراکندگی یا نحوه توزیع پدیده‌ها در مکان سر و کار دارد.

در پایه سوم، دانش‌آموزان با مقدمات نقشه‌خوانی یعنی تعیین موقعیت راست و چپ و جهت‌های جغرافیایی و همچنین درک موقعیت مکان‌ها در فضای واقعی و روی نقشه آشنا شده‌اند. امسال ترسیم نقشه کلاس یا اتاق خانه و دید عمودی و از بالا و چگونگی تهیه نقشه و بهره‌گیری از نقشه و همچنین راهنمای نقشه آموزش داده می‌شود.

توصیه می‌شود دانش‌آموزان را وادار به ترسیم نقشه‌های ایران نکنید. اصولاً نقشه اگر کپی نشود و به صورت ذهنی یا با نگاه کردن به نقشه کتاب ترسیم شود فاقد اعتبار و نقشه‌ای غلط می‌باشد. دانش‌آموزان را وادار به ترسیم نقشه‌های اضافی نکنید.

– عکس‌ها نیز نقش مهمی در آموزش مطالعات اجتماعی دارند. مشاهده و بررسی بعضی از عکس‌های کتاب آنقدر اهمیت دارند که با حذف آنها فرایند تدریس مختل می‌شود. برای مثال وقتی از دانش‌آموزان می‌خواهیم با توجه به عکس‌ها و دقت کارکردهای محله یا همکاری در محله و اهمیت آنها را بیان کنند. یا وقتی می‌خواهیم با توجه به تصویر جانوران و گیاهان نوع آب و هوا یا شرایط زندگی یک مکان را حدس بزنند.

اصولاً بهره‌گیری صحیح از عکس نیز یک مهارت موردنظر در این درس است. در مواردی که عکس‌های کتاب کیفیت لازم را از نظر وضوح و چاپ نداشته باشند شما می‌توانید خودتان در ارتباط با موضوعات مختلف عکس‌هایی تهیه کنید و به کلاس ببرید.

– آشنایی با خط زمان و سیر رویدادها نیز پایه و اساس فهم گذشته و درس تاریخ است و نباید بدون فراهم کردن مقدمات لازم دانش‌آموزان را وارد مباحث تاریخی کنیم.

به‌طور کلی برای درک زمان گذشته ما باید بتوانیم رویدادهای مختلف را برحسب نظم زمانی (قدیمی‌ترین به جدیدترین) مرتب کنیم که به آن «نظم کروئولوژیکی» می‌گویند.

یکی از شیوه‌های مفید برای مرتب کردن وقایع برحسب نظم زمانی، استفاده از خط زمان است. برای مثال نمودار خط زمان صفحه ۶۲ را که در آن حکومت‌های ایران باستان را نشان می‌دهد روی مقوایی ترسیم و به دیوار کلاس نصب کنید تا همواره جلوی چشم دانش‌آموزان باشد.

۱-۱۴- ملاحظات و نکات مربوط به ارزشیابی

ارزشیابی یکی از مهم‌ترین بخش‌ها در فرایند آموزش محسوب می‌شود و مانند آینه‌ای می‌تواند پیشرفت دانش‌آموزان و معلمان را در تحقق اهداف برنامه درسی نشان دهد.

● «ارزشیابی» را فرایند جمع‌آوری اطلاعات از آموخته‌های دانش‌آموزان و قضاوت در مورد حدود آموخته‌ها تعریف کرده‌اند. «سنجش» فرایند جمع‌آوری اطلاعات از دانش‌آموز و مقایسه عملکرد با معیار معین است. در مورد ارزشیابی و سنجش دیدگاه‌های مختلفی وجود دارد. برای آنکه بدانیم دیدگاه برنامه درسی مطالعات اجتماعی درباره ارزشیابی چیست و در ارزشیابی مناسب از این درس چه انتظاراتی وجود دارد، ابتدا اصول و ویژگی‌های مربوط به ارزشیابی مناسب و موردنظر مختصراً بیان می‌شود:

● ارزشیابی و ثبت و ضبط وضعیت یادگیری دانش‌آموزان تنها برای تعیین برنامه‌ها و فعالیت‌های یاددهی - یادگیری بعدی انجام می‌شود نه کشف و نمایان ساختن نقایص یادگیری دانش‌آموزان برای خودشان و دیگران. ارزشیابی شروع کار تلقی می‌شود و نقطه پایان نیست. در واقع با ارزشیابی می‌خواهیم جریان یادگیری را به سمت رفع کمبودها و نواقص هدایت کنیم و ارزشیابی باید راه جبران را باز کند. ارزشیابی نقطه شروع برای یادگیری‌های بعدی به حساب می‌آید.

● ارزشیابی باید اطلاعات موثق و معتبری از دانش‌آموزان را در ارتباط با تحقق نتایج یادگیری فراهم نماید.

● ارزشیابی باید مبتنی بر عدالت باشد و به دانش‌آموزان اجازه دهد با شیوه‌های مختلف نتایج یادگیری را بروز و ظهور دهند. بر همین مبنا در طراحی ارزشیابی‌ها باید سبک‌های یادگیری مختلف و سوابق و زمینه‌های اقتصادی - اجتماعی و فرهنگی دانش‌آموزان مدنظر قرار گیرد.

● ارزشیابی باید در تناسب کامل با اهداف، رویکرد و دیدگاه حاکم بر برنامه درسی باشد. همان‌طور که گفته شد، اهداف اصلی برنامه درسی مطالعات اجتماعی، تربیت فردی و اجتماعی و مجهز شدن به مهارت‌های زندگی، کسب مهارت‌های کاوشگری به منظور یادگیری مستمر و مادام‌العمر و تربیت شهروند مطلوب است. با این دیدگاه بدیهی است صرفاً به خاطر سپردن مجموعه‌ای از اطلاعات ارزش چندانی ندارد و آنگاه این دانستنی‌ها مطلوب هستند که پشتوانه‌ای داشته باشند و این پشتوانه همانا عمل و ایمان است. لذا ارزشیابی نباید محدود به اهداف شناختی و دانشی شود.

● ارزشیابی باید با محتوای آموزشی تجارب و فعالیت‌های یادگیری و روش‌های تدریس هماهنگی و تناسب داشته باشد. به همین دلیل ما حق نداریم چیزی را ارزشیابی کنیم که آن را آموزش نداده‌ایم. برای مثال نمی‌توانیم به دانش‌آموزانی که در بحث کلاسی ضعیف هستند نمره کمی اختصاص بدهیم در حالی که روش مباحثه کردن را به آنها نیاموخته‌ایم.

● در ارزشیابی باید از ابزار و موقعیت‌های متنوع و مناسب برای جنبه‌های گوناگون یادگیری

استفاده کرد. محدود کردن آن به استفاده از یک ابزار، کار صحیحی نیست.

● ارزشیابی وسیله‌ای باشد برای تحریک و تشویق دانش‌آموزان به یادگیری بیشتر

● دانش‌آموزان و اولیا باید از محورها، چگونگی و ابزار ارزشیابی درس اطلاع کافی داشته باشند.

خلاصه آنکه نباید با آزمون‌ها و امتحانات مشکل و دلهره‌آور، پرسش کردن از جزئیات و مانند آن احساس ناخوشایندی نسبت به درس مطالعات اجتماعی پدید آید. به عبارت دیگر دانش‌آموزان نباید در این درس که به منظور توانمند کردن آنها در زندگی فردی و اجتماعی برنامه‌ریزی شده است، احساس ناتوانی به شکست بکنند. بلکه به عکس انتظار می‌رود که دانش‌آموزان به‌طور سرزنده و پویا در کلاس‌های درس مطالعات اجتماعی شرکت و از آموختن درس‌ها لذت ببرند.

ارزشیابی مستمر باید بازخورد مناسبی به معلم بدهد تا بتواند فعالیت‌های مناسب‌تری برای دانش‌آموز طراحی کند. ارزشیابی مستمر نباید به رتبه‌بندی و دسته‌بندی دانش‌آموزان بیانجامد و یا معلم از طریق آن دانش‌آموز را به ناتوانی متهم کند، بلکه باید به معلم و دانش‌آموز بفهماند که دانش‌آموز در کجا قرار دارد و برای پیشرفت او در یادگیری، چه تمهیداتی باید اندیشیده شود.

ارزشیابی مستمر یا سازنده بخشی از فرایند آموزش است که معلم و دانش‌آموز به‌طور مرتب با آن درگیر هستند.

ارزشیابی مستمر چگونه صورت می‌گیرد؟

ارزشیابی مستمر براساس فعالیت‌هایی که دانش‌آموز در کلاس یا خارج از کلاس در طی یک دوره آموزشی انجام می‌دهد صورت می‌گیرد و هدف آن این است که به معلم بفهماند که نقاط قوت و ضعف دانش‌آموز چیست و برای مراحل بعدی تدریس، چه کارهایی لازم است و چگونه باید به دانش‌آموز کمک شود تا نقاط ضعف خود را رفع نماید. از آنجایی که فعالیت‌هایی که دانش‌آموزان در درس مطالعات اجتماعی انجام می‌دهند، متعدد و گوناگون می‌باشد، لذا ارزشیابی مستمر از این درس نیز محورهای مختلف و همچنین شیوه‌ها و ابزارهای متنوع را می‌طلبد.

به‌طور کلی مراحل عمده ارزشیابی مستمر را می‌توان به شرح زیر در نظر گرفت:

مرحله (۱): اهداف و انتظارات یادگیری هر درس را به‌خوبی و به‌طور دقیق مدنظر قرار دهید.

مرحله (۲): انواع فعالیت‌های یاددهی - یادگیری را که برای تحقق اهداف و انتظارات طراحی شده‌اند در نظر بگیرید.

مرحله (۳): شیوه‌ها و ابزار مناسب را برای جمع‌آوری اطلاعات درباره‌ی انجام فعالیت‌ها توسط دانش‌آموزان طراحی کنید.

مرحله (۴): اطلاعات جمع‌آوری شده را بررسی و جمع‌بندی کنید و برای کمک به دانش‌آموز در رفع نقایص و مرحله بعدی آموزش تصمیم‌گیری کنید.

برای سهولت کار اهداف و انتظارات یادگیری هر فصل کتاب در این راهنمای تدریس درج شده است. توجه و اطلاع کافی از ماهیت اهداف و انتظارات موجب می‌شود تا ارزشیابی با اهداف پیوند برقرار کند و به بیراهه نرود.

به‌طور کلی فعالیت‌های این درس را به چند گروه می‌توان تقسیم کرد.
الف) فعالیت‌های کتاب درسی: همفکری، مشارکت، گفتگو و تبادل نظر، بحث، بیان ایده‌ها و اظهارنظر و ...

پرس‌وجو و تحقیق، گردآوری اطلاعات، مصاحبه، رسم جدول و نمودار و نقشه ...
درست کردن ماکت و مدل، پوستر، روزنامه‌دیواری، کارت پستال، نوشتن متن و نامه و گزارش، برپایی نمایشگاه و ...

به کار بستن آموخته‌ها در زندگی روزمره و ... (برای مثال رفتار با همسایه‌ها یا مشارکت در محله)
ب) فعالیت‌های کاربرگه‌های پایان کتاب: این فعالیت‌ها نیز انواع فعالیت‌های فوق را شامل می‌شوند.

ج) فعالیت‌هایی که توسط معلم برای داخل یا خارج از کلاس طراحی می‌شود: «همه این فعالیت‌ها ممکن است به‌طور گروهی یا فردی طراحی شده باشند».

دانستید که فعالیت‌های متنوعی به‌منظور آموزش طراحی می‌شود. لذا برای ارزشیابی مستمر از این فعالیت‌ها به شیوه‌ها و ابزار گوناگون نیاز داریم.

از چه ابزارها و شیوه‌هایی استفاده می‌کنیم؟

انواع فهرست مشاهدات (سیاهه‌های ارزیابی) که توسط معلم طراحی و تکمیل می‌شود، برگه‌های خودارزیابی که توسط دانش‌آموزان پر می‌شود، برگه‌های ارزیابی توسط والدین که توسط خانواده‌ها تکمیل می‌شوند. پرسش‌های کلاسی که توسط معلم طراحی و توسط دانش‌آموزان پاسخ داده می‌شوند، از عمده‌ترین ابزارها به‌شمار می‌آیند.

اگر به انواع فعالیت‌هایی که در مرحله قبلی توضیح داده شد، توجه کنید، ملاحظه می‌کنید که برای ارزشیابی مستمر بسیاری از فعالیت‌ها نیاز به «فهرست مشاهدات و فهرست ارزیابی» نیاز داریم.

دقت کنید که هیچ‌الگوی مشخصی برای تنظیم فهرست مشاهدات و فهرست ارزیابی از فعالیت‌های دانش‌آموزان وجود ندارد و مهم این است که معلم در انجام یک فعالیت معین از حدود

انتظارات خود از دانش‌آموزان، آگاه باشد. معلم از طریق تنظیم فهرست‌ها و ادار می‌شود تا به جزئیات فرایند آموزش دقت کند و اطلاعات حاصل از آن به معلم کمک می‌کند تا گام بعدی را برای تدریس بهتر بردارد.^۱

از دیگر ابزارها و شیوه‌های ارزشیابی، ارزیابی شفاهی، برگه‌های خودارزیابی، برگه‌های مربوط به ارزشیابی از والدین و آزمون‌های عملکردی می‌باشد.

در این مرحله درباره پیشرفت و نقاط قوت و ضعف دانش‌آموز متناسب با ملاک‌ها و معیارها و انتظارات، جمع‌بندی و قضاوت می‌شود. این قضاوت به صورت کیفی و توصیفی است. به هر ترتیب ارائه بازخورد مناسب به دانش‌آموز، والدین و معلم به خود مهم‌ترین بخش این مرحله است.

پوشه کار

«پوشه کار مجموعه‌ای از کارهای دانش‌آموزان است که به معلم و دانش‌آموز کمک می‌کند تا در مورد روند یادگیری قضاوت کنند. معمولاً انتخاب کارهایی که در پوشه قرار می‌گیرد باید با توجه به انعکاس پیشرفت دانش‌آموز باشد. روی نمونه‌های انتخابی، تاریخ و اظهار نظر معلم ثبت شده باشد. موارد مختلفی را می‌توان در پوشه کار گذاشت:

تصاویری از فعالیت‌های عملی دانش‌آموزان که امکان نگهداری آنها در پوشه نیست مثل روزنامه دیواری، نمونه تحقیق دانش‌آموز، کاربرگ‌های فعالیت، نتایج آزمون‌ها یا فهرست‌های مشاهده و بررسی کارها با اظهار نظر معلم نمونه‌های نوشتاری دانش‌آموز مثل مقاله، متن و ...

شایسته است معلم در پایان هر ماه محتوای پوشه کار هر دانش‌آموز را در حضور خود او بررسی کند با هم برای بهبود فرایند آموزش تصمیم بگیرند. محتوای این پوشه همچنین باید با والدین بررسی و مشاهده شود.

۱- برای مشاهده انواع چک لیست‌ها و اطلاع از نمره طراحی آن رجوع کنید به سایت گروه مطالعات اجتماعی

نمونه برگه خود ارزشیابی (نگرش‌ها و رفتار)

هنوز نه	بله	نام و نام خانوادگی : آزیتا یوسفی پور کلاس :
		من هر ماه مقداری از پول توجیبی ام را پس انداز می کنم.
		من در موقع استراحت همسایه ها سر و صدا نمی کنم.
		من در کوچه و خیابان آشغال نمی ریزم تا محله ای تمیز داشته باشیم.
		.....
		.....

در اجرای «خودارزیابی» به وسیله دانش آموزان نگران عدم صداقت آنها نباشید و به آنها اعتماد کنید و صبور باشید. از آنها بخواهید که صادقانه پاسخ دهند و به آنها اطمینان دهید که خودشان باید روی کاستی‌ها و ضعف‌ها قضاوت کنند و پیشنهاد بدهند برای برطرف کردن آن ضعف چه باید بکنند و شما این آزمون‌ها را برای کمک به آنها طراحی کرده‌اید تا مشکلات خود را تشخیص بدهند.

توجه داشته باشید که در نمونه‌هایی مانند نمونه بالا، که بیشتر به نگرش‌های دانش آموزان می‌پردازد، معلم در واقع با طراحی عبارات تأکیدی، نگرش‌های مطلوب و مورد نظر را نیز به دانش آموزان القا می‌کند و چه بسا فرد با فکر کردن روی این عبارات، متوجه کاستی‌های خود شود و سعی در نگرش و رفتار خود بنماید.

از دیگر ابزارهای مناسب برای ارزشیابی مستمر، ارزشیابی از طریق والدین است. به ویژه درباره کاربرد مفاهیم و مهارت‌ها در زندگی روزمره، از آنجا که معلم نمی‌تواند در فضای خارج از کلاس و محیط‌های واقعی دانش آموزان را مشاهده کند و این خانواده است که در تمام لحظات در جریان دقیق رفتار و اعمال بچه‌ها قرار می‌گیرد، ارزشیابی از طریق والدین می‌تواند اطلاعات خوبی برای تصمیم‌گیری‌ها و آغاز تمهیدات مناسب توسط معلم، فراهم نماید.

والدین گرامی

همان‌طور که مستحضرید فرزند شما از طریق فصل اول کتاب با رعایت مقررات محله و همچنین مهارت‌های اقتصادی و مالی آشنا می‌شود و انتظار می‌رود تغییراتی در نگرش‌ها و رفتار وی به وجود بیاید. درباره این تغییرات قبلاً در جلسه حضوری با شما گفتگو کرده‌ایم. اکنون خواهشمندیم فرم ارسالی را تکمیل و به مدرسه بازگردانید.

* نمونه برگه ارزشیابی از طریق والدین که توسط معلم طراحی و به والدین داده می‌شود تا پر کنند.
نام و نام خانوادگی دانش‌آموز :

پرسش‌ها	تا حدی	خیر	بلی	توضیحات
آیا در فرزند شما نسبت به انتخاب و خرید عاقلانه تغییر نگرش یا تغییری در رفتار به وجود آمده است؟ در چه مواردی؟				
آیا فرزند شما نسبت به موضوع پس‌انداز علاقه نشان می‌دهد و پس‌انداز می‌کند؟				
آیا در هنگام خرید یک کالا بودجه خانواده را در نظر می‌گیرد؟				
آیا فرزند شما مقررات محله را رعایت و با همسایگان رفتار مناسب دارد؟				

آزمون‌های عملکردی : نظریه‌های شناختی جدید بر جنبه‌های فکری و خودنظم‌دهی فراگیر تأکید می‌کنند. بنابراین امروزه توجه بیشتر معطوف به این است که چگونه فراگیران دانش را تفسیر می‌کنند و به کار می‌گیرند تا مسائل پیچیده را حل کنند. این گونه مهارت‌ها با آزمون‌های سنتی مثل آزمون چند گزینه‌ای، قابل سنجش نیستند.

ارائه یک سخنرانی، ایفای نقش، تولید یک مدل یا ماکت، رسم نقشه و نمودار، تهیه یک پوستر یا روزنامه دیواری نمونه‌هایی از تکالیف عملکردی هستند.

تکالیف عملکردی می‌تواند تکالیفی باشد که در زمان کوتاه یا طولانی قابل انجام است. برای مثال اگر در یک آزمون عملکردی کتبی از دانش‌آموز بخواهیم اطلاعات داده شده را به صورت نمودار نشان دهد، از آزمون عملکردی کوتاه مدت استفاده کرده‌ایم. اما اگر بخواهیم در خارج از مدرسه مصاحبه‌ای انجام دهند و تغییرات یک محله را دریابند. این کار به زمان طولانی‌تری نیاز دارد.

در طراحی آزمون‌های عملکردی نیز باید ابتدا اهداف و انتظارات درس را مطالعه کنیم. بخشی از اهداف را می‌توانیم از طریق آزمون‌های کتبی اندازه‌گیری کنیم. اما برای مهارت‌هایی مثل ترسیم یک نمودار یا تولید یک کارت پستال، باید ابزار بخش مناسب عملکردی طراحی کنیم.

سپس معیارهایی برای ارزیابی در نظر بگیریم و به عبارت دیگر «فهرست ارزیابی» از آن عملکرد را تهیه کنیم. برخی از صاحب‌نظران معتقدند که تهیه ملاک‌های یکسان برای همه دانش‌آموزان کار صحیحی نیست و باید تفاوت‌های فردی در نظر گرفته شود. به علاوه نمره دانش‌آموز باید نشانگر

مقایسه او با قبل و به عبارت دیگر میزان پیشرفت او باشد.
بعضی از صاحب نظران آموزش معتقدند که در ارزشیابی های عملکردی باید فرایند انجام کار و تلاش دانش آموز به اندازه کار او در نظر گرفته شود.

نمونه سؤال آزمون های عملکردی (کتبی و عملی)

- ۱- از دانش آموزان بخواهید برای خرید یک جامدادی جدول امتیاز دهی طراحی کنند.
- ۲- با استفاده از دماسنج دمای هوای داخل کلاس و بیرون کلاس را اندازه بگیرند و بنویسند.
- ۳- از دانش آموزان بخواهید چند شیء را از بالا نگاه کنند و تصویر آن را بکشند.
- ۴- دانش آموزان را به حیاط مدرسه ببرید و از آنها بخواهید با توجه به خورشید در آسمان جهت های اصلی مشرق و مغرب و شمال و جنوب را نشان دهند و روی زمین با خط جهت های اصلی فرعی را نشان دهند.
- ۵- نقشه ای را ترسیم کنید و به دانش آموزان بدهید تا با توجه به راهنمای نقشه، نام مکان های مورد نظر را روی نقشه بنویسند.

جدول بررسی‌شناسی در زمینه مهارت‌های کاوشگری و مهارت‌های زندگی و پرورش هوش‌های چندگانه

برورش هوش‌های چندگانه	مهارت‌های حساسی و عددی	مهارت‌های سوادخواندن	مهارت‌های اجتماعی و مهارت‌های زندگی	مهارت‌های کاوشگری	فعالیت	درس	فصل
هوش بیانی		بیان ایده‌های خوب در قالب متن (محلۀ ایده‌آ)	مهارت برقراری ارتباط	بررسی برقراری ارتباط	مشاهده، تصویر و آراء توضیح درباره ارتباط همسایه‌ها (ص ۳)	۱- همسایه ما ۲- اینجا محلۀ ماست	اول : محلۀ ما
هوش بیانی				بررسی و کاوش	بیان چند مورد از همکاری همسایه‌ها (ص ۳)		
هوش میان فردی				بررسی و کاوش	مشاهده، تصویر و بیان موارد همکاری در محلۀ (ص ۳)	۳- خرید و فروش در محلۀ ما	
هوش میان فردی				برقراری ارتباط و مشارکت	مشاهده، تصویر و تشخیص نوع مزاحمت ایجاد شده برای همسایه (ص ۴)	۴- تقسیم محلۀ ما	
هوش میان فردی				برقراری ارتباط و مشارکت	کاربرگ شماره (۱) بازدید از محلۀ به همراه معلم یا والدین از محلۀ (ص ۵)		
هوش درون فردی				خلاقیت و اظهار نظر شخصی	تهیه ماکت به طور گروهی از محلۀ بازدید شده (ص ۵)		
هوش بیانی				مشارکت، اظهار نظر شخصی	گفت‌وگو در کلاس، براساس پرسش‌وجو از بزرگ‌ترها درباره نام مسجد و فعالیت‌های آن (ص ۶)		
هوش بصری				اظهار نظر شخصی، خلاقیت	پیشنهاد برای بهتر شدن محلۀ (ص ۶)		
هوش درون فردی				بررسی	بیان آنچه در تصویر می‌بینید (ص ۷)		
هوش درون فردی				بررسی و کاوش	بیان تغییرات، تفاوت‌ها و شباهت‌های محله‌های قدیمی و جدید با توجه به تصویر (ص ۷)		
هوش درون فردی				مشارکت و کاوش	کاربرگ شماره (۲) مصاحبه با بزرگ‌ترها درباره تغییرات محلۀ (ص ۷)		
هوش بیانی			شناخت محل زندگی	برقراری ارتباط	معرفی امکانات محل زندگی (ص ۹)		
هوش منطقی - ریاضی			مهارت استفاده از امکانات عمومی	برقراری ارتباط و خلاقیت	طریقه استفاده درست از امکانات عمومی و پیشنهاد برای نگهداری آن (ص ۹)		
هوش فضایی			مهارت اقتصادی (خرید عاقلانه)	بررسی	انتخاب کالا با توجه به جدول امتیاز توپ (ص ۱۲)		
هوش فضایی				برقراری ارتباط	توضیح روش انتخاب خرید کالا از ابتدا تا انتها (ص ۱۲)		
هوش بصری				خلاقیت	کاربرگ شماره (۳) نگاه به کلاس به منظر از دید بالا (ص ۱۵)		
هوش بصری				بررسی و کاوش	ترسیم نقشه کلاس با دید بالا به آن (ص ۱۵)		
					کاربرگ شماره (۴) شناخت علامت نقشه (ص ۱۷)		

فصل	درس	فعالیت	مهارت‌های کارشناسی	مهارت‌های اجتماعی و مهارت‌های زندگی	سوادخواندن	مهارت‌های حساسی و عددی	پروژه‌های چندانگانه
دوم : شهر من روستای من	(۱- زندگی در شهر و روستا ۲- جهت‌های جنرافیایی ۳- جنرافی داناان چگونه محیط‌های زندگی را مطالعه می‌کنند	<ul style="list-style-type: none"> - مشخص نمودن اجزای عکس ب براساس عکس الف (ص ۲۰) - کاربرد شماره (۵) عکس خوانی (ص ۲۰) - مطالعه متن درس و بیان تفاوت شهر و روستا (ص ۲۱) - بیان تفاوت زندگی روستایی و عشایری (ص ۲۱) - مکان نویسی بروی تابلوی کلاس با توجه به عکس روستا یا شهر (ص ۲۱) - معرفی استان، مرکز و شهرهای مهم محل زندگی - براساس جدول پرجمعیت‌ترین شهرهای ایران را بنویسد (ص ۲۲) - بیان چند نمونه از مشکلات محل زندگی و ارائه راه حل (ص ۲۲) - شناخت استان محل زندگی، مرکز و دو شهر آن (ص ۲۳) - تکمیل جمله ناقص درباره شهر یا روستای محل زندگی (ص ۲۳) - کاربرد شماره ۶ (نقشه استان‌های ایران) (ص ۲۳) - جهت‌یابی مکان‌های مختلف براساس نقشه (باغ میوه، حمام و مدرسه) (ص ۲۴) 	<ul style="list-style-type: none"> بررسی کاوش و بررسی بررسی بررسی کاوش و بررسی قراری ارتباط کاوش و بررسی اظهار نظر شخصی کاوش و بررسی قراری ارتباط قراری ارتباط و کاوش 	<ul style="list-style-type: none"> مهارت‌های اجتماعی و مهارت‌های زندگی شناخت محل زندگی و معرفی آن 	<ul style="list-style-type: none"> خواندن متن و مطابقت آنها خواندن اعداد 	<ul style="list-style-type: none"> استخراج اعداد جدول براساس جدول 	<ul style="list-style-type: none"> هوش بصری هوش بصری هوش بصری هوش بیانی هوش ریاضی هوش درون فردی
		<ul style="list-style-type: none"> - تعیین جهت سبیر از خانه به مدرسه (نوبتگاه، پارک، مسجد، بیمارستان) (ص ۲۴) - یافتن و تمرین جهت اصلی و فرعی براساس نقشه (ص ۲۷) - کاربرد شماره (۷) شناخت جهت‌های فرعی و اصلی (ص ۲۷) - نگاه به تصویر و جاگذاری وسایل آموزش جغرافیا (ص ۳۰) - همکاری در نصب نقشه در کلاس (ص ۳۰) - آوردن کره جغرافیایی و یافتن نقشه ایران و همسایگان (ص ۳۰) - تهیه فیلم زندگی مردم مختلف توسط معلم و پیش از دانش آموز (ص ۳۰) - شیوه استفاده از لوح فشرده جغرافیا به کمک رایانه توسط معلم (ص ۳۰) 	<ul style="list-style-type: none"> کاوش و بررسی کاوش و بررسی قراری ارتباط و کاوش کاوش و قراری ارتباط قراری ارتباط مشارکت مشارکت و قراری ارتباط مشارکت و قراری ارتباط 	<ul style="list-style-type: none"> آدرس‌یابی و شناخت مسیرها و جهت‌ها مهارت زندگی آگاهی از فناوری‌های نوین 		<ul style="list-style-type: none"> هوش بصری - فضایی هوش بصری - فضایی هوش بصری - فضایی هوش بصری - فضایی هوش بصری - فضایی هوش جسمانی - حرکتی 	

فصل	درس	فعالیت	مهارت‌های کارشناسی	مهارت‌های اجتماعی و مهارت‌های زندگی	مهارت‌های سوادخواندن	مهارت‌های محاسبی و عددی	پرورش هوش‌های چندگانه
فصل سوم: پیدایش شهر و روستا	۱- نخستین روستاها چگونه به وجود آمده‌اند ۲- نخستین شهرها چگونه به وجود آمدند ۳- مورخان چگونه گذشته را مطالعه می‌کنند	<ul style="list-style-type: none"> - تفکر درباره اینکه چرا جانوران خانه‌های خود را به همان شیوه قدیمی می‌سازند و تغییر نمی‌دهند (ص ۳۴) - گفت‌وگو با یکدیگر و تغییرات و تأییدی که کشف آتش در زندگی انسان گذاشته است (ص ۳۴) - تفکر درباره اینکه اگر آتش نبود ما با چه مشکلاتی مواجه می‌شدیم (ص ۳۴) - تفکر درباره دلیل برجمعیت بودن روستاهای مجاور رودها (ص ۳۵) - بیان فواید اهلی کردن حیوانات (ص ۳۵) - اظهار نظر درباره مشکلات مبادله کالا با کالا (ص ۳۶) - نقشه‌خوانی از طریق پیدا کردن چند تمدن روی نقشه (ص ۳۸) - یافتن چند تمدن از روی نقشه که در کنار رودها به وجود آمده‌اند (ص ۳۸) - معرفی دو تمدن باستانی که در گذشته‌های دور بوده‌اند (ص ۳۸) - جست‌وجوی رودی در نقشه به منظور شناخت تمدن ایلام (ص ۴۰) - مراجعه به کتاب برای یافتن نام باستانی که این تمدن در آنجا به وجود آمده است (ص ۴۰) - حدس زدن درباره جسیسی انشایی کشف شده در تمدن ایلام (ص ۴۰) - حدس زدن درباره تضاهیری که باستان‌شناسان کشف کرده‌اند (ص ۴۲) 	<ul style="list-style-type: none"> کارش و بررسی بررسی و مشارکت کارش و بررسی کارش و بررسی بررسی اظهار نظر مشخصی برقراری ارتباط کارش و بررسی بررسی بررسی و کارش بررسی و کارش کارش و خلاقیت کارش و خلاقیت 		مراجعه به منبع و استنباط از متن		<ul style="list-style-type: none"> هوش منطقی هوش منطقی هوش منطقی هوش بیانی هوش بصری - فضایی هوش بیانی هوش بصری

فصل	درس	فعالیت	مهارت‌های کاوشگری	مهارت‌های اجتماعی و مهارت‌های زندگی	مهارت‌های سوادخواندن	مهارت‌های حسابی و عددی	پروژه هوش‌های چندگانه
فصل چهارم : سفری به شهرهای باستانی	۱- سفری به شهر باستانی همدان ۲- سفری به تخت جمشید (۱) ۳- سفری به تخت جمشید (۲) ۴- سفری به شهر باستانی کرمانشاه	<ul style="list-style-type: none"> - مراجعه به کتاب دربارهٔ تشکیل اولین حکومت آریایی (ص ۵۰) - یافتن محل سکونت آریایی‌ها روی نقشه (ص ۵۰) - گفت‌وگو دربارهٔ جاذبه‌های موزه (ص ۵۰) - پرس‌وجو درباره رعایت نکات ایمنی و نحوه رفتار درست در بازدید موزه (ص ۵۰) - اظهار نظر درباره اینکه که سکه چگونه مشکل مبادله کالا به کالا را برطرف کرده است (ص ۵۰) - مراجعه به کتاب و بررسی نقش سکه در داد و ستد (ص ۵۵) - مراجعه به کتاب و بیان اقدامات داریوش (ص ۵۵) - کاربرگه شماره (۸) حدس زدن اشیای دورهٔ ایران باستان (ص ۵۵) - مراجعه به کتاب و بیان کار مهم اشکانیان، سوزا و آروبرزن (ص ۵۸) - تفکر دربارهٔ مازومات سفر به تخت جمشید (ص ۵۸) - مراجعه به متن کتاب و بیان دلایل انقراض ساسانیان (ص ۶۲) - کاربرگه شماره (۹) ویژگی‌های سلسله‌های ایران باستان (ص ۶۲) 	<ul style="list-style-type: none"> بررسی کاوش و بررسی مشارکت و برقراری ارتباط کاوش و اظهار نظر بررسی، برقراری ارتباط بررسی، برقراری ارتباط کاوش و خلاقیت بررسی بررسی بررسی، برقراری ارتباط بررسی 	<ul style="list-style-type: none"> منبع‌سنجی آداب بازدید از موزه‌ها 	<ul style="list-style-type: none"> خواندن متن خواندن متن خواندن متن خواندن متن و استنباط خلاصه کردن خواندن متن و خلاصه کردن 	<ul style="list-style-type: none"> حسابی عددی 	<ul style="list-style-type: none"> هوش درون فردی هوش درون فردی هوش بیانی هوش هوش بیانی هوش بیانی هوش بیانی

فصل	درس	فعلیت	مهارت های کارنگری	مهارت های اجتماعی و مهارت های زندگی	مهارت های سوادخواندن	مهارت های حسابی و عددی	پروژه هوش های چندگانه
فصل پنجم : کشور زیبای من	۱- کوه ها و دشت های زیبا ۲- آب و هوا ۳- تراخی آب و هوای ایران ۴- پوشش گیاهی و زندگی جانوری در ایران ۵- از محیط زیست مراقبت کنیم	<ul style="list-style-type: none"> - نگاه به تصویر و جاگذاری مکان های مناسب در نقشه (ص ۶۹) - معرفی محل زندگی خود با توجه به پدیده های طبیعی و تفکر درباره تأثیری که این پدیده ها در زندگی انسان ها دارند (ص ۶۹) - مقایسه تصاویر از نظر نوع زندگی و پدیده های طبیعی (ص ۶۹) - تفکر درباره اینکه کدام یک از سرزمین ها برای خانه سازی، جاده سازی و کشاورزی مناسب تر است با ذکر دلایل آن (ص ۶۹) - یافتن مکان های مانند قلعه ها، کوه ها، رشته های وسیع روی نقشه (ص ۷۰) - کاربرگ شماره (۱۰) ترین مکان های نامور ای ایران بر روی نقشه (ص ۷۰) - همکاری با معلم در نصب دماسنج در کلاس (ص ۷۱) - ترین عملی خواندن درجه دماسنج در کلاس (ص ۷۱) - تفکر و گفتگو بر اساس تصاویر مختلف آب هوا و تأثیر آن بر زندگی افراد (ص ۷۱) - کاربرگ شماره (۱۱) رسم نمودار دما (ص ۷۴) - کاربرگ شماره (۱۲) ترین تغییرات وضعیت هوا در طول یک هفته (ص ۷۴) - معرفی چند ناحیه آب و هوایی بر اساس نقشه (ص ۷۵) - بیان چند شهر از هر ناحیه آب و هوایی (ص ۷۵) - تفکر درباره اینکه اگر مسافرتی به مناطق سردسیری، گرمسیری و یا مناطق معتدل داشته باشید از چه لباس و یا تجهیزات استفاده می کنید (ص ۷۹) - با همکاری معلم، ابتدا آب و هوای منطقه خود را شناسایی و سپس فکر کنید در صورتی که سفری به مناطق سردسیری، گرمسیری و یا معتدل داشته باشید از چه لباس و تجهیزاتی باید استفاده کنید (ص ۷۹) - پرس و جو از بزرگ ترها درباره کاهش پوشش گیاهی و تفکر درباره منوعیت شکار جانوران در فصل های سال (ص ۸۵) - تشخیص کار مناسب بر اساس تصویر برای تفریح مناسب (ص ۸۷) - برای حفاظت از محیط زیست چه کارهایی باید در سفر انجام دهم (ص ۸۷) - طراحی نشانه های محیط زیستی بر اساس تصاویر آورده شده (ص ۸۷) 	<ul style="list-style-type: none"> بررسی کاوش اظهار نظر شخصی کاوش و بررسی کاوش و بررسی کاوش و بررسی کاوش و برقراری ارتباط مشارکت برقراری ارتباط و بررسی مشارکت برقراری ارتباط بررسی و کاوش بررسی کاوش و بررسی کاوش و خلاقیت کاوش و خلاقیت برقراری ارتباط کاوش و اظهار نظر شخصی 	<ul style="list-style-type: none"> آشنایی با پدیده های طبیعی خواندن دماسنج و فهم نشانه ها تشخیص آب و هوا و کاربرد آن در زندگی روزمره مهارت برداشتن وسایل مناسب در سفر استفاده بهینه و مطلوب از محیط زیست حفاظت از محیط زیست 			<ul style="list-style-type: none"> هوش بصری هوش بینایی هوش میان فردی هوش فضایی - بصری هوش جسمانی هوش بصری - فضایی هوش بینایی هوش درون فردی هوش درون فردی هوش میان فردی هوش منطقی - ریاضی هوش فضایی هوش بینایی

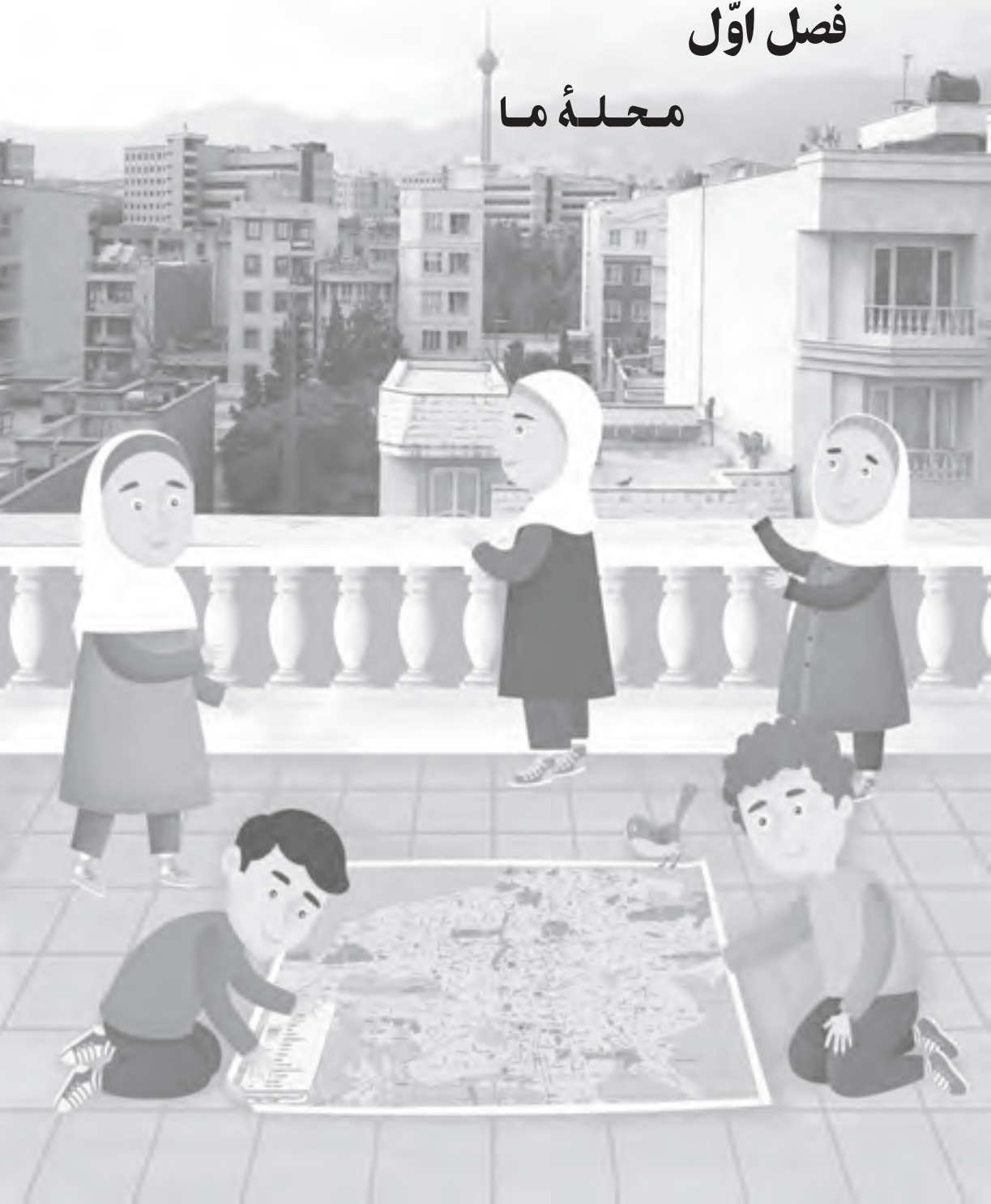
مهارت‌های فردی	مهارت‌های عددی و حسابی	مهارت‌های سوادخواندن	مهارت‌های اجتماعی و مهارت‌های زندگی	مهارت‌های کارشناسی	فعالیت	درس	فصل
هوش بصری		خواندن متن و استنباط			خواندن شعر و تفکر درباره آن که شاعر به چه نکاتی اشاره کرده است (ص ۹۰)	۱- نشانه‌های ملی	فصل ششم : ما ایرانی هستیم
هوش جسمانی					۲- بررسی و تفکر در این باره که چرا شاعر نقشه ایران را غرق بوسه می‌کند (ص ۹۰)	۲- تقویم	
هوش موسیقایی					۳- روزهای مهم	۳- روزهای مهم	
هوش منطقی	شمارش و محاسبه روزها و ماه‌ها	خواندن اعداد	احترام به نشانه‌های ملی	کاوش و بررسی	۴- آشنایی با نشانه‌های ملی کشور در هنگام سرود و برخاستن و زرافرانستن برچشم		
هوش ریاضی - منطقی		خواندن متن	مراجعه به تقویم و کاربرد آن در زندگی	کاوش و بررسی مشارکت مشارکت و برقراری ارتباط مشارکت و برقراری ارتباط	۵- پرس و جو درباره اینکه در چه مراسمی برچشم را بالا می‌برند (ص ۹۲)		
هوش بیانی			آشنایی با شخصیت‌های دینی، مذهبی و تاریخی کشور و به کارگیری الگوها	کاوش و بررسی	۶- ساخت برچشم و استفاده آن در یکی از مراسم‌ها در مدرسه		
هوش درون فردی				کاوش و اظهار نظر	۷- اجرای سرود در کلاس به صورت گروهی (ص ۹۲)		
				کاوش و بررسی	۸- آوردن تقویم به کلاس و تمرین پیدا کردن روزهای خاص در آن (ص ۹۴)		
				خلاقیت و کاوش	۹- یافتن روز تولد خود و اعضای خانواده در تقویم (ص ۹۴)		
				کاوش و اظهار نظر	۱۰- کاربرد شماره (۱۳) خواندن و درست کردن تقویم (ص ۹۴)		
					۱۱- خواندن متن زندگانی امام خمینی و اینکه دوست دارید از چه خصوصیت امام پیروی کنید (ص ۹۷)		

بخش دوم

راهنمای تدریس فصول کتاب

فصل اوّل

محلّة ما

درس ۱ همسایه ما
درس ۲ اینجا محله ماست
درس ۳ خرید و فروش در محله

مفاهیم کلیدی	راهبردها یا حوزه‌های موضوعی
← تغییرات محله در گذر زمان	تغییر و تحول، پیشرفت
← وظایف و مسئولیت‌ها در قبال همسایه‌ها ← رعایت مقررات و قوانین محله یا مجتمع مسکونی	مسئولیت‌ها، تکالیف حقوق و قوانین
← آشنایی با ویژگی‌های محله و کارکردهای مسجد و بوستان محله	میراث فرهنگی
← آموزه‌های دینی درباره حقوق همسایگان	تعلق و هویت
← مراقبت از محله، ترسیم نقشه محل زندگی و نحوه ترسیم آن	حفاظت از محیط رابطه انسان با محیط
← مهارت خرید عاقلانه ← انواع فعالیت‌ها و رفع نیازهای اقتصادی در محله	منابع و فعالیت‌های اقتصادی

مفاهیم کلیدی	راهبردها یا حوزه‌های موضوعی
← مسئولیت در قبال حقوق همسایگان ← تعلق خاطر به محله	مسئولیت‌پذیری
← همکاری در امور محله	تعاون
	ارزش‌ها و نگرش‌ها
	مهارت‌های کاوشگری
	بررسی و کاوش، برقراری ارتباط، خلاقیت، مشارکت، واکنش شخصی و اظهارنظر

همسایه‌ها

انتظارات یادگیری: انتظار می‌رود دانش‌آموزان بتوانند:

- ۱- معنا و مفهوم محله را بیان کنند.
  - ۲- وظایف همسایه‌ها را نسبت به یکدیگر فهرست و بیان کنند.
  - ۳- اهمیت و ضرورت وجود مقررات در محله را بشناسند و مقررات را رعایت کنند.
  - ۴- برخی از تکالیف و مسئولیت‌های خود را در محله بیان کنند.
  - ۵- با مشورت بزرگ‌ترها پیشنهادی برای داشتن محله‌ای بهتر ارائه کنند.
- مواد و وسایل مورد نیاز: تصاویری از محله‌های مختلف، تصاویری از انواع همکاری در محله، کتاب درسی.

پیشنادهایی برای شروع و پیشبرد درس‌ها

آماده کنید

درس را با پرسش‌هایی دربارهٔ همسایه شروع کنید، برای مثال:

آیا نام همسایه‌ها خود را می‌دانید؟ آیا فرزند هم سن و سال شما دارند؟ آیا تاکنون برای مراسمی به منزل آنها رفته‌اید یا آنها به منزل شما آمده‌اند؟ آیا در بین هم‌کلاسی‌هایتان همسایه‌ای حضور دارد؟ آیا مسیر خانه تا مدرسه را با همسایه‌هایتان رفت و آمد می‌کنید؟

اجازه بدهید دانش‌آموزان درباره روابط همسایگی فکر کنند و با بیان خود دربارهٔ همسایه‌هایشان نظر بدهند. نظر آنها را در مورد وظایفشان در مقابل همسایه‌ها جویا شوید.

آموزش دهید

یکی از روش‌های مناسب در مطالعات اجتماعی عکس‌خوانی است. از دانش‌آموزان بخواهید تصاویر صفحه (۲) کتاب را با دقت نگاه کنند و هرکدام یکی از این تصاویر را توضیح دهند. مثلاً بگویند

این همسایه برای همسایه‌های خود چه کاری انجام داده است؟ بین آنها چه گفت‌وگویی انجام می‌شود؟ شما می‌توانید از روش ایفای نقش هم کمک بگیرید و دانش‌آموزان در قالب دو همسایه، مضمون یکی از تصاویر را اجرا کنند.

از دانش‌آموزان بخواهید روی هر کدام از این تصاویر نامی بگذارند. برای مثال: عیادت از همسایه بیمار، آتش‌نذری برای همسایه، استقبال از همسایگانی که از حج برگشته‌اند و کمک به همسایه‌ای که به تازگی به محله یا همسایگی ما آمده است.

از دانش‌آموزان بخواهید اگر مشابه این فعالیت‌ها را در محله خود انجام داده‌اند، در کلاس توضیح دهند و یا به صورت خاطره تعریف کنند.

پیشنهاد می‌شود معلم خاطرات خود را از روابط همسایگی در دوران کودکی و نوجوانی‌اش، برای دانش‌آموزان تعریف کند.

تصاویر مشارکت همسایه‌ها را در یک محله نشان می‌دهد؛ کمک کردن در آذین‌بندی کوچه، نمک ریختن روی برف‌ها برای عبور بهتر همسایه‌ها، گذاشتن کیسه‌های زباله در سطل مخصوص.

دانش‌آموزان در سال گذشته با مفهوم مقررات آشنا شده‌اند و می‌دانند که مقررات یعنی کارهایی که باید انجام دهند یا نباید انجام دهند، چیست.

اکنون برسید در روابط همسایگی چه کارهایی را باید یا نباید انجام دهند؟

نظر دانش‌آموزان را به کاریکاتور صفحه ۴، جلب کنید و توضیح دهید وقتی که ساعت ۲ بعدازظهر و زمان استراحت همسایه‌ها آیا چنین رفتاری صحیح است؟ چرا؟ علاوه بر اینکه در خانه باید مراقب زمان بازی و فعالیت خود باشیم، در کوچه و محله هم در ساعت استراحت همسایه‌ها نباید بازی کنیم و با سر و صدای خود، مانع آرامش آنها شویم.

مواردی که در متن کتاب نوشته شده، به ویژه حدیث پیامبر اکرم (ص) را درباره همسایه بخوانید.

در فعالیت ۲ از دانش‌آموزان پرسید که توقف ماشین‌ها جلوی در ورودی منزل همسایه‌ها چه مشکلاتی را به وجود می‌آورد و در واقع یکی از مواردی که ممکن است یک فرد حق همسایه خود را ضایع می‌کند، همین موضوع است.

به پایان برید

دانش‌آموزان را راهنمایی کنید تا فعالیت شماره ۱ را انجام دهند، (با کمک پدر و مادر خود پرس‌وجو کنند با اهالی محل خود در چه مواردی می‌توانند همکاری کنند تا محله‌ای بهتر، داشته باشند.) و نتیجه تحقیق را جلسه آینده به کلاس بیاورند و بیان کنند.

ملاحظات تدریس // دانشی‌های معلم

همکاران محترم برای تدریس درس اول از خانواده‌ها کمک بگیرید؛ زیرا:

۱- خانواده‌ها باید با یکدیگر روابط همسایگی مطلوب داشته باشند و مقررات محله را بشناسند و رعایت کنند و آنها الگوی فرزندان خود هستند.

در آموزش مقررات و قوانین مربوط به محله‌ها و مجتمع‌های مسکونی و آپارتمانی، نگرش و رفتار پدرها و مادرها نسبت به موضوع، مهم است و آنها می‌توانند کمک شایانی به تربیت فرزندان خود در این زمینه‌ها داشته باشند.

۳- در بخش ارزشیابی این فصل نیز از خانواده‌ها کمک بگیرید زیرا خانواده‌ها متوجه تغییر رفتار فرزندشان در زمینه رعایت مقررات محله و برخورد با همسایگان می‌شوند. هدف اصلی از درس مطالعات اجتماعی تربیت اجتماعی و آموزش حقوق و مسئولیت‌ها و تکالیف است. بنابراین با توجه به پیوند تربیت در خانه و مدرسه، مشارکت اولیا در این امور ضروری است.

موضوع قابل توجه به خصوص در مدارس پسرانه، ترقه‌بازی در بعضی از اوقات سال است که نه تنها باعث سلب آسایش همسایه‌ها می‌شود، بلکه خطرات عمده‌ای برای خود آنها نیز دارد. مناسب است در این زمینه بیشتر تأکید شود.

محورهای عمده ارزشیابی

دانش‌آموز باید بتواند درک خود از معنا و مفهوم محله، نحوه ارتباط صحیح با همسایه‌ها و ساکنان محله را بیان کند، مقررات و قوانین محله را رعایت کند و همچنین مسئولیت‌های خود در محله بپذیرد و پیشنهادی نیز برای بهتر شدن شرایط زندگی در محله ارائه کند.

ابزارهای ارزشیابی این درس شامل: پرسش و پاسخ شفاهی، مشارکت در بحث و گفتگوی کلاسی (چک لیست مشاهده رفتار) عکس خوانی، ارزشیابی از طریق والدین درباره اثربخشی آموزش و رعایت مقررات همسایگی در محله (فرم ارزشیابی از والدین)

ایجاد محله‌هاست

انتظارات یادگیری : انتظار می‌رود دانش‌آموزان بتوانند :

- ۱- بخش‌های مختلف و مراکز فرهنگی و تفریحی محله خود نظیر کتابخانه، مسجد و بوستان را شناسایی و معرفی کنند.
  - ۲- درباره مسجد محله خود (مثلاً سال تأسیس، کارکرد و فعالیت‌های آن) پرس‌وجو کنند.
  - ۳- تغییرات محله را در روند زمان بررسی کنند.
  - ۴- در یکی از فعالیت‌های مربوط به محله خود مشارکت کنند.
- مواد و وسایل مورد نیاز : کتاب درسی، کاربرگ‌های شماره ۱ و ۲، تصاویری از محله‌های مختلف یک شهر در دوره‌های زمانی متفاوت.

پیشنادهایی برای شروع و پیشبرد درس‌ها

آماده کنید

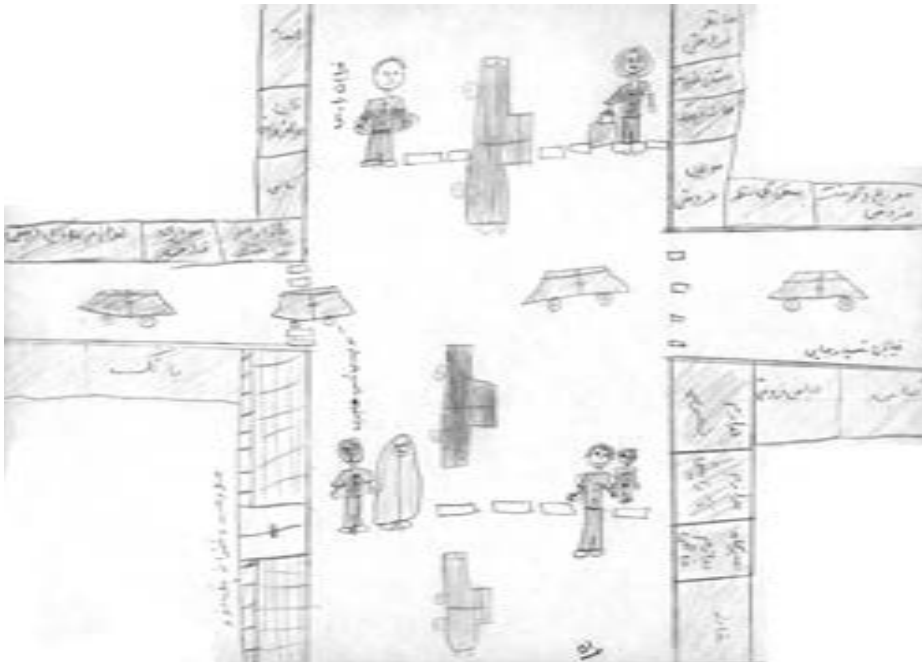
بهترین پیشنهاد برای شروع آموزش، بازدید از محله است. گروه‌های دانش‌آموزان همراه معلم خود یا اولیای مدرسه و در صورت نیاز اولیای دانش‌آموزان، برای بازدید به محله‌ای که مدرسه در

آن واقع است، بروند. قبل از رفتن به محله، دانش‌آموزان را توجیه کنید که باید محله را با دقت مشاهده کنند و در صورت امکان در همان محل، نقاشی آن را بکشند و گرنه زمانی که به کلاس برگشتند، هر چیزی را که دیده‌اند، ترسیم کنند و در جلسه بعد تصاویر نقاشی بر روی دیوار کلاس را کنار هم بچینند تا دانش‌آموزان به ویژگی‌ها و امکانات موجود محله مدرسه خود پی ببرند.

در صورت امکان از آنها بخواهید محله زندگی خود را نقاشی کنند و به کلاس بیاورند (این امکان وجود دارد که دانش‌آموزان شما در محله‌ای غیر از محله‌ای که مدرسه در آن واقع شده است،

زندگی کنند).

در مناطق روستایی ممکن است همه در یک محله که همان محلهٔ مدرسه است، زندگی کنند. مانعی ندارد شما می‌توانید با مقایسهٔ نقاشی‌های دانش‌آموزان، وجوه اختلاف و اشتراک آنها را بیابید و دربارهٔ آن در کلاس بحث و گفت‌وگو کنید.

نقاشی یکی از دانش‌آموزان از محلهٔ خود

آموزش دهید

مانند تصویر کتاب با همکاری دانش‌آموزان، ماکت محله‌ای را که از آن بازدید کرده‌اید، بسازید. از شما آموزگار عزیز خواهشمندیم این مسئولیت را به والدین محول نکنید؛ بلکه تمامی کار آماده‌سازی ماکت در کلاس و زیر نظر شما انجام شود.

برای درست کردن ماکت ابتدا معلم روی یک مقوای بزرگ نقشهٔ محله را بکشد، یعنی خیابان‌ها و محدوده‌های تقریبی را مشخص کند. با توجه به آنچه دانش‌آموزان مشاهده کرده‌اند، بخواهید نمادهای مهمی را که در محله دیده‌اند، به صورت کاردستی با مقوا درست کنند، برای مثال یک بانک،

آپارتمان، پارک و... هر گروه از دانش‌آموزان بخشی از کار را به عهده بگیرند. از ماشین‌های کوچک اسباب‌بازی، درخت‌های پلاستیکی، بعضی از اسباب‌بازی‌ها و ... می‌توانند استفاده کنند.

سپس از دانش‌آموزان بخواهید به کمک پدر و مادرشان، نزدیک‌ترین مسجد و بوستان محله خود را به خانه‌شان شناسایی کنند و فعالیت‌های صفحه ۶ را انجام دهند. در روستا نیز مطالب مربوط به آشنایی با مسجد و حسینیه و محل‌های عبور و مرور و گذرگاه‌ها و رعایت نظافت به‌ویژه دفع صحیح زباله و مراقبت از محیط‌زیست، مورد تأکید قرار بگیرد. **تغییرات محله:** دانش‌آموزان، سال قبل با مفهوم خانه‌های قدیم و جدید آشنا شده‌اند و می‌توانند تفاوت‌های آنها را از یکدیگر تشخیص دهند. در این بخش تصویری از یک محله قدیمی و تصاویری از تغییرات آن را به دانش‌آموزان نشان دهید. به دانش‌آموزان بگویید به تصاویر صفحه ۷ کتاب که محله‌ای را در اطراف میدان امام خمینی نشان می‌دهد، با دقت نگاه کنند و تفاوت‌های آن را بگویند.

این تغییرات عبارت‌اند از:

- ۱- رنگ عکس (عکس قدیمی، سیاه و سفید و عکس جدید رنگی گرفته شده است که نشان دهنده تغییر در فناوری عکاسی است.)
- ۲- تصویر قدیمی بادگیرها را نشان می‌دهد که در گذشته نقش تهویه هوا را انجام می‌دادند و در عکس جدید کولرهای آبی مشاهده می‌شود.
- ۳- در تصویر قدیمی، کالسکه‌ها و اسب‌ها دیده می‌شوند و فقط یک ماشین قدیمی وجود دارد؛

اما در تصویر جدید، تاکسی و موتور سیکلت دیده می‌شود.

۴- در تصویر جدید، ساختمان چند طبقه وجود دارد و در تصویر قدیمی این ساختمان دیده نمی‌شود.

۵- در تصویر جدید، درخت‌های بیشتری در جلوی ساختمان دیده می‌شود و تابلوهای راهنمایی و رانندگی نیز مشاهده می‌شود.

در صورت امکان تعدادی عکس از محله‌های قدیمی و جدید شهر خودتان پیدا کنید و به کلاس ببرید و از دانش‌آموزان بخواهید شباهت‌ها و تفاوت‌های عکس‌ها را بگویند و آنها را با یکدیگر مقایسه کنند و به این ترتیب بفهمند که محله‌ها در طول زمان دچار تغییر می‌شوند.

دروازه قران قدیم، شیراز

دروازه قران جدید، شیراز

میدان حسن‌آباد قدیم، تهران

میدان حسن‌آباد جدید، تهران

به پایان ببرید

از دانش‌آموزان بخواهید کاربرگه شماره ۱ را که بازدید از محله به همراه پدر و مادر است، انجام دهند. هدف از یک سو توجه به شرایط فیزیکی و محل زندگی است؛ مانند دیدن پدیده‌های طبیعی، ساختمان‌های مهم محله و مشاغلی که در آن وجود دارد و همچنین مکان‌هایی که مورد علاقه

دانش‌آموزان است و نسبت به آن‌ها تعلق خاطر دارند. از سوی دیگر کامل کردن این کاربرگه با کمک پدر و مادر، این امکان را فراهم می‌آورد تعامل بیشتری بین آنها صورت بگیرد و والدین از خاطرات خود در محله‌های قدیمی تعریف کنند و گذشته را با وضعیت موجود محله، مقایسه کنند. مهارت‌های مشاهده دقیق و یادداشت‌برداری (مطالعه میدانی) در این فعالیت، مورد تأکید است.

هدف از طراحی کاربرگه شماره ۲ نیز جمع‌آوری اطلاعات از طریق مصاحبه است؛ زیرا سن دانش‌آموزان اجازه نمی‌دهد که آنها درباره تغییرات محله خاطره یا ذهنیتی داشته باشند؛ بنابراین بهترین حالت این است که با یکی از ساکنان قدیمی محله مصاحبه کنند و نتیجه را به کلاس بیاورند و برای هم کلاسی‌هایشان بخوانند.

در تصویر پایین این کاربرگه، نقاشی یک محله وجود دارد که از دانش‌آموزان خواسته شده است در آن چند تغییر به وجود بیاورند. این کار جنبه خلاقیتی دارد. مثلاً ممکن است دانش‌آموزان وسایل ورزشی در یک بوستان را نقاشی کنند، یا ساختن یک فرهنگسرا و صندوق پست را پیشنهاد کنند یا در بخش دیگر محله، بوستان جدیدی بسازند.

از دانش‌آموزان بخواهید این فعالیت را به دقت انجام دهند و در کلاس به نمایش بگذارند. دانش‌آموزان به دلیل قوی بودن تخیلشان، گاه پیشنهادهای جالب و زیبایی را در این فعالیت ارائه می‌کنند.

محورهای عمده ارزشیابی

دانش‌آموزان باید بتوانند چند مورد از مراکز فرهنگی و تفریحی محله خود را شناسایی کنند با کمک بزرگ‌ترها درباره مسجد محله خود پرس‌وجو کنند. مصاحبه کاربرگه شماره ۱ و ۲ را انجام دهند و از آغاز تا پایان سال تحصیلی در یک فعالیت مربوط به محله خود مشارکت کنند (برای مثال برگزاری یک جشن) و در تولید ماکت یا ترسیم نقشه محله خود پس از بازدید به طور گروهی، نقشی ایفا کنند.

ابزارهای ارزشیابی عمدتاً پرسش و پاسخ شفاهی و سیاهه بررسی فعالیت‌های بالا می‌باشد.

این کاربرگه به کمک معلم یا پدر و مادر پس از بازدید از محلّه کامل شود.

نام این محلّه چیست؟	شهرک تراندارمیری
نام خیابان و کوچه‌های مهم این محلّه را بنویسید.	مهرزداران - نامه‌داریکم - طاعنی شعبه
کدام پدیده‌های طبیعی (درخت، کوه، جنگل، رودخانه، جوی آب، جانوران و...) را در این محلّه مشاهده می‌کنید. نام ببرید.	درخت - مورچه - رودخانه - کلاغ - کنخشان - گربه -
انواع ساختمان‌هایی را که در محلّه مشاهده می‌کنید. نام ببرید.	پاسگاه نیروی انتظامی - پارک - مسجد - مدرسه - بانک -
ساختمان‌های مهم محلّه کدام‌اند؟	مسجد - پاسگاه نیروی انتظامی
چه شغل‌هایی در این محلّه وجود دارد؟ مردم این محلّه به چه فعالیت‌هایی مشغول‌اند؟	تاجران امیر کلانتری کبابانک - مغازه‌دار - رفتگر پارک - نگهبان مسجد -
تسا چه چیزها یا چه مکان‌هایی را در محلّه‌ی خودتان بیشتر دوست دارید؟ اگر روزی قرار باشد از این محلّه به محلّه یا شهر دیگری بروید و در آنجا زندگی کنید، دشمن برای چه چیزهایی تنگ می‌شود؟	پارک - کوه - درختان - مغازه - آب و هوا - دوستانم -

با یکی از افراد سالنند محله‌ی خود مصاحبه کنید و پاسخ‌ها را بنویسید.
برای انجام مصاحبه از بزرگ‌ترها کمک بگیرید.

نام محله: چمران	نام مصاحبه‌شونده: سید علی حسن ۵۹
۱- شما چند سال است که در این محله زندگی می‌کنید؟	۱۵ سال است
۲- این محله نسبت به سال‌های گذشته چه تغییراتی کرده است؟ چند مورد را بگویید.	خانها مسافرتی، پارک و وسطه - لو لاکه گاز گرم - درخت کاشتن - جوی و شرفه درخت کاشتن بار و سایل نقلیه عمومی استفاده کنیم - بیشتر: دایره خ - حیوان بیایم
۳- به نظر شما، برای بهتر شدن زندگی مردم در این محله چه کارهایی باید کرد؟	

این تصویر یک محله است، فکر کنید و به دلخواه خود سه تغییر در آن وجود آورید که موجب بهتر شدن محله یا زندگی در آن شود. (رسم کنید.)

خرید و فروش در محله

انتظارات یادگیری: انتظار می‌رود دانش‌آموزان بتوانند:

- ۱- مشاغلی را که در محله آنها وجود دارد یا در طی روز با آنها سر و کار دارند، فهرست کنند.
  - ۲- امکانات موجود در محله خودشان را شناسایی و نحوه استفاده و نگهداری مطلوب از آنها را بیان کنند.
  - ۳- درباره امکانات عمومی مورد نیاز محله پیشنهاد بدهند.
  - ۴- نکاتی مربوط به خرید عاقلانه را، فهرست کنند.
  - ۵- به کمک بزرگ‌ترها جدول بودجه‌ای برای یک ماه خود طراحی کنند.
  - ۶- برای خرید یک کالای مورد علاقه یا مورد نیاز خود برنامه‌ریزی و جدول امتیازات ترسیم کنند.
- مواد و وسایل مورد نیاز: کتاب درسی، کاربرگ پیشنهادی، تعدادی وسایل خریداری شده از محله

پیشنادهایی برای شروع و پیشبرد درس‌ها

آماده کنید

در صورت امکان، روزی که می‌خواهید این درس را آموزش دهید با ساک خرید، وارد کلاس شوید (به منظور ترویج فرهنگ حفاظت از محیط زیست، ساک شما پارچه‌ای باشد).
 مایحتاج روزانه مانند لبنیات، میوه، روزنامه، یک بسته ماکارونی، مقداری نان، لباسی که به خشکشویی داده‌اید، از دانش‌آموزان بپرسید هر یک از مواد و وسایل از این چه مغازه‌ای خریداری شده است؟ چه مشاغلی برای تأمین این نیازها فعالیت می‌کنند؟ آیا همه این کالاها در محله تولید می‌شود؟ برای مثال لبنیات و روزنامه در کارخانه و چاپخانه تولید و سپس به محله آورده می‌شود.
 دانش‌آموزان در سال گذشته با مشاغل تولیدی و خدماتی آشنا شده‌اند. معمولاً بیشتر مشاغلی که در محله‌های شهری وجود دارد، از نوع خدماتی است.

مغازه‌ها، رستوران‌ها، آرایشگاه، خشکشویی و ... از انواع مشاغل خدماتی‌اند. سپس تصاویر صفحه ۸ را با دانش‌آموزان مرور کنید. دکۀ روزنامه‌فروشی، نانواپی، فروشگاه لباس، خواروبارفروشی، بانک، خشکشویی. از آنها بپرسید: آیا در محله شما این مغازه‌ها وجود دارد؟ اگر موارد بیشتری هم به نظرشان می‌رسد، اضافه کنند مثل میوه‌فروشی، فروشگاه لوازم خانگی، عطاری، رستوران، فروشگاه لوازم رایانه، دفتر کرایه اتومبیل و ...

سپس از دانش‌آموزان بخواهید علاوه بر مغازه‌ها، امکانات عمومی را که در محله‌شان وجود دارد؛ فهرست کنند؛ مثل: ایستگاه اتوبوس، خودپرداز بانک، تلفن عمومی. از طریق پرسش و پاسخ درباره فواید و ضرورت هر یک گفتگو کنید مثلاً تلفن عمومی یا ایستگاه اتوبوس.

از دانش‌آموزان بپرسید چه نکاتی را باید در خرید رعایت کرد؟ آیا تا به حال برای خرید به فروشگاه‌های نزدیک خانه خود رفته‌اید؟ به چه نکاتی توجه کرده‌اید؟

سپس روی این موارد در امر خرید تأکید کنید:

— هنگام ورود به مغازه سلام کنند و به صاحب مغازه «خسته نباشید» بگویند.

— اگر وسایل مورد نیاز را به صورت لیست داشته باشند، بهتر می‌توانند خرید کنند.

— قیمت کالاها را بپرسند و با پول خود بسنجند.

— پس از خرید از فروشنده تشکر و خداحافظی کنند.

به دانش‌آموزان تأکید کنید همیشه به اندازه نیاز خود خرید کنند.

از دانش‌آموزان بپرسید آیا برای خرید جنس مورد نیازشان تا به حال پس‌انداز کرده‌اند؟ آیا برای خرید یک کالا برنامه‌ریزی کرده‌اند؟

سپس داستان کتاب را با صدای بلند برای دانش‌آموزان بخوانید. از بچه‌ها بخواهید نظرشان را

درباره تصمیم سهراب بگویند. از آنها بپرسید تا به حال در شرایط مشابه سهراب قرار گرفته‌اند؟

جدول بودجه را روی تابلو ترسیم کنید و ستون‌های آن را تشریح کنید. از دانش‌آموزان بخواهید

به طور داوطلبانه درآمد، هزینه و پس‌انداز دو روز خود را بنویسند.

مثال:

روز	درآمد (پول توجیبی)	هزینه	پس‌انداز
یکشنبه ۱۳۹۳/۷/۲۰	۱۰۰۰ تومان	۶۰۰ تومان (بیسکویت)	۴۰۰ تومان
دوشنبه ۱۳۹۳/۷/۲۱	۱۵۰۰ تومان	۱۰۰۰ تومان (خودکار)	۵۰۰ تومان

با ترسیم جدول بودجه، مفاهیم درآمد، هزینه و پس انداز را به طور کامل برای دانش آموزان تشریح کنید. سپس از آنها بخواهید فعالیت شماره ۲ را به کار ببندیم صفحه ۱۸ را در منزل انجام دهند. توضیح دهید در این فعالیت برای خرید یک کالا، مانند مجموعه سی دی یا یک نرم افزار رایانه، یک ساعت مچی، عروسک یا هدیه روز پدر یا مادر از جدول بودجه، استفاده کنند.

با ترسیم جدول امتیازات، دانش آموزان را به سمت انتخاب صحیح هدایت کنید. به دانش آموزان بگویید برای خرید یک کالا مثلاً کیف، چه چیزهایی را در نظر می گیرید؟

قیمت، رنگ، مدل، جنس و سایر گزینه ها باید سنجیده شوند تا بر حسب نظر ما امتیاز بگیرند؟

فعالیت بیشتر در کلاس یا منزل

(خرید کیف)

شماره کیف	ویژگی های کالا			
	جنس	رنگ	قیمت	
۱	خوب ++	قهوه ای +++ (مورد علاقه)	گران -	۵ امتیاز
۲	متوسط +	سفید -	متوسط +	۲ امتیاز
۳	ضعیف -	سیاه +	تقریباً ارزان ++	۳ امتیاز
ضعیف (-)	خوب (++)			
متوسط (+)	خیلی خوب (+++)			

با توجه به گزینه مورد نظر برای خرید کیف، ستون های جدول را به کمک بزرگ ترها، پر کنید (قبل از پر کردن جدول امتیازات با کمک بزرگ ترها، از جنس، رنگ، قیمت و سایر ویژگی های آن، اطلاع پیدا کنید). در جدول بالا کیف شماره (۱) با آنکه گران است اما چون ۵ امتیاز کسب کرده، گزینه بهتری برای خرید است.

به پایان ببرید

با جمع بندی مطالب مربوط به محله و نحوه خرید و شیوه ترسیم جدول بودجه و امتیازات، مطالب درس را مرور کنید.

با توجه به اهمیت این درس، ممکن است مطالب آن در دو جلسه ارائه شود.

از دانش‌آموزان بخواهید با راهنمایی و کمک بزرگ‌ترها، جدول بودجه و امتیازات را در خانه انجام دهند؛ تا هم به اهمیت پس‌انداز بیشتری بی‌برند و هم نحوه انتخاب صحیح کالاهای مورد نیازشان را بیاموزند.

محورهای عمده ارزشیابی

عکس‌خوانی، بیان نحوه استفاده از امکانات عمومی محله و نحوه نگهداری و مراقبت از آنها، تکمیل و ترسیم جدول بودجه و امتیازات در تصمیم‌گیری و خرید عاقلانه یک کالا از محورهای عمده ارزشیابی این درس است. ابزارهای ارزشیابی شامل پرسش و پاسخ کلاسی، گفت‌وگو، کامل کردن ستون‌های جدول و آزمون عملکردی کتبی می‌باشد.

ملاحظات تدریس // دانش‌آموزی‌های معلم

دانش‌آموزان در سال گذشته با مباحث پس‌انداز و صرفه‌جویی آشنا شده‌اند. امسال در این درس با درآمد، هزینه و پس‌انداز آشنا می‌شوند. (سواد مالی)

اهمیت این درس از بعد اجتماعی به شرح زیر است:

۱- کاهش دادن مصرف‌گرایی.

۲- ایجاد تمایل و ارزش نهادن به کارکردن در بین دانش‌آموزان ولو در زمان بسیار

محدود

۳- کاهش و کنترل توقع زیاد کودکان از خانواده‌ها به‌ویژه در مورد نیازهای کاذب.

این موارد در واقع اهداف ارزشی این درس‌اند که باید مد نظر همکاران عزیز قرار گیرند و به طور اثرگذار آموزش داده شود.

۴ درس

نقشه محله ما

انتظارات یادگیری : انتظار می‌رود دانش‌آموزان بتوانند :

۱- تصویر اشیاء را با نگاه کردن از بالا ترسیم کنند. (دید عمودی)

۲- نقشه کلاس یا اتاق خود را از بالا ترسیم و ترسیم کنند.

۳- با استفاده از راهنمای نقشه، نقشه خوانی کنند.

مواد و وسایل مورد نیاز : کتاب درسی، تعدادی نقشه و کروکی ساده که راهنما

داشته باشد. (کاربرگ‌های ۳ و ۴)

پیشنادهایی برای شروع و پیشبرد درس‌ها

آماده کنید

از دانش‌آموزان بخواهید وسایل شخصی خود مانند لیوان آب‌خوری، جامدادی، مدادتراش و پاک‌کن را روی میز بگذارند. سپس از جای خود بلند شوند و آنها را از بالا ببینند و سپس هرچه را که می‌بینند، ترسیم کنند. بعد از آن، از نیمکت خود فاصله بگیرند و دوباره این لوازم را نگاه کنند و آن را ترسیم کنند. بعد تصویر اشیاء را که به دو حالت کشیده‌اند، با یکدیگر مقایسه کنند.

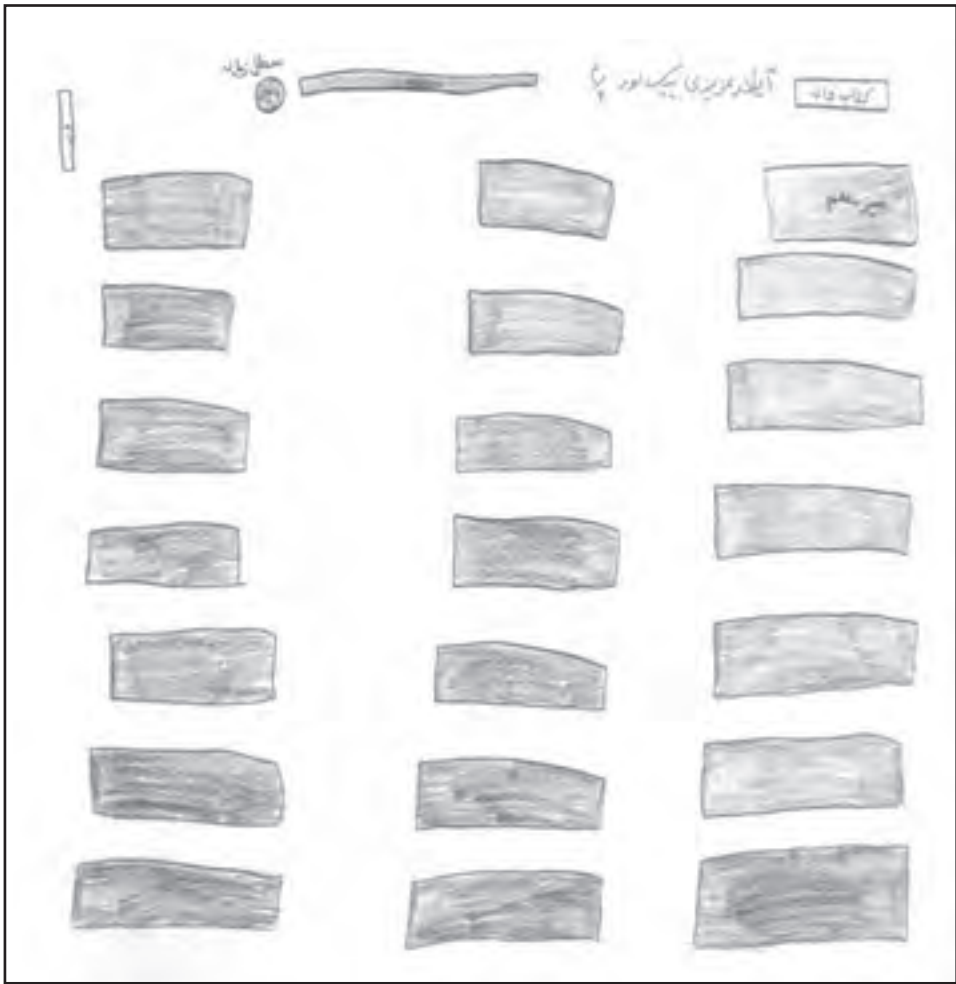
سپس توجه آنها را به تصاویر صفحه ۱۳ جلب کنید و بخواهید ماشین، لیوان و کفش را از بالا و روبه‌رو با هم مقایسه کنند.

در مرحله بعد، دانش‌آموزان باید اعداد تصاویر خیابان و تصاویری را که پرندۀ از بالا می‌بینند، به نقشه همان تصاویر منتقل کنند. (صفحه ۱۳ و ۱۴)

شناسایی مکان‌ها روی تصاویر بُعددار و تصاویر از بالا و انتقال شماره‌ها، به فهم بهتر موضوع، کمک می‌کند.

پس از اینکه دانش‌آموزان این مهارت را به دست آوردند، از آنها بخواهید به نقشه کلاس در صفحه ۱۵ دقت کنند.

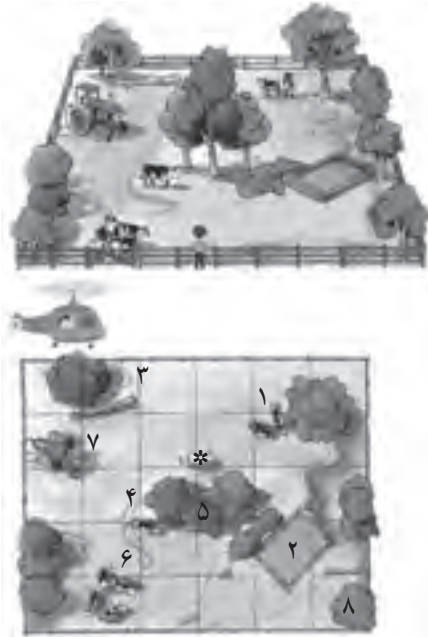
از آنها بخواهید ابتدا همه اشیای کلاس خود را مانند محل تابلو در کلاس، میز و نیمکت، سطل و ...، به دقت مشاهده کنند و آنها را روی کاغذ نقشه کلاس خود بکشند.

در صورتی که دانش‌آموزان توانایی کافی برای ترسیم نقشه کلاس خود را نداشته باشند، بهتر است معلم محترم، بخشی از نقشه را ترسیم و تکمیل آن را به دانش‌آموزان واگذار کند و اشتباهات آنها را تصحیح کند.

برای تکمیل و تقویت درس، کاربرگ شماره ۳ را انجام دهید.

از دانش آموزان بخواهید شماره‌ها را به تصویر پایین منتقل کنند ضمناً گاو سفید که در تصویر بالا دیده نمی‌شود، در تصویر پایین مشاهده می‌شود.

بهتر است این درس حداقل در دو جلسه تدریس شود.

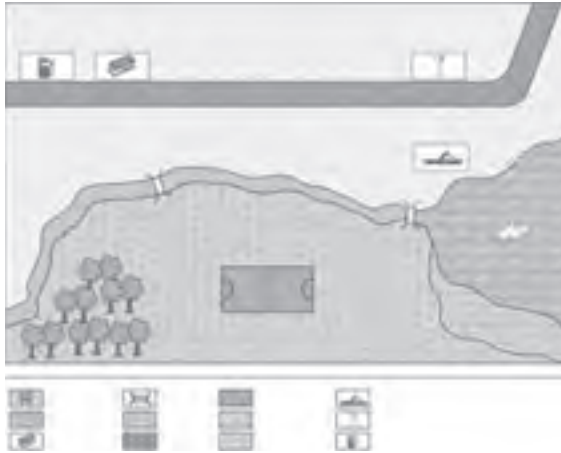
برای تدریس صفحه‌های ۱۶ و ۱۷ ابتدا تعدادی نقشه ترجیحاً نقشه شهری که در آن زندگی می‌کنید یا یکی از شهرهای استان مثلاً مرکز استان را به کلاس ببرید.

نقشه‌ها را بین گروه‌های دانش آموزان توزیع کنید و از آنها بخواهید مکان‌های معینی را پیدا کنند؛ مثلاً یک خیابان خاص یا یک مکان و از آنها پرسید: داشتن این نقشه چه کمکی در پیدا کردن مکان‌ها به شما می‌کند؟

وقتی دانش آموزان با کاربرد نقشه آشنا شدند، به آنها بگویید، این نقشه‌ها با «دید از بالا» تهیه شده است و برای آنکه تهیه و تولید آن را بهتر بفهمند، از تصاویر صفحه ۱۶ کتاب که هواپیما را در حال عکس برداری نشان می‌دهد، استفاده کنید.

به دانش آموزان یادآوری کنید که در سال گذشته با نقشه خانه و مدرسه آشنا شده‌اند؛ اما امسال با انواع بیشتری از نقشه‌ها آشنا می‌شوند که راهنما دارند.

تصویر صفحه ۱۷ راهنمای نقشه را به دانش‌آموزان نشان می‌دهد. با استفاده از راهنما، نماد هر کدام از پدیده‌ها به خوبی مشخص می‌شود. نقشه را با راهنمای آن برای دانش‌آموزان توضیح دهید و سعی کنید سؤالاتی از آن با توجه به راهنما طرح نمایید. مثلاً بخواهید: پمپ بنزین را روی نقشه پیدا کنند یا برسید: مستطیل وسط فضای سبز، نشانه چیست؟

به پایان ببرید

مطالب مربوط به ترسیم نقشه، دید از بالا و نحوه ترسیم نقشه را جمع‌بندی کنید. اهمیت راهنمای نقشه را در نقشه‌خوانی برای دانش‌آموزان مرور کنید. کاربرگ شماره ۴ را در کلاس انجام دهید. سعی کنید تمام نقشه‌هایی را که توسط دانش‌آموزان کشیده شده‌است، کنترل کنید. رسم علائمی برای راهنما از نشانه‌های خلاقیت است. اصرار نکنید که همه یک نوع نماد را بکشند؛ اما به آنها بفهمانید چیزی را که به عنوان نماد می‌کشند، باید ساده باشد و مفهوم آن پدیده را برساند. برای مثال ممکن است دانش‌آموزی برای نماد رستوران، قاشق و چنگال بکشد یا یک بشقاب را ترسیم کند.

محورهای عمده ارزشیابی

ترسیم اشیا از بالا و روبه‌رو، انطباق و مربوط نمودن تصویر اشیا به نقشه آن اشیا که از بالا ترسیم شده، ترسیم نقشه یک اتاق یا کلاس، انجام کاربرگ‌های شماره ۳ و ۴ از محورهای عمده ارزشیابی این درس است. ابزارهای ارزشیابی، سیاهه بررسی فعالیت‌ها و آزمون کتبی عملکردی (ترسیم نقشه، خواندن علائم راهنما و ...) می‌باشد.

فصل دوم شهر من، روستای من

درس ۵ زندگی در شهر و روستا
 درس ۶ جهت‌های جغرافیایی
 درس ۷ جغرافی دانان چگونه محیط زندگی را مطالعه می‌کنند؟

مفاهیم کلیدی	راهبردها یا حوزه‌های موضوعی
← مفاهیم استان، تقسیمات کشوری شهر و روستا و نحوه اداره آن	نظام اجتماعی
← انواع زندگی عشایری، روستایی و شهری ← تفاوت زندگی در شهر و روستا	فرهنگ و هویت
← جهت‌های جغرافیایی اصلی و فرعی ← انواع شیوه‌های زندگی در نواحی مختلف ایران ← مطالعه جغرافی دانان در محیط‌های مختلف و استفاده از ابزارهای آن	مکان و فضا پدیده‌های مکانی رابطه انسان و محیط حفاظت از محیط

مفاهیم کلیدی	راهبردها یا حوزه‌های موضوعی
← حساس شدن به چگونگی رابطه انسان و محیط ← علاقه‌مندی به استان و محل زندگی	ارزش‌ها و نگرش‌ها مسئولیت‌پذیری وطن‌دوستی
	مهارت‌های کاوشگری بررسی و کاوش، برقراری ارتباط، خلاقیت، مشارکت، واکنش شخصی و اظهار نظر

زندگی در شهر و روستا

انتظارات یادگیری : انتظار می‌رود دانش‌آموزان بتوانند :

- ۱- شهر و روستا را مقایسه کنند.
  - ۲- زندگی روستایی و عشایری را مقایسه کنند.
  - ۳- چند مورد از مشکلات زندگی در شهرهای بزرگ را بیان و پیشنهادی برای حل یک مشکل، ارائه کنند.
  - ۴- شهر یا روستای خود را مختصراً توصیف کنند.
  - ۵- استان محل زندگی خود را روی نقشه، علامت بزنند و رنگ کنند و استان‌های همسایه را مشخص کنند.
- مواد و وسایل مورد نیاز : کتاب درسی، کاربرگ‌های شماره ۵ و ۶، نقشه تقسیمات کشوری در قطع دیواری، تصاویری از شهرها و روستاهای ایران.

پیشنادهایی برای شروع و پیشبرد درس‌ها

آماده کنید

تصاویری از شهر و روستا (ترجیحاً روستاها و شهرهای استان محل زندگی) با خود به کلاس بیاورید. دانش‌آموزان را به چند گروه تقسیم کرده و عکس‌ها را بین آنها توزیع کنید و از آنها بخواهید که عکس‌ها را با هم مقایسه کنند و تفاوت‌ها و شباهت‌های آنها را بیان کنند.

آموزش دهید

از دانش آموزان بخواهید دو تصویر الف و ب صفحه ۲۰ کتاب را با یکدیگر مقایسه کنند. در ابتدا اجزای عکس ب را مانند عکس الف مشخص کنند.

سپس برای تعمیق بیشتر موضوع از دانش آموزان بخواهید کاربرگ شماره ۵ را در کلاس انجام دهند. در تصویر بالای کاربرگ، اجزای عکس را مشخص کنند و بنویسند.

● بعد از انجام فعالیت، توجه دانش‌آموزان را به توضیحات سه دانش‌آموز روستایی، شهری و عشایری جلب کنید. از سه نفر از دانش‌آموزان بخواهید هر کدام به طور جداگانه ویژگی‌های زندگی شهری، روستایی و عشایری را با صدای بلند و رسا بخوانند و سه تفاوت شهر و روستا را پیدا کنند. مثلاً: جمعیت روستاها کمتر و جمعیت شهرها بیشتر است.

فعالیت اقتصادی غالب در روستاها کشاورزی و دامپروری و صنایع دستی و در شهرها کار در ادارات و کارخانجات و فعالیت‌های خدماتی است. روابط افراد در روستاها نزدیک‌تر است. روستاییان یکجانشین و عشایر کوچ‌نشین هستند. روستاییان بیشتر به کشاورزی و عشایر به دامداری وابسته‌اند.

سپس از دانش‌آموزان بخواهید که مزایا و محاسن زندگی در شهر و روستا را به بحث بگذارند. اگر شما در شهری بزرگ زندگی می‌کنید، تعداد جمعیت شهرتان را به دانش‌آموزان بگویید و از آنها بپرسید: آیا در این شهر مشکلاتی وجود دارد؟ اگر در شهر بزرگ زندگی نمی‌کنید، از دانش‌آموزان سؤال کنید چه تصویری از یک شهر بزرگ دارند، گفته‌های آنها را روی تابلو یادداشت کنید. با توجه به نظرات دانش‌آموزان، ویژگی‌ها، محاسن و مشکلات زندگی در شهرهای بزرگ را به بحث و گفت‌وگو بگذارید.

در اجرای فعالیت درس، نظر دانش‌آموزان را به جدول بالای صفحه ۲۲ جلب نمایید و به منظور تقویت مهارت ریاضی، از آنها بخواهید پرجمعیت‌ترین شهرهای ایران را به این ترتیب بنویسند.

تهران- مشهد- اصفهان- کرج- شیراز- تبریز- اهواز- قم

* استان‌های ایران

برای توضیح مفهوم استان، مثالی از یک اردوی مدرسه بزنید. به دانش‌آموزان بگویید تصور کنید که یک گروه ۱۰۰ نفره برای اردو به منطقه‌ای سفر می‌کنند. کنترل و هدایت آنها با مشکلات زیادی روبه‌رو است. بنابراین آنها را به گروه‌های ۱۰ نفره تقسیم می‌کنیم تا اردو نظم بیشتری داشته باشد و کارها با سهولت بیشتر انجام گیرد. تقسیمات کشور به استان‌های مختلف هم با این هدف انجام شده و تا اداره هر منطقه از کشور آسان‌تر صورت بگیرد.

در صورت امکان نقشه تقسیمات کشوری در قطع دیواری را به دیوار کلاس نصب کنید تا دانش‌آموزان از نزدیک با این نقشه آشنا شوند. استان و مرکز استان خود را پیدا کنند و سپس برای

تعمیق یادگیری کاربرگه شماره ۶ را در کلاس انجام دهند.

به پایان ببرید

با مرور تنوع شیوه‌های زندگی شهری، روستایی و عشایری ویژگی‌های آنها را جمع‌بندی کرده، تفاوت‌ها و شباهت‌های زندگی در شهر و روستا را بیان کنید. برای فعالیت پایانی «به کار ببندیم» شماره ۱ در صفحه ۳۰ را اجرا کنید. از آنها بخواهید به دوستی که در جای دیگری زندگی می‌کند، نامه بنویسند و از او دعوت کنند به شهر یا روستای آنها سفر کند و در نامه، درباره شهر یا روستای خود برای او توضیح دهند. سپس به‌طور داوطلبانه در کلاس، نامه‌ها را بخوانند.

محورهای عمده ارزشیابی

مقایسه شهر و روستا و عشایر و بیان تفاوت‌ها، شباهت‌ها، بیان مشکلات زندگی در شهرهای بزرگ، عکس‌خوانی، پیدا کردن استان محل زندگی روی نقشه و نوشتن یک نامه و توصیف شهر یا روستای محل زندگی خود از محورهای عمده ارزشیابی است. ابزارهای مورد استفاده در سنجش، عکس‌خوانی و تشخیص تصاویر، پرسش‌های شفاهی، نقشه‌خوانی و سیاهه بررسی نامه توصیفی و فرضی است که دانش‌آموز می‌نویسد.

جهت‌های جغرافیایی

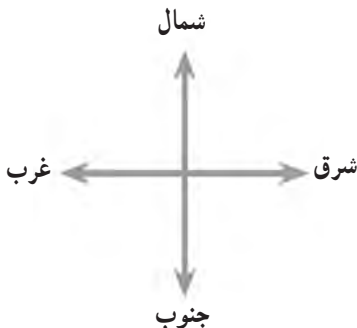
انتظارات یادگیری : انتظار می‌رود دانش‌آموزان بتوانند :

- ۱- جهت اصلی و فرعی را هم روی نقشه و هم در فضای واقعی نشان دهند.
  - ۲- قطب‌های شمال و جنوب را روی کره جغرافیایی نشان دهند و مفهوم شمال و جنوب را بیان کنند.
  - ۳- روی نقشه، مکان‌های خاص را با توجه به جهت اصلی و فرعی نشان دهند.
- مواد و وسایل مورد نیاز : کتاب درسی، کاربرگ‌های شماره ۶ و ۷، چند کره جغرافیایی و قطب‌نما.

پیشنادهایی برای شروع و پیشبرد درس‌ها

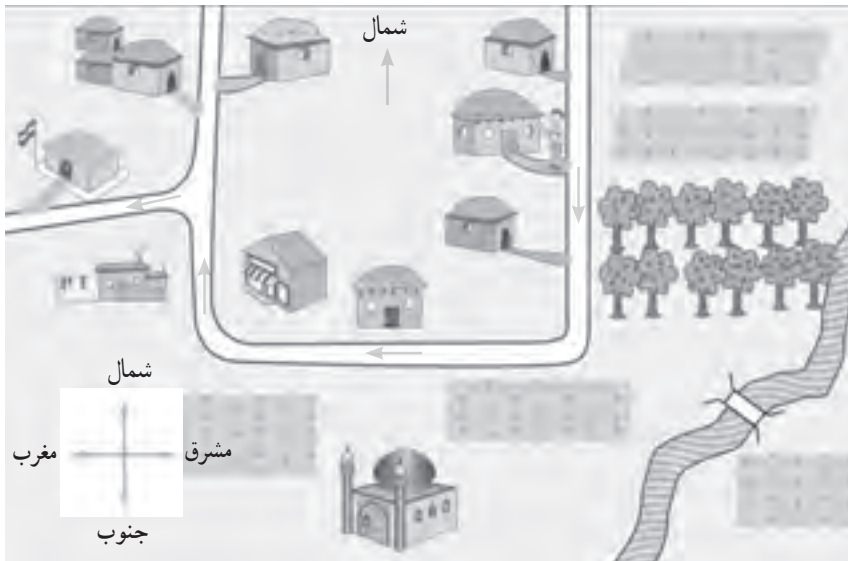
آماده کنید

با یادآوری درس جهت‌یابی در پایه سوم ابتدایی و پیدا کردن جهت‌های اصلی از طریق بازی، ذهن دانش‌آموزان را آماده کنید. بهتر است برای تعمیق دانسته‌های قبلی، دانش‌آموزان را در یک صبح آفتابی به حیاط مدرسه ببرید، محل طلوع خورشید را نشان دهید و دست راست خود را به طرف محل طلوع بگیرید و بگویید در این حالت دست چپ من به سمت مغرب و روبه‌روی من شمال و پشت سرم جنوب است. آن‌گاه جهت‌های اصلی را با گچ در حیاط رسم کنید.

آموزش دهید

در صورت امکان نقشه صفحه ۲۴ را بر روی تابلوی کلاس بکشید و چهار جهت اصلی را روی آن مشخص کنید. سپس از دانش‌آموزان بخواهید به پرسش‌ها پاسخ دهند، باغ میوه در شرق، مسجد در جنوب، حمام در شمال و مدرسه در غرب قرار دارد. محمدرضا برای رفتن از خانه به مدرسه ابتدا باید به جهت جنوب، بعد به سمت غرب و سپس شمال و دوباره به طرف غرب روستا حرکت کند. از دانش‌آموزان بخواهید مسیر را روی نقشه ترسیم کنند.

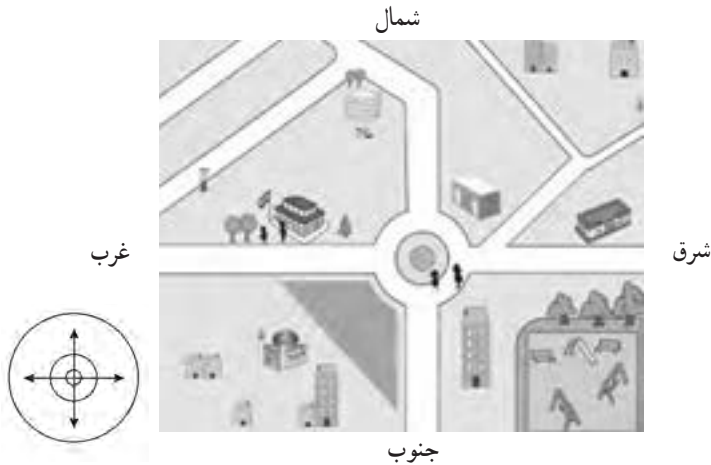
منظور از شمال و جنوب چیست؟ بعضی از دانش‌آموزان ممکن است تصور کنند که شمال یعنی فضای بالا به سمت آسمان اشاره کنند. چند کره جغرافیایی به کلاس بپريد (از مدرسه بخواهید چند کره جغرافیایی خریداری کنند. این خرید تا چند سال نیازهای آموزشی مخاطبان را به کره جغرافیایی برطرف می‌نماید). دانش‌آموزان را به چند گروه تقسیم کنید و در اختیار هر گروه یک کره جغرافیایی قرار دهید. سپس قطب‌های شمال و جنوب را به آنها آموزش دهید. از هر گروه بخواهید کشور ایران را روی کره پیدا کنند و با انگشت نشان دهند، با انگشت به سمت قطب شمال یا قطب جنوب حرکت کنند. قطب‌نمایی را به کلاس بپريد و از دانش‌آموزان نیز بخواهید اگر قطب‌نما و یا قبله‌نما دارند به کلاس بیاورند و به دوستان خود، نشان دهند. سپس با قطب‌نما، پیدا کردن جهت شمال و جنوب را آموزش دهید و چند مورد کاربرد قطب‌نما را در فعالیت‌های مختلف زندگی بیان کنید.

ممکن است شما در هنگام تدریس جهت‌یابی، فصل ۸ کتاب علوم را نیز آموزش دهید و از دانش‌آموزان بخواهید فعالیت‌های مربوط به ساختن قطب‌نما را انجام دهند.

* پس از مرور جهت‌های اصلی، اکنون با توجه به صفحات ۲۶ و ۲۷ کتاب، جهت‌های فرعی را آموزش دهید. جهت‌های اصلی و فرعی را روی تخته کلاس رسم کنید و بگویید که هر جهت فرعی بین دو جهت اصلی قرار گرفته است. مثلاً جنوب شرقی بین جنوب و شرق.

پاسخ به فعالیت ۱ صفحه ۲۷: قبل از انجام فعالیت بخواهید دانش‌آموزان جهت‌های اصلی را بالای نقشه بنویسند.

الف) به سمت شرق و خیابان فاطمی (ب) جنوب شرقی (پ) خیابان شهید حیدری در شرق و خیابان لاله (۱) غرب؛ مسجد در جهت جنوب غربی میدان (ت) شمال شرقی

به پایان بپردازید

با مرور مطالب گفته شده، کاربرگ شماره ۷ را در کلاس انجام دهید.

۱- با توجه به جهت‌های اصلی و فرعی، جهت هر کدام از تصویرهای زیر را بنویسید.
 خانه (شمال) مسجد (شمال غربی) هواپیما (غرب) جاده (جنوب غربی) مدرسه (جنوب) کوه‌ها (جنوب شرقی) درختان (شرق) فیل (شمال شرقی)

۲- با توجه به شکل روبه‌رو، جاهای خالی را پر کنید.

- کشتی در جنوب گُل قرار دارد.
- بادبادک در شرق گُل قرار دارد.
- ساعت در شمال شرقی گُل قرار دارد.
- کتاب در غرب گُل قرار دارد.
- توپ در شمال غربی گُل قرار دارد.
- پروانه در جنوب غربی گُل قرار دارد.

در خانه‌های خالی، دو تصویر به دلخواه نقاشی کنید. سپس، جهت آنها را در جمله‌هایی مانند جمله‌های زیر بنویسید. دانش‌آموزان به دلخواه تصویری را نقاشی کرده و جهت آن را بنویسند.

- ...مداد... در ... جنوب شرقی... گُل قرار دارد.

- ..... در ..... گُل قرار دارد.

● فعالیت شماره ۲ به کار ببندیم را اجرا کنید. با استفاده از قطب‌نمایی که ساخته‌اید با دانش‌آموزان به حیاط بروید و روش پیدا کردن جهت‌های جغرافیایی و قبله را در حیاط مدرسه یا کلاس تمرین کنید.

محورهای عمدهٔ ارزشیابی

این محورها عبارت‌اند از: توانایی نشان دادن جهت اصلی و فرعی روی نقشه و در فضای واقعی، نشان دادن قطب‌های شمال و جنوب روی کرهٔ جغرافیایی که از طریق ابزارهایی چون آزمون کتبی، عملی و کتبی - عملکردی قابل انجام است.

دانشگاه تدریس // دانش‌های معلم

تمرین‌ها و فعالیت‌های جذاب و مناسبی برای مهارت‌های جهت‌یابی و نقشه در نرم‌افزار رایانه‌ای پیوست کتاب درسی طراحی و تهیه شده است. خواهشمند است تأکید کنید دانش‌آموزان این فعالیت‌ها را انجام دهند.

جغرافی دانان چگونه محیط زندگی را مطالعه می کنند؟

انتظارات یادگیری : انتظار می رود دانش آموزان بتوانند :

- ۱- برخی از ویژگی های جغرافیایی محیط زندگی خود را بیان کنند.
  - ۲- درباره کاربرد و ماهیت دانش جغرافیا و کار یک جغرافی دان توضیح بدهند.
  - ۳- وسایل و ابزار کار مطالعه در جغرافیا را نام ببرند و کاربرد هر یک را بیان کنند.
- مواد و وسایل مورد نیاز : کتاب درسی، نقشه ایران در قطع دیواری انواع نقشه های موضوعی، کره در جغرافیایی، صورت امکان کتاب های جغرافیایی، عکس های مختلف از مناظر جغرافیایی، فیلمی از یک مکان جغرافیایی. نرم افزارهای جغرافیایی.

پیشنادهایی برای شروع و پیشبرد درس ها

آماده کنید

با توجه به نامه ای که دانش آموزان در درس پنجم نوشته اند، می توانند ویژگی های محل زندگی خود را فهرست کرده و به کلاس بیاورند. این ویژگی ها را در دو ستون روی تابلو بنویسید. یک سمت، ویژگی های طبیعی مثل کوه، جنگل، رودخانه و دریاچه و ... در طرف دیگر، ویژگی های انسانی مثل جمعیت، زبان، نام مرکز استان، نام شهرستان ها، فعالیت های اقتصادی، صنایع دستی و غیره، ...

آموزش دهید

با توجه به فعالیت آماده سازی، دانش آموزان را ترغیب کنید که بفهمند دانش جغرافیا چه کمکی به شناخت محیط زندگی و پاسخ به پرسش های آنها می دهد. از تصویر کتاب که یک جغرافی دان است استفاده کنید و از دانش آموزان بخواهید صحبت های وی را با صدای بلند بخوانند.

در مرحله بعد وسایلی را که برای این درس آماده کرده اید، روی میز بچینید و به آنها بگویید اینها وسایلی هستند که جغرافی دانان از آنها استفاده می کنند. فعالیت های ۱ تا ۵ صفحه ۳۰ را اجرا کنید.

با کمک دانش‌آموزان، کاربرد هر یک از وسایل و نقش آنها را در شناخت محیط زندگی به طور عملی نشان دهید. برای مثال: چند عکس نشان دهید و پرسید از این عکس‌ها چه می‌فهمید یا کتاب‌هایی دربارهٔ سرزمین‌های مختلف را در کلاس توزیع کنید و بگویید با خواندن این کتاب چه اطلاعاتی دربارهٔ این مکان‌ها به دست می‌آورد؟ نمایش فیلم‌هایی دربارهٔ جاذبه‌های طبیعی یک مکان، بسیار مفید خواهد بود. نکته مهم‌تر آنکه انواع نقشه‌های موضوعی را به کلاس ببرید و یک نقشهٔ ایران نیز به دیوار کلاس نصب کنید. بر اهمیت و کاربردهای نقشه در مطالعهٔ مکان‌ها تأکید کنید.

به پایان ببرید

در مرحله آخر از دانش‌آموزان بخواهید دربارهٔ یک مکان پرسش‌هایی طراحی کنند. این فعالیت را به عنوان فعالیت منزل در نظر بگیرید. هر چه تعداد پرسش‌ها بیشتر باشد به آنها امتیاز بیشتری بدهید.

محورهای عمدهٔ ارزشیابی

بیان ویژگی‌های محل زندگی دانش‌آموز، بیان مفهوم دانش جغرافیا و وظایف جغرافی‌دانان، بیان کاربرد وسایل و ابزار مطالعهٔ جغرافیایی که از طریق پرسش و پاسخ و آزمون کتبی و عملکردی (کار با کره، نقشه و ...) قابل سنجش می‌باشد.

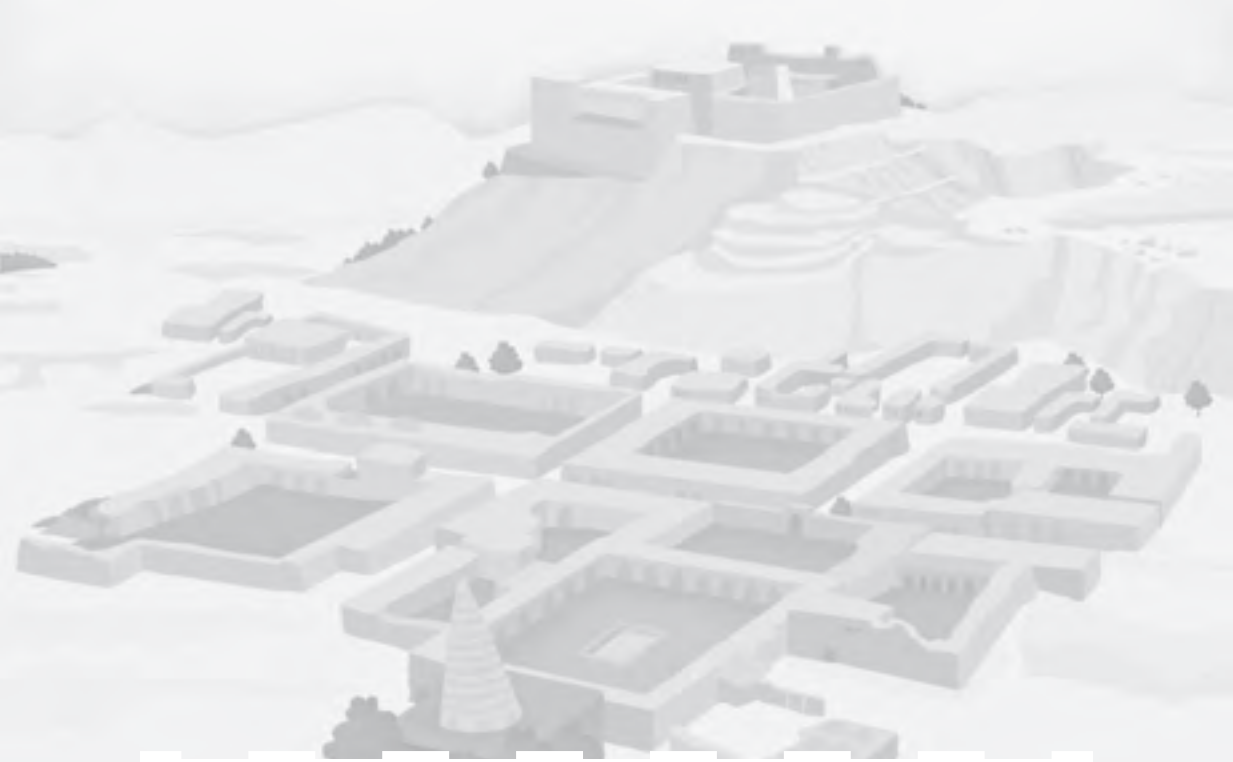
ملاحظات تدریسی // دانش‌آموزی‌های معلم

۱- شما می‌توانید از یکی از مکان‌های روستایی یا شهری (ترجیحاً در مناطقی غیر از استان محل زندگی) فیلمی نمایش دهید. در صورت امکان خودتان فیلم کوتاهی از منطقه‌ای که به آن سفر کرده‌اید تهیه کنید. بعد از پایان فیلم سؤالاتی را مطرح کنید و پس از پرسش و پاسخ سپس نتیجه‌گیری کنید، بدون اینکه به مکانی مسافرت کنیم می‌توانیم از طریق فیلم، اطلاعاتی دربارهٔ آن مکان به دست آوریم.

۲- شما می‌توانید در هنگام مسافرت، آلبومی از عکس‌های جغرافیایی مکان‌های مختلف تهیه کنید آنها را در تدریس این درس به نمایش بگذارید.

۳- تهیه نقشه‌های دیواری و اطلس‌های جغرافیایی ویژهٔ دورهٔ ابتدایی برای آموزش این درس ضروری است.

فصل سوم

پیدایش شهرها و روستاها

درس ۸ نخستین روستاها چگونه به وجود آمدند؟
 درس ۹ نخستین شهرها چگونه به وجود آمدند؟
 درس ۱۰ مورخان چگونه گذشته را مطالعه می‌کنند؟

مفاهیم کلیدی	راهبردها یا حوزه‌های موضوعی
<ul style="list-style-type: none"> ← تغییر و تحول زندگی بشر از غارنشینی تا شهرنشینی در طول زمان ← شکل‌گیری تمدن‌ها ← علاقه‌مندی به ایران ← آثار تاریخی به جامانده (اماکن تاریخی) نحوه مطالعه گذشته توسط مورخان ← موزه‌ها و میراث فرهنگی 	<p>زمان، تداوم و تغییر</p> <p>تغییر و تحول، پیشرفت</p>
<ul style="list-style-type: none"> ← میراث فرهنگی تعلق و هویت 	<p>فرهنگ و هویت</p>
<ul style="list-style-type: none"> ← موزه‌ها و کاربردهای آن ← حفاظت از مناطق تاریخی کشور 	<p>مکان و فضا</p> <p>حفاظت از محیط</p>

مفاهیم کلیدی	راهبردها یا حوزه‌های موضوعی
<ul style="list-style-type: none"> ← حساس بودن به حفاظت از آثار تاریخی و میراث فرهنگی ← علاقه و افتخار به گذشته طولانی کشور 	<p>ارزش‌ها و نگرش‌ها</p> <p>مسئولیت‌پذیری</p> <p>وطن‌دوستی</p>
<p>بررسی و کاوش، برقراری ارتباط، خلاقیت، مشارکت، واکنش شخصی و اظهارنظر</p>	<p>مهارت‌های کاوشگری</p>

فخستین روستاها چگونه به وجود آمدند؟

انتظارات یادگیری : انتظار می‌رود دانش‌آموزان بتوانند :

- ۱- مراحل تغییر زندگی انسان را از دوره گردآوری خوراک و شکار تا یکجانشینی و پیدایش روستاها بیان کنند و ویژگی‌های هر مرحله را بگویند.
  - ۲- تأثیرات کشف آتش بر زندگی انسان را فهرست کنند.
  - ۳- تأثیرات کشاورزی و اهلی کردن حیوانات را بر زندگی انسان بیان کنند.
- مواد و وسایل مورد نیاز : کتاب درسی، در صورت امکان سنگ آتش‌زنه، فندک یا کبریت، ظروف سفالی، سنگ‌های متعدد با شکل‌های متعدد، همچنین تعدادی وسایل قدیمی مانند اتوی زغالی، رادیوی قدیمی، نوار کاست ضبط صوت، هاون کوچک قدیمی، چراغ گردسوز یا فانوس و ...

پیشنادهایی برای شروع و پیشبرد درس‌ها

آماده کنید

ابتدا تعدادی وسایل قدیمی مانند اتوی زغالی، رادیوی قدیمی، نوار کاست، هاون کوچک قدیمی و فانوس را به کلاس ببرید و به بچه‌ها نشان دهید و از آنها بخواهید این وسایل را با وسایل امروزی مقایسه کنند، مثلاً هاون را با آسیاب برقی امروز یا اتوی زغالی را با اتوی برقی امروز. از دانش‌آموزان بپرسید از مشاهده این وسایل به چه نکته‌ای درباره زندگی مردم در گذشته بی می‌برند؟

سپس ذهن دانش‌آموزان را به گذشته دورتر سوق دهید و از آنها بخواهید تصور کنند زمانی را که بشر هنوز هیچ ابزاری برای زندگی خود نساخته بود و نمی‌دانست چگونه نیازهایش را رفع کند. بگذارید بچه‌ها تصوری از شرایط سخت آن دوره را بیان کنند.

آموزش دهید

ابتدا تصویر نقاشی روی غارها را به دانش‌آموزان نشان دهید و آنها را با همان وسایل قدیمی از این صفحه که می‌توانند درباره وضع زندگی گذشته اطلاعاتی به ما بدهند شبیه کنید. با استفاده از سنگ‌هایی که شکل‌های مختلفی دارند مانند سنگ‌های نوک‌تیز، گرد و قلوه سنگ به بچه‌ها بگویید فرض کنند بشر هیچ یک از وسایل و ابزارهای امروزی را نداشته، برای رفع نیازهایشان چگونه می‌توانند از این وسایل استفاده کنند؟ چگونه می‌توانند از این سنگ‌ها استفاده کنند؟ از بچه بخواهید فعالیت «فکر کنید و پاسخ دهید» صفحه ۳۴ کتاب را انجام دهند. پاسخ سؤال این است که جانوران مانند انسان‌ها عقل و شعور ندارند، همچنین هیچ موجودی مانند انسان دستانی توانا که بتواند با آنها ابزار و وسایل بسازد، ندارد. به همین دلیل زندگی جانوران هیچ تغییری نکرده است. برای مثال پرندگان در طی هزاران سال تغییری در ساخت لانه خود بر روی شاخ و برگ درختان نداده‌اند یا جانورانی چون گرگ، پلنگ و شغال همواره با چنگ و دندان شکار می‌کنند و هیچ کدام ابزاری برای شکار به وجود نیاورده‌اند. اما تغییر زندگی انسان‌ها از غارنشینی به شهرنشینی نشانگر عقل و شعور دستان توانمند اوست که بزرگ‌ترین نعمت‌هایی است که خداوند به او عطا نموده است. از بچه‌ها بخواهید مثال‌های دیگری درباره تغییر نکردن سبک زندگی حیوانات ارائه کنند. برای مثال، چگونگی غذا دادن یک پرنده به جوجه‌هایش همواره یکسان بوده و پرنده وسیله‌ای برای بهتر غذا دادن به جوجه ابداع نکرده است. جانوران منطقه سرد هرگز به مناطق گرم مهاجرت نکرده‌اند و آنها نمی‌توانند

متناسب با نیازشان کولر یا وسایل سرد کننده بسازند.

در صورت امکان سنگ‌های آتش‌زنه یا چخماق را به کلاس ببرید و با به هم زدن آنها جرقه موجود را به آنها نشان دهید. اگر امکان آن وجود ندارد با روشن کردن فندک یا کبریت بچه‌ها را به این سو هدایت کنید که کشف آتش، نقطه عطف زندگی انسان‌ها بوده است. سپس از بچه‌ها علت را پرسید (فعالیت الف و ب).

- غذا: آتش باعث پختن گوشت، طعم بهتر و خوردن و هضم راحت تر آن.
- مسکن: آتش باعث گرم شدن در سرما و روشنایی در شب‌ها یا جاهای تاریک به خصوص غارها شد.
- امنیت: آتش موجب فراری دادن حیوانات وحشی از جاهایی که در آن آتش روشن بود، می‌شد و در نتیجه امنیت بیشتری، انسان‌ها در محل زندگی‌شان امنیت بیشتری پیدا کردند.
- ابزار و وسایل: با کشف آتش، انسان توانست فلزات را ذوب کند و پس از آن ابزار و وسایل بهتر و محکم‌تری بسازد.
- ب - اگر در زندگی امروز آتش وجود نداشته باشد، فعالیت کارخانه‌ها، سیستم گرمایش، پخت غذا، به کار افتادن وسایل حمل و نقل و بسیاری از کارها امکان پذیر نخواهد بود.

* کشاورزی و اهلی کردن حیوانات

در این بخش با استفاده از پرسش و پاسخ مراحل زندگی بشر را آموزش دهید. غارنشینی اولین مرحله یکجانشینی انسان‌ها بود انسان‌ها در غار احساس امنیت می‌کردند زیرا از سرما و حمله حیوانات در امان بودند و از طرفی با استفاده از آتش از نور و گرمای مناسبی برخوردار می‌شدند. آنها به تدریج توانستند حیواناتی مانند گوسفند، بز، گاو و سگ را اهلی کنند.

در این مرحله برسید: چرا انسان‌ها برای یافتن غذا از جایی به جای دیگر می‌رفتند؟ زیرا آنها در مرحله گردآوری خوراک بودند و هنوز کشاورزی نمی‌دانستند. اگر در جایی مقداری گیاه و ریشه و دانه می‌یافتند، آن را می‌خوردند اما وقتی آن غذا به پایان می‌رسید به ناچار برای تهیه غذا به جای دیگر می‌رفتند. آنها کم‌کم متوجه شدند وقتی دانه‌ای بر زمین می‌افتد، پس از مدتی به صورت گیاه رشد

می‌کند و به این ترتیب آموختند که از این راه می‌توانند دانه‌های غلات را بکارند و غذای خود را به دست آورند. با شروع کشاورزی، انسان‌ها یکجانشین شدند زیرا باید از مزرعه مراقبت می‌کردند و در همان جا سکنی می‌گزیدند.

برای دانش‌آموزان توضیح دهید اولین روستاها در کنار منابع آب به وجود آمدند.

فعالیت

فعالیت صفحه ۳۵: از طریق بحث و گفت‌وگو و با مشارکت دانش‌آموزان

۱- پاسخ در متن کتاب گنجانده شده است.

۲- الف - شخم‌زدن زمین توسط چارپایان ب - نگهداری از خانه‌ها و گله‌ها،

پ - استفاده از گوشت و شیر و پوست جانوران ت - جابجایی و حمل و نقل توسط چارپایان

به پایان ببرید

با مرور و جمع‌بندی مطالب مراحل تغییر زندگی بشر را روی تابلوی کلاس از طریق یک چارت نمایش دهید. از بچه‌های داوطلب یا علاقه‌مند به نوشتن مطلب یا ساختن یک داستان بخواهید یک روز از زندگی انسان‌ها در مرحله شکار و گردآوری خوراک را بنویسند.

محورهای عمده ارزشیابی

مقایسه امکانات زندگی امروز و گذشته از طریق بررسی وسایل قدیمی، بیان مراحل تغییر زندگی انسان از گردآوری خوراک و غارنشینی تا یکجانشینی، بیان تأثیرات کشف آتش، کشاورزی و اهلی کردن حیوانات بر تحول زندگی انسان.

ابزارهای ارزشیابی، سیاهه بررسی فعالیت‌ها شامل بحث و گفت‌وگو در کلاس، پرسش و پاسخ‌های شفاهی و آزمون‌های کوتاه پاسخ کتبی می‌باشد.

۹ درس

دستیابی شهرها چگونه به وجود آمده؟

انتظارات یادگیری : انتظار می‌رود دانش‌آموزان بتوانند :

- ۱- پیدایش شهرها را با توجه به تقسیم کار اجتماعی توضیح دهند.
  - ۲- مشکلات مبادله کالا با کالا را بیان کنند.
  - ۳- ویژگی‌های تمدن را برشمرند.
  - ۴- روی نقشه، موقعیت برخی تمدن‌های باستانی را نشان دهند.
  - ۵- آثار به جا مانده از تمدن ایلام را با ویژگی‌های تمدن منطبق کنند.
- مواد و وسایل مورد نیاز : کتاب درسی، تصاویری از خط میخی، (تصاویر این خط‌ها را کپی کنید و در اختیار دانش‌آموزان بگذارید). تصاویری از معبد چغازنبیل و شهر شوش.

پیشنادهایی برای شروع و پیشبرد درس‌ها

آماده کنید

از دانش‌آموزان بخواهید تصور کنند سوار ماشین زمان هستند و به حدود پنج هزار سال پیش، برگردند. در آن زمان تعداد زیادی از انسان‌ها در روستاها یکجانشین شده بودند، کشاورزی می‌کردند و کم‌کم با رونق کشاورزی محصولات آنها اضافه بر نیازشان شد و به این ترتیب دیگر نیازی نبود که همه افراد برای تأمین غذا کشاورزی کنند. بنابراین عده‌ای از افراد می‌توانستند به کارهای دیگر بپردازند.

از دانش‌آموزان بپرسید افراد به چه کارهای دیگری در جامعه آن روز (به جز کشاورزی) توانستند مشغول شوند. آنها ممکن است به ساختن ابزار و وسایل زندگی، داد و ستد و خدماتی چون دوختن لباس، کوتاه کردن موی سر اشاره کنند. در این بخش از دانش‌آموزان بپرسید به نظر شما آنها چگونه کالاهای مورد نیاز خود را خرید و فروش می‌کردند، بدون آنکه پول اختراع شده باشد. سپس مبادله کالا با کالا را توضیح دهید و بخواهید فکر کنند و بگویند این نوع مبادله چه مشکلاتی به وجود می‌آورد. ارزش کالاها با هم یکسان نبود، زیرا مقدار کار انجام شده برای تولید هر کالا مساوی نبود. نیازهای افراد متفاوت بود، فردی به گندم نیاز داشت و خودش تبر درست می‌کرد اما فرد مقابل به تبر نیاز نداشت.

به دانش‌آموزان توضیح دهید با رونق کشاورزی و تقسیم کار و افزایش جمعیت به تدریج روستاهای بزرگ به شهر تبدیل شدند و شهرهای بزرگی به وجود آمد.

آموزش دهید

پس از اینکه دانش‌آموزان با روند به وجود آمدن شهرها آشنا شدند کلمه تمدن را روی تخته بنویسید. سپس تصویر صفحه ۳۷ را نشان دهید که هم‌زمان با پیدایش شهرهای بزرگ این ویژگی‌ها یا خصوصیات در آنها به وجود آمد:

۱- حکومت و فرمانروا

۲- اختراع خط

۳- داد و ستد یکی از نمادهای تمدن است و رواج آن باعث رونق اقتصادی و رشد مردم در آن تمدن می‌شد.

۴- عقاید مذهبی و مکان‌هایی که مردم در آن عبادت می‌کردند از نمادهای بسیار مهم تمدن است که آثار و بقایای تعدادی از آنها به جا مانده است.

۵- قانون و مقررات که برای برقراری نظم در جامعه بوده، برخی قوانین از طرف حاکمان وضع می‌شد، مانند قانون حمورابی در تمدن بابل.

۶- با افزایش جمعیت و مازاد محصولات کشاورزی، تقسیم کار و تخصص و مهارت هم در بین جوامع به وجود آمد و هر تمدنی با توجه به شرایط محیطی و نوع محصولات تولیدی خود، دارای فعالیت‌ها و مهارت‌هایی بود.

۷- آثار هنری مانند سفالگری، کنده‌کاری، نقاشی، قلم‌زنی و... یکی از نمادهای عمده هر تمدن است، بنابراین تمدن‌های مختلف با توجه به شرایط زندگی شان دارای آثار هنری متفاوتی هستند. بهتر است این موارد را بر روی تابلوی کلاس نقاشی کنید و یا مورد به مورد آنها را بنویسید و با دانش‌آموزان مرور کنید.

به عبارت دیگر به دانش‌آموزان بفهمانید زمانی که در طی یک دوره زمانی که جوامع بشری دارای این ویژگی‌ها یا خصوصیات شدند و به مرحله تمدن رسیدند.

پس از آنکه دانش‌آموزان با مفهوم تمدن آشنا شدند، نتیجه‌گیری کنید که در سرزمین ما نیز در گذشته‌های دور تمدن‌هایی پدید آمده بودند. سپس آنها را به نقشه رجوع دهید.

نقشه صفحه ۳۸ یکی از ابزارهای مهم تدریس این درس است. دانش‌آموزان را به گروه‌هایی تقسیم کنید و از آنها بخواهید:

۱- چند تمدن روی نقشه را نام ببرند. شهر سوخته، جیرفت، ایلام، تپه سیلک، مارلیک، تپه حسنلو، آشور، سومر، بابل، لیدی و مصر.

۲- این تمدن‌ها در کنار کدام رودها پدید آمده‌اند؟ تمدن ایلام (رود کارون)، تمدن مصر (رود نیل). تمدن آشور بین رودهای دجله و فرات

۳- دو تمدن باستانی که در گذشته‌های دور ایران پدید آمده‌اند و از بین رفته‌اند؟ تمدن ایلام، شهر سوخته، جیرفت، مارلیک، ...

توجه اگر دانش‌آموزان بتوانند حداقل دو تمدن باستانی ایران را نام ببرند، کافی است. در این بخش تمدن ایلام و ویژگی‌های آن توضیح داده می‌شود، توجه کنید که در گذشته در آموزش تاریخ پرداختن به تمدن‌های باستانی ایران (پیش از آریایی‌ها) مغفول واقع شده بود اما در کتاب جدید، تمدن ایلام به عنوان یک تمدن مهم با چند هزار سال قدمت مورد توجه قرار گرفته است. از سوی دیگر لازم است دانش‌آموزان درس را بخوانند تا متوجه شوند ویژگی‌های تمدن که در صفحه ۳۷ نوشته شده در این متن آمده است و در واقع ایلام یک تمدن بوده است. از دانش‌آموزان بخواهید مصداق‌های ویژگی‌های تمدن ایلام را در کادرهایی ترسیم کنند.

فعالیت شماره ۳ صفحه ۴۰

حکومت و فرمانروا داشتند	آثار هنری داشتند	عقاید مذهبی داشتند	تقسیم کار و مهارت در کارها به وجود آمده بود
یکی از پادشاهان ایلام شهر شوش را پایتخت قرار داد.	تصویر از سر پرچم تمدن ایلام (با توجه به تصویر صفحه ۳۷ کتاب)	پرستشگاه مشهور و عظیم چغازنبیل (با توجه به تصویر صفحه ۳۷ کتاب)	مردم ایلام به کشاورزی، دامداری، فلزکاری، سفالگری، مجسمه‌سازی مشغول بودند.

خط داشتند	داد و ستد می‌کردند	قانون و مقررات داشتند
از خط تصویری و خط ایلامی استفاده می‌کردند. (با توجه به تصویر صفحه ۳۷ کتاب)	مردم ایلام در بازارهای بزرگی که در آنجا وجود داشت، تجارت می‌کردند.	تمامی این فعالیت‌ها با قوانین و نظم خاصی انجام می‌شد.

فعالیت شماره ۲: تمدن ایلام در محدوده خوزستان امروزی به وجود آمده بودند.

به پایان ببرید

با جمع‌بندی مفهوم تمدن و ویژگی‌های آن درس را مرور کنید و تمدن‌های باستانی ایران را نام

ببرید.

فعالیت‌های ۱ و ۲ به کار ببندیم را انجام دهید.

فعالیت ۱ و ۲ جنبه و کاوشگری دارد و دانش‌آموزان باید نتیجه پرس و جوی خود را در

کلاس گزارش کنند.

فعالیت شماره ۴ صفحه ۴۴ کتاب بیشتر مبتنی بر خلاقیت است، از دانش‌آموزان بخواهید در

جدول نشانه‌هایی برای هر واژه رسم کنند. توجه کنید این نشانه‌ها ممکن است متفاوت، اما هم ساده و هم

قابل فهم باشند. به آنها بگویید اگر تصویری برای یک موضوع می‌کشید و به دوستان نشان می‌دهید،

او باید با توجه به آن نماد بفهمد منظور شما چیست؟

دانش‌آموزان ممکن است با گذاشتن چند تصویر در کنار هم منظور خود را به صورت یک جمله

به هم بفهمانند.

محورهای عمده ارزشیابی

دانش‌آموزان باید بتوانند چگونگی به وجود آمدن شهرها را به طور خلاصه بیان کنند. ویژگی‌های

تمدن را نام ببرند و تمدن بودن ایلام را با توجه به ویژگی‌های آن ثابت نمایند. همچنین روی نقشه چند

مورد تمدن‌های باستانی و رودهای مهم آنها را نام ببرند.

ابزارهای ارزشیابی شامل سیاهه مشاهده و بررسی بحث و گفت‌وگو، پرسش و پاسخ شفاهی و

یافتن مکان‌های مورد نظر بر روی نقشه و همچنین فعالیت‌های ۱ تا ۴ به کار ببندیم صفحه ۴۴ و بالاخره

آزمون کتبی و کتبی عملکردی است.

شهر شوش: شهر باستانی شوش مرکز تمدن ایلام است که در ۱۵۰ کیلومتری شرق رود دجله در استان خوزستان واقع شده است. شوش، یکی از قدیمی‌ترین سکونت‌گاه‌های شناخته شده منطقه است که تاریخ بنای آن به حدود ۴۲۰۰ سال قبل از میلاد برمی‌گردد.

شهر باستانی شوش، روزگاری مرکز برخورد دو تمدن مهم بوده، که هر یک به سهم خود در دیگری تأثیر داشته است. یکی تمدن میان رودان (بین‌النهرین) و دیگری تمدن ایلام. قرار گرفتن این منطقه در شمال خلیج فارس و نیز همسایگی با میان رودان در پیدایش این وضع ویژه، تأثیر بسیاری داشته است.

شوش در دوره هخامنشیان شکوه گذشته خویش را بازیافت و چهارراه شرق و غرب گردید. با توجه به اهمیت و موقعیت جغرافیایی و سیاسی خاص شوش بود که راه‌های بسیاری و به‌ویژه راه بزرگ موسوم به «راه شاهی» ارتباط این شهر را به نقاط گوناگون جهان برقرار کرد.

راه شاهی که در دوره هخامنشیان و به دستور داریوش بزرگ ساخته شد، شهر شوش، پایتخت سیاسی دولت هخامنشیان را به پاسارگاد، تخت جمشید و دیگر شهرهای امپراتوری، از جمله شهر مشهور «سارد» پایتخت کشور لیدیه، پیوند می‌داد.

آرامگاه دانیال نبی در شهر شوش واقع گردیده است. شوش در دوره اسلامی نیز مدت‌ها از شهرهای پرجمعیت و پررونق ایران بوده است و هنگامی که مرکز خوزستان به اهواز منتقل شد، شوش کم‌کم اهمیت خود را از دست داد.

مورخان چگونه گذشته را مطالعه می کنند؟

انتظارات یادگیری : انتظار می رود دانش آموزان بتوانند :

- ۱- کار مورخ را در مطالعه تاریخ بیان کنند.
  - ۲- کار باستان شناس را بیان کنند.
  - ۳- کاربردهای موزه را بیان کنند و اهمیت آن را بگویند.
  - ۴- در صورت امکان به همراه معلم از یک موزه بازدید و آداب و رفتارهای مناسب در موزه را رعایت کنند و گزارشی کوتاه بنویسند.
  - ۵- به کمک بزرگ ترها موزه ای در شهر یا استان محل زندگی خود شناسایی کنند.
  - ۶- با توجه به تصاویر به جامانده از تمدن باستانی بتوانند چستی آثار و اشیای قدیمی را حدس بزنند و بررسی کنند.
- مواد و وسایل مورد نیاز : کتاب درسی، گِل سفال، تصاویری از اشیای درون یک موزه، پاکت کاغذی، سنگ های ریز و درشت و نسبتاً صاف برای درست کردن اجاق سنگی،

پیشنادهایی برای شروع و پیشبرد درس ها

آماده کنید

به دانش آموزان یادآوری کنید که در سال گذشته با آوردن وسایل دوران نوزادی و کودکی شان به کلاس پی بردند که این وسایل مدارک و شواهدی مبنی بر رشد آنها و چگونگی وضعیت آنها در هر مرحله از زندگی شان بوده است.

سپس نتیجه بگیرید که برای مطالعه تمدن‌هایی که در گذشته به وجود آمده نیز ما به مدارک و شواهدی نیاز داریم در درس قبل با تمدن ایلام آشنا شده‌اید اکنون بگویید :

– از کجا فهمیده‌اند که تمدن ایلام دارای خط بوده است؟

– چه کسانی چنین موضوعی را فهمیده‌اند؟ از کجا می‌دانیم که تمدن ایلام مذهب و پرستشگاه داشتند؟

– به نظر شما چه کسانی این اشیا و وسایل را کشف کرده و مطالعه می‌کنند؟

آموزش دهید

از تصاویر مورخ و باستان‌شناس در کتاب استفاده کنید و گفته‌های آنها را درباره کارشان بخوانید. بسیار مناسب است برای آموزش این درس، دانش‌آموزان را به موزه‌ای ببرید.

از دانش‌آموزان بپرسید که آیا تا به حال از موزه‌ای بازدید کرده‌اند؟ آیا می‌توانند درباره آن توضیح دهند؟ به آنها بگویید موزه مکانی است که اشیای باارزش که مربوط به گذشته است، در آنجا نگهداری می‌شود و با رفتن به موزه‌ها با زندگی مردم در گذشته بیشتر آشنا می‌شویم. به دانش‌آموزان تأکید کنید که در موزه، مقرراتی وجود دارد که بازدیدکنندگان ملزم به رعایت آنها هستند، مثلاً: ۱- باید بلیت تهیه کنیم؛ ۲- وقتی راهنمای موزه توضیح می‌دهد، سکوت کنیم ۳- اگر در مکانی نوشته شده که عکسبرداری ممنوع است از آنجا عکس نگیریم؛ ۴- در فضای موزه ندویم؛ ۵- در فضای موزه بلند حرف نزنیم؛ ۶- به اشیای موزه دست نزنیم.

یکی از مهارت‌های مهم این درس بررسی و مشاهده دقیق آثار تاریخی است، به همین دلیل فعالیت صفحه ۴۳ طراحی شده است (جای کپی و توضیح تصاویر).

جام نقره‌ای (موزه ایران باستان)

جام سفالین (موزه بریتانیا)

کوزه سفالی (موزه متروپلیتین نیویورک)

کلاه خود جنگی برنزی طلاکوبی شده ایلامی ها
(موزه متروپلیتین نیویورک)

سنگ نگاره زن ایلامی در حال نخریسی
(موزه لوور پاریس)

مهر سنگی (موزه متروپلیتین نیویورک)

توجه: فقط حدس زدن درباره چستی اشیا کافی است. لازم نیست دانش آموزان درباره این وسایل و اینکه کجا نگهداری می شوند تحقیق یا مطالبی را حفظ کنند.

به پایان ببرید

با مرور و جمع بندی وظایف و کارهای یک باستان شناس و مورخ و با انجام فعالیت های به کار بیندیم فصل ۳ و درس ۱۰ را به پایان می بریم. اگرچه در فعالیت (۱) از دانش آموزان خواسته شده که درباره موزه های که در شهر یا استان آنها وجود دارد پرس و جو کنند و بزرگ ترها بچه ها را به آنجا ببرند اما همکار گرامی در صورت امکان خود شما با نزدیک ترین موزه تماس گرفته و بچه ها را به دیدن آنجا ببرید. به عنوان تکلیف پایانی از بچه ها بخواهید که وسیله ای قدیمی در منزل و یا خانه پدر بزرگ و مادر بزرگ خود را مشاهده کنند و در صورت امکان آن را به کلاس بیاورند و یا از آن عکس بگیرند و گزارشی از آن به کلاس ارائه کنند.

در بخش دوم، سؤال، برای مثال باستان شناسان با کشف و بررسی این وسایل بی می برند که ایلامی ها داد و ستد می کردند، با همسایه ها می جنگیدند، تمدن داشتند و ... آنها ساختن ظروف و نخریسی را بلد بودند و دامن لباس های زنان، بلند بوده است و ...

به عنوان فعالیت پایانی از دانش آموزان بخواهید فعالیت شماره ۳ صفحه ۴۴ به کار بیندیم را انجام دهند. نمایشگاهی از آثار آنها در مدرسه ترتیب دهید.

محورهای عمده ارزشیابی

دانش‌آموزان بتوانند کار مورخ و باستان‌شناس، و کاربردهای موزه و آداب و رفتار مناسب در آن را بیان کنند و موزه‌ای را در منطقه زندگی خود پرس‌وجو و شناسایی کنند. با توجه به تصاویر، وسایل و ابزار تمدن‌های باستانی و کاربرد آنها را حدس بزنند. ابزارهای مناسب برای ارزشیابی پرسش و پاسخ شفاهی و سیاهه بررسی فعالیت‌های عملی و بحث و گفت‌وگو، آزمون کتبی کوتاه پاسخ، تهیه گزارش بازدید از موزه، بررسی شواهد و مدارک یا عکس خوانی.

دانشگاه گلبرگ // دانش‌پژوهی‌های معلم

---

* تفاوت کار مورخ و باستان‌شناس: مورخان در مورد رویدادها و حوادث تاریخی جست‌وجو و بررسی می‌کنند و مدارک و شواهدی را به دست می‌آورند تا علل آن حوادث را تبیین کنند. مورخان در کار خود از نتایج کار باستان‌شناسان نیز استفاده می‌کنند. باستان‌شناسان به بررسی و مطالعه مکان‌ها و اشیایی که از گذشته، برجا مانده است، می‌پردازند.

باستان‌شناسان با حفاری در مکان‌های مخصوص، وسایل مکشوفه به دست آمده را آزمایش کرده، سن آنها را تعیین و نوع ساخت آنها را تجزیه و تحلیل می‌کنند. باستان‌شناسان از علومی چون زمین‌شناسی، شیمی و نقشه‌برداری در مطالعات و تحقیقات خود استفاده می‌کنند.

* معلم گرامی!

شما می‌توانید علاوه بر تصاویر کتاب، تصاویر بیشتری از اشیای قدیمی تهیه نمایید و برای مشاهده دقیق و بررسی به دانش‌آموزان بدهید تا این مهارت بیشتر و بهتر پرورش یابد.

فعالیت‌های بیشتر

ساخت یک اجاق دوره پارینه‌سنگی: یکی از مهم‌ترین قدم‌ها در مسیر پیشرفت انسان، روشن نگه داشتن آتش بود. بعد از کشف آتش، انسان‌ها توانستند گوشت را بپزند، حیوانات وحشی را از خودشان دور نگه دارند، و از همه مهم‌تر گرم شوند. آنها همچنین از روشنایی آتش در شب‌های بلند زمستان استفاده می‌کردند. فکر کنید زندگی در غاری بدون نور چقدر کسالت‌آور می‌بود!

آتش به سادگی نمی‌توانست در فضای باز روشن بماند و احتمالاً اجدادمان هم به این موضوع پی برده بودند. آنها باید راهی برای کنترل شعله آتش پیدا می‌کردند تا خواب راحتی در مکانی گرم داشته

باشند. انسان‌های نخستین متوجه شده بودند چوب و گیاهان مختلف به راحتی می‌سوزند، برخلاف سنگ و خاک.

یک اجاق، یا آتشدان سنگی، ساده‌ترین وسیله برای روشن نگه داشتن آتش است. سنگ می‌تواند گرما را نیز در خود نگه دارد و کم‌کم به محیط منتقل کند؛ حتی بعد از خاموش شدن آتش. چون اجاق‌ها از سنگ ساخته می‌شدند و سنگ نمی‌پوسد، یافتنشان هم برای باستان‌شناسان سخت نیست.

وسایل

◆ ده - بیست سنگ بزرگ و نسبتاً صاف (تخته‌سنگ خوب است).

◆ بیست سنگ گرد یا مستطیل شکل

◆ کمچه یا بیلچه

مکان مناسبی را خارج از منزل پیدا کنید (مثلاً حیاط خلوت یا ساحل) و سنگ‌های بزرگ و صاف را کنار هم بگذارید، طوری که انگار آنها را روی سطح یک دایره می‌چینید. حالا سنگ‌های کوچک را دورتادورشان قرار دهید و بعد محل هر کدام را کمی گود کنید، طوری که نیمی از آن در خاک و نیمی بیرون باشد. حالا شما یک اجاق پارینه‌سنگی دارید!

کپسول زمان^۱ : استفاده از «کپسول زمان» راهی است برای محافظت از زمان حال و انتقال اطلاعات به آیندگان تا بدانند زندگی گذشتگان چگونه بوده است. این روش از قرن نوزدهم رایج شد. یکی از بزرگ‌ترین کپسول‌های زمان در دنیا که سه هزار مترمربع وسعت دارد، در غاری در کالیفرنیا در سال ۱۹۶۶ م‌ه‌ر و موم شد. البته تمام سایت‌های باستان‌شناسی به نوعی کپسول‌های زمانند که ناخواسته از گذشته به جای مانده‌اند.

۱- منبع: باستان‌شناسی، کشف رازهای گذشته، ریچارد پنچیک، ترجمه ساقی نخعی‌زاده، انتشارات ققنوس، ۱۳۹۰

وسایل

◆ چند پاکت قهوه‌ای (به اندازه پاکت‌های آجیل فروشی)

◆ پنج چیز کوچک شخصی

◆ مداد

◆ یک دسته کاغذ

در این فعالیت شما می‌آموزید که شبیه یک باستان‌شناس فکر کنید و تلاش می‌کنید درباره همکلاسی‌هایتان به نتایجی برسید. اگر نمی‌توانید در مدرسه به این فعالیت بپردازید، با چند تن از دوستانتان جای دیگری جمع شوید. دقت کنید که تعداد پاکت‌ها از تعداد شما کمتر نباشد. حالا پنج چیز کوچک شخصیتان را که فکر می‌کنید برای بودن در یک کپسول زمان بهتر است انتخاب کنید. از دوستانتان هم بخواهید همین کار را بکنند. هر کس باید وسایلی را بدون آنکه دیگران ببینند درون پاکت خود بگذارد. می‌توانید اول اسمتان را هم ته آن بنویسید تا بعداً راحت‌تر پیدایش کنید. تمام پاکت‌ها را یک‌جا بگذارید و از میان آنها پاکت شخص دیگری را بردارید و باز کنید.

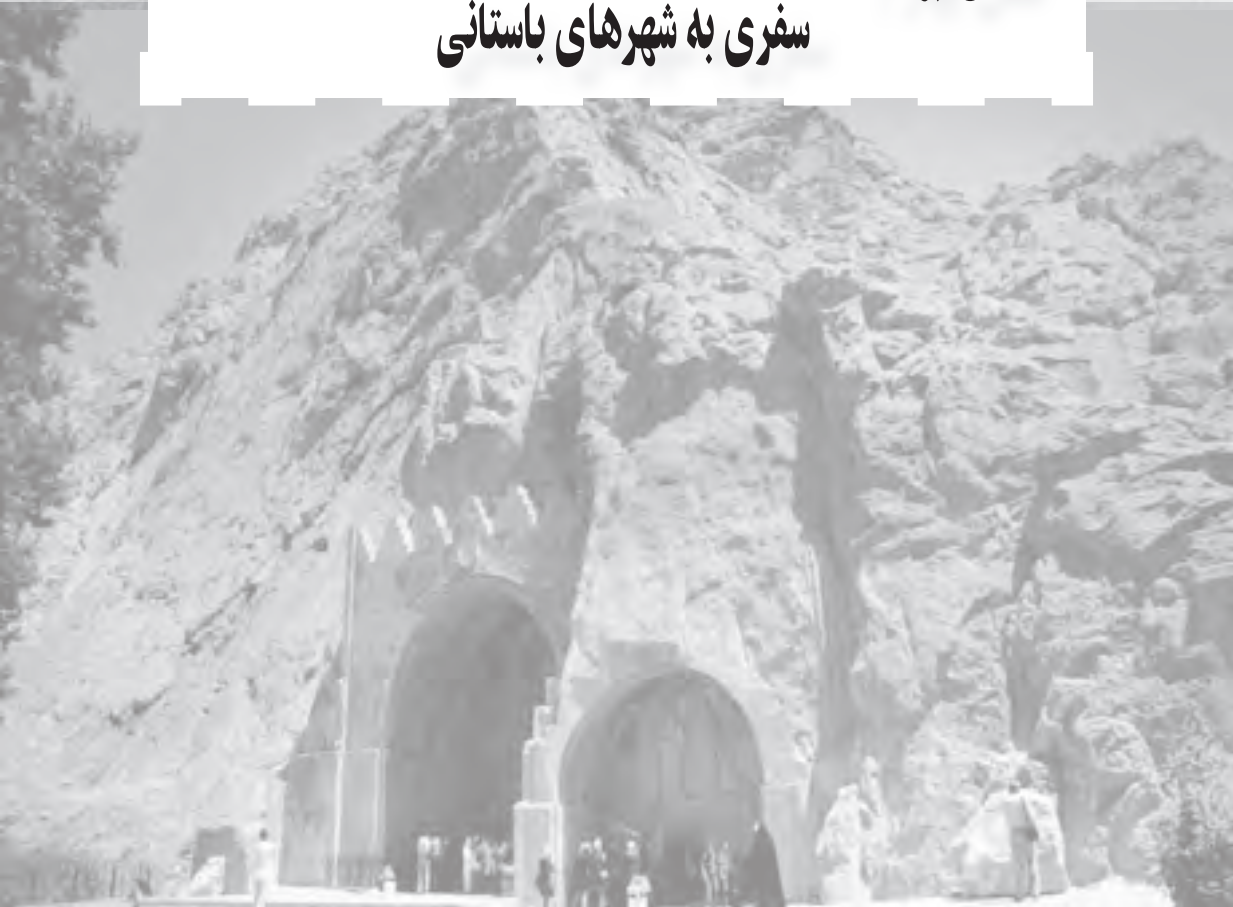
پاکت را خالی کنید و به اشیای داخل آن نگاه کنید. چه هستند؟ آیا می‌توانید بگویید صاحبشان کیست؟ چگونه می‌توانید تاریخ ساخت آنها را تعیین کنید؟ آیا آنچه دوست یا همکلاسی‌تان - با توجه به چیزهای شخصیتان - درباره شما نوشته درست است؟

فصل چهارم سفری به شهرهای باستانی

- درس ۱۱ سفری به شهر باستانی همدان
 درس ۱۲ سفری به تخت جمشید (۱)
 درس ۱۳ سفری به تخت جمشید (۲)
 درس ۱۴ سفری به شهر باستانی کرمانشاه

مفاهیم کلیدی	راهبردها یا حوزه‌های موضوعی
<ul style="list-style-type: none"> ← پیدایش سلسله‌ها و حکومت‌های مختلف در ایران باستان ← اسیا و آثار تاریخی و باستان‌شناسی ← شکل‌گیری شهرهای باستانی چون همدان، تخت جمشید و کرمانشاه 	تغییر و تحول و پیشرفت مدارک زمان، تداوم و تغییر و شواهد
<ul style="list-style-type: none"> ← تعلق به سرزمین ایران و تاریخ کهن آن ← آثار تاریخی به‌جا مانده در بناهای تاریخی و اهمیت بازدید از آنها 	تعلق و هویت میراث فرهنگی فرهنگ و هویت
<ul style="list-style-type: none"> ← صنایع دستی و غذاهای محلی با توجه به تنوع مکان‌ها ← حفاظت از مناطق تاریخی کشور 	رابطه انسان و محیط مکان و فضا حفاظت از محیط

مفاهیم کلیدی	راهبردها یا حوزه‌های موضوعی
<ul style="list-style-type: none"> ← حساس بودن به حفاظت از آثار تاریخی و میراث فرهنگی ← علاقه‌مندی به میراث فرهنگی و افتخار به گذشته طولانی کشور 	مسئولیت‌پذیری ارزش‌ها و نگرش‌ها وطن‌دوستی
	بررسی و کاوش، برقراری ارتباط، خلاقیت، مشارکت، واکنش شخصی و اظهار نظر مهارت‌های کاوشگری

سمری به شهر باستانی همدان

انتظارات یادگیری : انتظار می‌رود دانش‌آموزان بتوانند :

- ۱- معنا و مفهوم نام یا وجه تسمیه «ایران» را توضیح دهند.
  - ۲- مسیرهای ورود آریایی‌ها به سرزمین ایران را روی نقشه، نشان دهند و سه گروه آریایی‌ها را نام ببرند.
  - ۳- علل و چگونگی تشکیل حکومت مادها در ایران را توضیح دهند.
  - ۴- چند مورد از ویژگی‌های منطقه تاریخی تپه هگمتانه و محل آن را بیان کنند.
  - ۵- نکاتی را که باید در هنگام بازدید از موزه رعایت شود، بیان کنند.
- مواد و وسایل مورد نیاز: کتاب درسی، تصاویری از تپه تاریخی هگمتانه و همدان، گِل سفال و اجسام نوک‌تیز.

پیشنهادهایی برای شروع و پیشبرد درس‌ها

آماده کنید

همان‌طور که مشاهده می‌کنید فصل چهارم این کتاب در قالب یک داستان و سفرنامه نوشته شده و به همین دلیل نحوه صفحه‌آرایی آن با سایر فصول کتاب متفاوت است. از دانش‌آموزان بپرسید: آیا تا به حال به شهری که دارای آثار تاریخی است، رفته‌اند؟ چه کسانی تا به حال به همدان سفر کرده‌اند؟ آیا درباره منطقه تاریخی هگمتانه، چیزی شنیده‌اند؟ البته بچه‌های استان همدان در این باره، اطلاعات بیشتری دارند. اجازه بدهید دست کم یک نفر از دانش‌آموزان، خاطرات خود را از سفر به یک منطقه تاریخی یا بازدید از آثار تاریخی بیان کند. علاقه و احساس بقیه دانش‌آموزان را درباره سفر به مناطق تاریخی، جویا شوید. از آنها بپرسید دوست دارند به کدام منطقه تاریخی سفر کنند یا کدام آثار تاریخی را از نزدیک ببینند.

با این پرسش‌ها با پیش‌دانسته‌های دانش‌آموزان و سطح آگاهی آنها از موضوع درس، آشنا می‌شوید.

آموزش دهید

♦ تدریس را طبق روال داستانی کتاب پیش ببرید و با صدای بلند و رسا داستان را بخوانید. هنگام خواندن داستان با زیر و بم دادن به صدا، فضایی به وجود بیاورید که دانش‌آموزان قصه را مجسم کنند.

♦ هنگام خواندن داستان اسلایدهایی پخش کنید تا بر روی مطالب گفته شده تأکید بیشتری شود. (برای مثال اسلایدهایی از تپه هگمتانه، آثار تاریخی همدان و...)

♦ در هنگام خواندن داستان، گاهی داستان را قطع کنید و سؤال پرسید. برای مثال آقای امیری که کارمند سازمان میراث فرهنگی است... راستی آیا می‌دانید کار سازمان میراث فرهنگی چیست؟

♦ نقشه مهاجرت آریایی‌ها به ایران را به دانش‌آموزان نشان داده و توجه آنها را به این نقشه جلب کنید.

♦ از بچه‌ها بخواهید سه قوم آریایی را که به ایران وارد شده‌اند روی نقشه نام ببرند و مسیر آنها و موقعیت مکانی را که در آن مستقر شده‌اند بگویند (دانش‌آموزان جهت‌یابی را در درس‌های قبلی خوانده‌اند).

پس از پرسش و پاسخ، دوباره داستان را ادامه دهید.

♦ در مورد منطقه تاریخی هگمتانه با توجه به اطلاعات قبلی دانش‌آموزان درباره کار باستان‌شناسان بگویند با حفاری‌هایی که توسط آنها انجام شده، اشیاء و وسایلی به جا مانده از شهری با دیواری ضخیم و بلند کشف شده که همان منطقه هگمتانه بوده است. دانش‌آموزان در درس قبل با موزه و امکانات آن آشنا شده‌اند، برای آنها توضیح دهید که موزه هگمتانه در کنار همان تپه هگمتانه بنا شده است و بیشتر اشیای داخل آن مربوط به تپه هگمتانه است، البته در این موزه فقط آثار دوره مادها نگهداری نمی‌شود بلکه آثار سلسله‌های بعدی نیز وجود دارد.

سپس با استفاده از تصاویر کتاب یا تصاویری که خودتان تهیه کرده‌اید خمره‌های آب و غذا، پایه‌های ستون کاخ‌ها و سایر وسایل موزه را نشان دهید.

نکته دیگر، توضیح سنگ نبشته‌ها (سنگ نوشته) است، برای دانش‌آموزان توضیح دهید در زمان ایران باستان متداول بوده که وقایع مهم، ماجراهای جالب، متن‌های تاریخی، فرمان‌های شاهان یا دعاها را بر روی سینه کوه‌ها می‌نوشتند و امروزه زبان‌شناسان این متن‌ها را می‌خوانند و ترجمه می‌کنند. مانند گنج‌نامه که مربوط به دوره هخامنشیان است و به سه زبان پارسی، ایلامی و بابلی نوشته شده است. در این نوشته برای حفظ و نگهداری سرزمین ایران، دعا شده است.

به پایان ببرید

به منظور جمع بندی از درس، یک بار دیگر مهاجرت آریایی ها به ایران، مسیر ورود آنها به قسمت های مختلف ایران با استفاده از نقشه و علل آن، روی کار آمدن مادها و نحوه تشکیل حکومت آنها را با دانش آموزان مرور کنید. مباحث مربوط به موزه هگمتانه و سنگ نبشته گنج نامه را جمع بندی کنید. در پایان، از آنها بخواهید گل سفالی را که با خود به کلاس آورده اند روی میز بگذارند و لوح درست کنند. سپس با توجه به فعالیت درس قبلی (خط تصویری)، علائمی به صورت خط میخی با جسم نوک تیزی مانند میخ روی آن بکشند و خط و کلمه ها یا جمله هایی بنویسند و جایی بگذارند که خشک شود. پس از چند روز بچه ها با سنگ نبشته های خود روبه رو می شوند. می توانید از آنها نمایشگاهی درست کنید.

محورهای عمده ارزشیابی

دانش آموزان مسیرهای ورود و استقرار آریایی ها به ایران را روی نقشه نشان دهند و سه گروه آریایی را نام ببرند. چگونگی به وجود آمدن حکومت مادها را توضیح دهند و چند مورد از ویژگی های منطقه تاریخی تپه هگمتانه را بیان کنند و محل آن را روی نقشه نشان دهند. ابزارهای ارزشیابی شامل آزمون کتبی، سیاهه مشاهده و بررسی فعالیت ها، بحث و گفت و گو و آزمون عملکردی می باشد.

داستان های کهن ایرانی // دانشی های معلم

♦ در متن داستان یک نکته تربیتی وجود دارد. در پایان دیدار خانواده ها از تپه تاریخی هگمتانه، با شنیدن صدای اذان، همه برای انجام فریضة نماز به نزدیک ترین مسجد می روند. تأکید بر خواندن نماز اول وقت پیام تربیتی این درس است و اینکه ما مسلمانان در وقت سفر هم باید به انجام فریضة نماز در اول وقت پایبند باشیم.

خمره های آب و غذا: خمره های سفالی با طرح و اندازه های متفاوت جهت نگهداری آذوقه و مایعات که از تپه هگمتانه و مناطق مختلف استان همدان کشف شده است.

پایه های ستون های کاخ ها: ستون های سنگی موجود، متعلق به دوره هخامنشیان است زیرا هگمتانه پایتخت تابستانی آنها بوده است. اجزای سنگی کاخ هخامنشیان و تعدادی از پایه ستون ها نیز مربوط به دوره اشکانیان است که فعلاً در فضای باز موزه نگهداری می شود.

♦ سازمان میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری: سازمانی آموزشی، تحقیقاتی و نظارتی است. این سازمان در زمینه آثار تاریخی و باستانی، صنایع دستی و گردشگری فعالیت می‌کند و یکی از معاونت‌های ریاست جمهوری است که در تمامی مراکز استان‌ها دارای ادارات کل است. سابقه این سازمان به سال ۱۳۱۴ هـ. ش برمی‌گردد که با عنوان «اداره جلب سیاحان خارجی و تبلیغات» در ساختار وزارت داخله (کشور) تشکیل شد.

شهر تاریخی همدان و تپه هگمتانه: شهر هگمتانه را اقوام آریایی ماد بنا نهادند و آن را پایتخت نخستین شاهنشاهی ایرانی قرار دادند. هرودوت بنای آن را به دیاکو، نخستین شاه ماد نسبت داده و گفته است که هفت دیوار داشته که هر کدام به رنگ یکی از سیاره‌ها بوده است. ولی گروهی از دانشمندان بنای آن را به فرورتیش، سومین شاه ماد نسبت داده‌اند. پس از انقراض مادها، هر چند هگمتانه مرکزیت نخستین را نیافت، ولی به جهت قرار گرفتن در مسیر راه شاهی، که پارسه (تخت جمشید) را به سارد متصل می‌کرد، به عنوان پایتخت تابستانی هخامنشیان مورد توجه خاص بود و از این رو آن را آباد کردند. در حفاری‌های باستان‌شناسی سال‌های اخیر در تپه هگمتانه مشخص شده است که محل کاخ و بناهای اشاره شده، در تپه هگمتانه کنونی واقع بوده است.

از جمله ویژگی‌های شهر باستانی هگمتانه، معماری و طرح و نقشه منظم این شهر بوده، که در بین آثار باستانی به دست آمده، کم سابقه است. آثار کشف شده حاکی از وجود یک شبکه منظم و پیشرفته آب‌رسانی در شهر حکومتی مادها و پارت‌ها است. در فواصل بین کانال‌های آب‌رسانی، معابری با عرض ۵/۳ متر وجود داشته و کف این معابر، تماماً با آجرهای مربع شکل و منظمی، مفروش بوده است. تحقیقات نشان داده که در فواصل ۳۵ متری بین معابر، دو سری واحدهای ساختمانی قرار دارند، که هر کدام شامل یک حیاط مرکزی (هال) است، با اتاق‌ها و انبارهایی به صورت قرینه در گرداگرد آن. به شکلی که هر واحد ساختمانی، فضایی در حدود ۵/۱۷×۵/۱۷ متر را در بر می‌گیرد. معابر مذکور با عرض ۵/۳ متر و پی بندی آجری در بخش وسیعی از تپه گسترش داشته و جهت شمال شرقی به جنوب غربی دارند. سنگ نبشته‌های باستانی گنج‌نامه در جنوب غربی همدان به فاصله پنج کیلومتری محل فعلی شهر، در انتهای دره سرسبز و خرم عباس آباد و در ابتدای مسیر جاده‌ای که همدان را به تویسرکان و غرب کشور مرتبط می‌سازد و روی یکی از صخره‌های الوند واقع شده است. از آنجا که این مسیر در عهد هخامنشیان یکی از شعبات اصلی راه باستانی شاهی

بوده است که از دامنه‌الوند، هگمتانه (پایتخت تابستانی هخامنشیان) را به بابل در مرکز میان‌رودان مرتبط می‌ساخت، از راه‌های پر رفت و آمد و امن دوران باستان به شمار می‌رفت. به علاوه این راه به جهت ختم شدن به بابل، راه مقدسی نیز محسوب می‌شد. به همین دلیل، مکان مناسبی بود تا شاهان این دودمان با ایجاد سنگ نبشته، باورها و اندیشه‌های خود و همچنین بزرگی و عظمت نیاکان خود را به رهگذران، گوشزد نمایند. کتیبه‌های گنج‌نامه بر گران‌سنگی از خارا، به سه زبان (پارسی باستان، ایلامی و بابلی)، هرکدام در ۲۰ سطر و از چپ به راست به خط میخی نگاشته شده است که بالا سمت چپ متعلق به داریوش و پایین سمت راست مربوط به پسرش خشایارشا است که کاملاً مشخص است که نخست کتیبه سمت چپ توسط داریوش بزرگ نوشته شده و بعدها کتیبه دوم به وسیله خشایارشا به آن سنگ خارا اضافه شده است. همچنین کاملاً روشن است که کتیبه دوم به تقلید از کتیبه نخست نوشته شده، هم نوشته‌ها یکی است و هم معنی هر دو کتیبه کاملاً یکی است و تنها در کتیبه دوم به جای اسم «داریوش شاه»، «خشایارشا» پسر داریوش نوشته شده است که این امر در نوشتار خط میخی این دو کتیبه به وضوح نمایان است.

سننری په تخت جمشید (۱)

- انتظارات یادگیری: انتظار می‌رود دانش‌آموزان بتوانند:
- ۱- چگونگی به وجود آمدن حکومت هخامنشیان را بیان کنند.
  - ۲- با استفاده از تصاویر و مطالب کتاب چند مورد از ویژگی‌های معماری تخت جمشید را برشمرند.
  - ۳- اقدامات مهم داریوش هخامنشی را بیان کنند.
  - ۴- روی نقشه، قلمرو هخامنشیان را با قلمرو امروزی ایران مقایسه کنند.
  - ۵- با مشاهده دقیق تصاویر مربوط به برخی اشیاء و وسایل دوره ایران باستان، ویژگی‌ها و کاربرد هریک از وسایل را بیان کنند.
- مواد و وسایل مورد نیاز: کتاب درسی، تصاویری از بنای تخت‌جمشید و کاربرگ شماره ۸ ابزارها و وسایل ایران باستان.

پیشنادهایی برای شروع و پیشبرد درس‌ها

آماده کنید

با حضور پویا که دانشجوی تاریخ است (با توجه به توضیح وظایف مورخان در درس قبلی) و دوست هلندی خود توماس، قصه رنگ و بویی تازه پیدا می‌کند؛ چون در این قسمت علاوه بر آقای امیری، پویا به واسطه اطلاعات خوب و کاملش بسیاری از مکان‌های تاریخی را می‌شناسد و اطلاعاتی در مورد سلسله‌های باستانی ایران دارد.

مانند درس گذشته تدریس را با روال داستان پیش ببرید. از دانش‌آموزان سؤال کنید چه کسی تاکنون تخت جمشید را دیده است؟ اگر از بین آنها، کسی از این مکان بازدید کرده است، برای دوستانش تعریف کند. از چند نفر از دانش‌آموزان سؤال کنید داستان درس قبل تا کجا ادامه یافت؟ با کمک آنها داستان را مرور کنید، سپس دوباره با صدای بلند به خواندن داستان ادامه دهید.

آموزش دهید

اولین مکانی که مسافران به آنجا می‌رسند، پاسارگاد آرامگاه کورش است (توضیحات کامل در مورد این مکان در دانستنی‌های معلم نوشته شده است). از دانش‌آموزان بپرسید: کورش که بود و چه اطلاعاتی درباره او دارید؟ کورش، مردی از قوم پارس بود که با شکست مادها، حکومت هخامنشیان را در ایران به‌وجود آورد. سپس نقشه ایران در دوره هخامنشیان را در صفحه ۵۴ به بچه‌ها نشان دهید و بگویید که در زمان هخامنشیان وسعت ایران بسیار زیاد بوده است. از آنها بخواهید این قلمرو را با قلمرو ایران امروزی مقایسه کنند.

با ادامه داستان و نشان دادن تصاویر مختلف تخت‌جمشید و توضیحات درباره وسعت کاخ‌ها، تعداد کاخ‌ها، پلکان ورودی اصلی و نحوه ساخت و معماری شگفت آنها، بچه‌ها را به وجد بیاورید. به آنها بگویید این بنای بزرگ و زیبا، محل برگزاری جشن نوروز بوده و این جشن تا امروز تداوم یافته است.

پس از اتمام داستان، از بچه‌ها بپرسید: مهم‌ترین اقدامات داریوش چه بود؟ هر کدام از آنها ممکن است با گوش دادن به داستان به یک اقدام اشاره کنند، صحبت‌ها را جمع‌بندی کنید و اقدامات داریوش را روی تابلوی کلاس بنویسید، پس از نوشتن اقدامات روی تابلو، از دانش‌آموزان بخواهید به طور گروهی فعالیت (۱) و (۲) را انجام دهند.

پاسخ فعالیت صفحه ۵۵

۱- به علت مشکلات مبادله کالا با کالا (پایپای) ساختن سکه طلا باعث سهولت (راحت

شدن) امر داد و ستد و تجارت بین مردم شد.

۲- اقدامات داریوش و نتایج آن.

نتیجه	اقدام داریوش
داد و ستد و تجارت آسان‌تر و بهتر انجام می‌شد.	ساختن سکه طلا
شهرها با یکدیگر و با پایتخت سریع‌تر و بهتر ارتباط برقرار می‌کردند.	ساختن راه‌ها
کشور پهناور بهتر اداره می‌شد و هر بخش را یک نفر اداره می‌کرد.	تقسیم کشور به بخش‌های دیگر و انتخاب شهریان
نامه‌ها به دورترین نقاط کشور می‌رسید و سرعت رساندن پیام‌ها بیشتر می‌شد.	ساختن چاپخانه

به پایان ببرید

با تأکید بر نکاتی مانند تشکیل حکومت هخامنشیان توسط کوروش، ویژگی‌های بنای باشکوه تخت‌جمشید، و اقدامات عمده داریوش، درس را مرور کنید. سپس از دانش‌آموزان بخواهید کاربرگه (شماره ۸) ابزارها و وسایل ایران‌باستان را انجام دهند. هدف عمده انجام این کاربرگه، ترغیب و تشویق دانش‌آموزان به مشاهده دقیق و علاقه‌مندی به بررسی آثار و اشیای تاریخی است. ممکن است دانش‌آموزان نتوانند همه گزینه‌ها را به خوبی توضیح دهند، اجازه بدهید آنها حدس بزنند. پس از آنکه همه، روی ویژگی و کاربرد اشیای به جامانده فکر کردند، پاسخ آنها را کامل کنید.

جواب‌های کاربرگه شماره ۸

تصویر اول سمت راست تصویر گوشواره مربوط به دوره اشکانیان

تصویر وسط تصویر گردنبند تزیینی مربوط به دوره اشکانیان

تصویر سمت چپ تصویر بازوبند طلا مربوط به دوره هخامنشیان

تصویر وسط سمت راست کاسه زرین مربوط به دوره هخامنشیان

تصویر وسط سمت چپ بشقاب مربوط به دوره ساسانیان

تصویر آخر سکه دوره ساسانیان

محورهای عمده ارزشیابی

محورهای عمده ارزشیابی این درس عبارت‌اند از: بیان شفاهی چگونگی تشکیل حکومت هخامنشیان، بازگویی ویژگی‌های بنای تخت‌جمشید و برشمردن اقدامات مهم داریوش و نتایج آن و انجام کاربرگه شماره ۸، مشاهده دقیق آثار و اشیای تاریخی و تشخیص کاربرد هر کدام از ابزار و وسایل توسط دانش‌آموزان که از طریق پرسش و پاسخ شفاهی آزمون کوتاه پاسخ کتبی و سیاهه ارزیابی فعالیت‌های مستمر انجام می‌گیرد.

دانشنامه‌های درسی // دانشنامه‌های درسی

♦ به نکات مربوط به مهارت‌های اجتماعی در داستان توجه کنید مانند تأکید مادر علی‌رضا بر بستن کمر بند ایمنی و احتیاط در امر رانندگی. پیروی از قانون و رعایت نکات ایمنی باید از دوره ابتدایی دانش‌آموزان نهادینه شود و رعایت نکات ایمنی و احتیاط در رانندگی در خانواده‌ها رواج پیدا کند.

تخت جمشید:

تخت جمشید از لحاظ وسعت، عظمت و شکوه، مهم‌ترین مجموعه باستانی هخامنشیان در ایران است. این مجموعه بی‌نظیر در دامنه کوه رحمت (کوه مهر)، در مقابل جلگه مرو دشت و در حدود ۵۵ کیلومتری شمال شرقی شیراز قرار دارد.

آثار تاریخی به جای مانده در آن، از باشکوه‌ترین مجموعه‌های تاریخ ایران و جهان است. این بنا در زمان داریوش اول از پادشاهان هخامنشی در سال ۵۱۸ پیش از میلاد به قصد ایجاد پایتختی آیینی در جلگه مرو دشت، بر دامنه کوه مقدس رحمت (کوه مهر) بنیان نهاده شد و ساخت آن جمعاً حدود ۱۲۰ سال به طول انجامید.

مجموعه تخت جمشید دارای وسعتی حدود ۱۲۵۰۰۰ مترمربع و تماماً از سنگ ساخته شده است. در میان سنگ‌ها از هیچ‌گونه ملاتی استفاده نشده است، اما در بعضی نقاط، سنگ‌ها را با بست‌های آهنی به نام دم‌چلچله‌ای به هم اتصال داده‌اند و از چفت‌هایی سربی استفاده کرده‌اند. مجموعه تخت جمشید در سال ۱۹۷۹ میلادی به عنوان میراث جهانی یونسکو به ثبت رسیده است.

مجموعه تخت جمشید شامل هفت کاخ (تالار)، نقوش برجسته، پلکان‌ها، ستون‌ها، و

دو آرامگاه سنگی است. جمعاً بیش از سه هزار نقش برجسته در ساختمان‌ها و مقبره‌های تخت‌جمشید وجود دارد که به طرز خارق‌العاده‌ای هماهنگ‌اند. تخت‌جمشید به عنوان یک میراث جهانی شناخته شده است.

پاسارگاد:

مجموعه‌ای از سازه‌های باستانی برجای مانده از دوران هخامنشی است و در حدود ۱۲۰ کیلومتری شیراز و ۷۰ کیلومتری تخت‌جمشید قرار دارد.

این مجموعه دارای ساختمان‌هایی چون آرامگاه کوروش اول، باغ پادشاهی، کاخ اختصاصی، دو کوشک، آرامگاه کمبوجیه و ... است.

این مجموعه نیز اثر ثبت شده ایران در فهرست آثار میراث جهانی یونسکو در سال ۲۰۰۴ میلادی است.

برجسته‌ترین بخش مجموعه پاسارگاد، بنای آرامگاه کوروش است. این آرامگاه نزدیک ۵۳۰ تا ۵۴۰ پیش از میلاد از سنگ آهکی به رنگ سفید ساخته شده است. این آرامگاه از سنگ‌های بزرگ که بلندای بعضی از آنها به هفت متر می‌رسد، ساخته شده است.

سئری به تخت جمشید (۲)

انتظارات یادگیری : انتظار می‌رود دانش‌آموزان بتوانند :

۱- چند مورد از نکاتی را که گردشگران باید در بازدید از آثار تاریخی رعایت کنند، بیان کنند.

۲- علل ضعیف شدن حکومت هخامنشیان را بیان کنند.

۳- مسیر حمله اسکندر را بر روی نقشه نشان دهند.

۴- چگونگی به‌وجود آمدن حکومت سلوکیان را در ایران توضیح دهند.

۵- مهم‌ترین اقدام سرداران ایرانی، آریویرزن و سورنا، را بیان کنند.

۶- علل به‌وجود آمدن حکومت اشکانیان را توضیح دهند.

۷- به عنوان گردشگر در یک موقعیت فرضی وسایلی را که باید به همراه داشته باشند،

شناسایی و فهرست کنند.

مواد و وسایل مورد نیاز : کتاب درسی، نقشه‌ها و تصاویر کتاب

پیشنادهایی برای شروع و پیشبرد درس‌ها

آماده کنید

خلاصه‌ای از داستان درس قبل را مرور کنید سپس با خواندن ادامه داستان، فضای سالن هتل را که مسافران در آن نشسته و در حال گفت‌وگو هستند، تشریح کنید. در حین خواندن بخش آغازین داستان از دانش‌آموزان بپرسید : چرا باید از آثار تاریخی محافظت کنیم؟

آموزش دهید

در حین خواندن داستان تأکید کنید که آثار تاریخی، بسیار با ارزش‌اند بنابراین در حفظ و نگهداری آنها، باید کوشا باشیم و در زمان بازدید نباید آسیبی به این آثار وارد شود، نباید بر روی آنها یادگاری نوشت، عکسبرداری فقط با اجازهٔ مأموران نگهبان موزه باشد، روی ستون‌ها و آثار تاریخی فشار وارد نشود و ... .

در ادامهٔ داستان، پویا علل ضعیف شدن حکومت هخامنشی را توضیح می‌دهد. علل را روی

تابلو بنویسید :

۱- اختلاف‌های داخلی

۲- بی‌لیاقتی شاهان

۳- حملهٔ اسکندر مقدونی

سپس در مورد اسکندر توضیحاتی بدهید (در دانستنی‌های معلم موجود است). از دانش‌آموزان بخواهید روی نقشه کتاب، مسیر حملهٔ اسکندر را نشان دهند. از آنها پرسید: یونان و مقدونیه در کدام قسمت ایران قرار دارند؟ اسکندر از کدام سمت به ایران حمله کرد؟ کدام شهرها در مسیر حملهٔ او بود؟ دربارهٔ شجاعت و رشادت سربازان ایرانی و به‌خصوص آریوبرزن (توضیحات در دانستنی‌های معلم) برای دانش‌آموزان صحبت کنید و بگویید که مردم ایران در مقابل حملهٔ اسکندر مقدونی و سپاهیانش مقاومت کردند، اما متأسفانه کشور به‌دست بیگانگان افتاد و حکومت سلوکیان جانشین حکومت ایرانی هخامنشیان شدند، البته مردم سال‌ها با آنها مبارزه کردند تا سرانجام پارت‌ها که گروهی دیگر از آریایی‌ها بودند، سلوکیان را برانداختند و بیگانگان را بیرون راندند و حکومت اشکانیان را به‌وجود آوردند.

علاوه بر یونانی‌ها، پادشاهان رومی نیز قصد داشتند ایران را تصرف کنند و در زمان اشکانیان سلسله جنگ‌های طولانی بین روم و ایران به راه انداختند. در این جنگ‌ها از جمله سرداران شجاع ایرانی سورنا بود (توضیحات در بخش دانستنی‌های معلم) که کراسوس سردار رومی را شکست داد (برای توضیح بیشتر می‌توانید به تصویر صحنهٔ جنگ سورنا و کراسوس اشاره کنید).

به پایان ببرید

بار دیگر علل تضعیف و سقوط هخامنشیان را مرور کنید. سپس دربارهٔ اسکندر و حملهٔ او به ایران و روی‌هایش برای تصرف دنیا و بالآخره تشکیل حکومت بیگانه سلوکیان بگویید و از دانش‌آموزان

بخواهید علل به وجود آمدن اشکانیان را توضیح دهند.

اکنون از دانش‌آموزان بخواهید درباره فعالیت ۳ صفحه ۵۸ فکر کنند و پاسخ آن را در منزل بنویسند و به کلاس بیاورند؛ پاسخ‌ها ممکن است متفاوت باشند. به طور مثال لوازمی که گردشگران برای بازدید از آثار باستانی مانند تخت‌جمشید به همراه خود می‌آورند، عبارت‌اند از: کفش راحت برای پیاده‌روی، کلاه لبه‌دار، عینک آفتابی، قمقمه آب، دوربین عکاسی، دفترچه یادداشت و خودکار برای نوشتن مطالبی که راهنمای تور توضیح می‌دهد و ... .

اگر دانش‌آموزان به موارد دیگری هم اشاره کردند، در مورد آنها در کلاس گفت‌وگو کنید و در صورت صحیح بودن به موارد بالا اضافه کنید.

محورهای عمده ارزشیابی

محورهای عمده ارزشیابی این درس عبارت‌اند از: برشمردن علل سقوط هخامنشیان، نشان دادن مسیر حمله اسکندر بر روی نقشه، توضیح شفاهی علل روی کار آمدن اشکانیان و مهم‌ترین اقدامات سرداران ایرانی چون آریوبرزن و سورنا، فهرست کردن نکاتی که گردشگران باید در بازدید از آثار تاریخی رعایت کنند و وسایلی که برای بازدید از یک سایت تاریخی باید به همراه ببرند. ابزارهای ارزشیابی شامل پرسش و پاسخ شفاهی و آزمون کتبی است.

ملاحظات تدریس // دانشنی‌های معلم

دو نکته بسیار مهم در این درس، یکی تأکید بر رشادتهای سرداران ایرانی چون آریوبرزن و سورنا در جنگ‌های ایران با بیگانگان است و دیگری تأکید بر نکاتی که گردشگران باید در بازدید از مناطق تاریخی، رعایت کنند.

سورنا: سورنا (سورن پهلوی) یکی از سرداران بزرگ و نامدار تاریخ در زمان اشکانیان است که سپاه ایران را در نخستین جنگ با رومیان فرماندهی کرد و رومی‌ها را که تا آن زمان در همه جنگ‌ها پیروز بودند، برای اولین بار با شکستی سخت و تاریخی روبه‌رو ساخت. وی از خاندان سورن، یکی از هفت خاندان معروف ایرانی (در زمان اشکانیان و ساسانیان) بود. سورن در زبان فارسی پهلوی به معنی نیرومند است.

کراسوس (رئیس دوره‌ای شورا) با سپاهی مرکب از ۴۲ هزار نفر از لژیون‌های ورزیده روم که خود فرماندهی آنان را برعهده داشت، به سوی ایران روانه شد و ارد (اشک ۱۳)

پادشاه اشکانی، سورنا سردار نامی ایران را مأمور جنگ با کراسوس و دفع یورش رومی‌ها کرد. نبرد میان دو کشور در سال ۵۳ پیش از میلاد در جلگه‌های میان‌رودان و در نزدیکی شهر «حزان» یا «کاره» روی داد. در جنگ حزان، سورنا با یک نقشه نظامی ماهرانه و به یاری سواران پارتی که تیراندازان چیره‌دستی بودند، توانست یک سوم سپاه روم را نابود و اسیر کند. کراسوس و پسرش فابیوس، در این جنگ کشته شدند و تنها شمار اندکی از رومی‌ها موفق به فرار گردیدند.

روش نوین جنگی سورنا، شیوه جنگ و گریز بود. این سردار ایرانی را پدیدآورنده جنگ پارتیزانی (جنگ به روش پارتیان) در جهان می‌دانند. ارتش او دربرگیرنده زره‌پوشان اسب‌سوار، تیراندازان، نیزه‌داران، شمشیرزنان و پیاده‌نظام همراه با شترهایی با بار مهمات بود.

آریوبرزن: آریوبرزن یکی از سرداران بزرگ تاریخ ایران است که در برابر یورش اسکندر مقدونی به ایران، دلیرانه از سرزمین پاسداری کرد و در این راه، جان باخت. به نظر می‌رسد نبردگاه آریوبرزن جایی در استان کهگیلویه و بویراحمد باشد. (در منطقه تنگ تکاب) در نبرد «در بند پارس» ناآشنایی اسکندر با منطقه به سود پارسیان بود اما یک چوپان بر مبنای نوشته برخی تاریخ‌نگاران، راه گذر از کوهستان را به لشکر مقدونیه نشان می‌دهد و آریوبرزن و یارانش به این ترتیب به دام می‌افتند.

آریوبرزن با شمار اندکی سوار و پیاده، خود را به سپاه عظیم دشمن زد. بسیاری از آنان را کشت و می‌خواست زودتر از یونانیان خود را به تخت جمشید برساند تا بتواند از آن دفاع کند، اما سپاه دشمن راه را بر او گرفت و او را کشت.

لازم به یادآوری است که یوتاب، خواهر آریوبرزن نیز فرماندهی بخشی از سپاهیان برادر را برعهده داشت و در کوهستان راه را بر اسکندر بست. یوتاب همراه برادر به مقابله با سپاه اسکندر رفت و به خاطر نبود نیروی کافی، همگی به دست سپاه اسکندر کشته شدند.

سفری به شهر باستانی کرمانشاه

انتظارات یادگیری: انتظار می‌رود دانش‌آموزان بتوانند:

- ۱- چند مورد از ویژگی‌های شهر کرمانشاه را بیان کنند.
  - ۲- چگونگی به وجود آمدن حکومت ساسانیان و علل سقوط آن را توضیح دهند.
  - ۳- اصول دین زرتشت را نام ببرند.
  - ۴- با توجه به نمودار زمانی سلسله‌های ایران باستان و متن کتاب، مهم‌ترین ویژگی‌های هر سلسله را استخراج کنند و بنویسند.
  - ۵- نقشه ایران کنونی را با نقشه قلمرو ساسانیان مقایسه کنند.
  - ۶- سوغات و صنایع دستی محل زندگی‌شان را شناسایی کنند.
  - ۷- به‌طور گروهی برای گردشگران، یک پوستر در زمینه معرفی محل زندگی خود درست کنند.
- مواد و وسایل مورد نیاز: کتاب درسی، کاربرگ شماره ۹، مقوا و مداد رنگی برای درست کردن نمودار خط‌زمان، تصاویری از آثار باستانی و جاذبه‌های گردشگری کرمانشاه، چند نمونه سوغات و صنایع دستی محل زندگی دانش‌آموزان.

پیشنادهایی برای شروع و پیشبرد درس‌ها

آماده کنید

این درس نیز طبق روال درس‌های قبل به صورت داستان‌گویی ارائه می‌شود. ابتدا با پرسش و پاسخ از طریق بچه‌ها داستان را مرور کنید و نتیجه بگیرید که پویا، توماس، محسن و علیرضا خوابیدند تا صبح زود به همدان برگردند و از اینجا به بعد داستان را ادامه می‌دهیم.

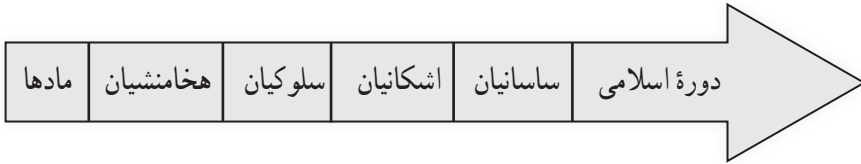
آموزش دهید

با صدای بلند و رسا بقیه داستان را بخوانید و سعی کنید بچه‌ها را از ادامه داستان که تصمیم‌گیری

برای سفر به یک شهر دیگر است، به وجد بیاورید.

توجه بچه‌ها را به تصویر بنای تاریخی طاق بستان که سنگ‌نگاره تاجگذاری پادشاهان ساسانی را نشان می‌دهد، جلب کنید. پس از آن در مورد به وجود آمدن سلسله ساسانیان توضیح دهید. در این بخش نظر دانش‌آموزان را به نقشه قلمرو ساسانیان جلب کرده و وسعت قلمرو ایران را در زمان ساسانیان به آنها نشان دهید. از بچه‌ها بخواهید تیسفون، پایتخت ساسانیان را روی نقشه پیدا کرده و نشان دهند.

از شما همکار گرامی انتظار می‌رود با استفاده از مقوا و مداد رنگی یا کاغذ رنگی، نمودار زمان صفحه ۶۲ کتاب را روی یک مقوای بزرگ ترسیم و به دیوار کلاس نصب کنید تا همواره، دانش‌آموزان بتوانند آن را ببینند و نظم و توالی سلسله‌های ایران باستان را به ذهن بسپارند.

* بحث پیشرفت معماری و هنر سنگ‌تراشی دوره ساسانیان را برای دانش‌آموزان مطرح کنید و تصویر نقش برجسته پیروزی شاپور اول بر امپراتور روم را به آنها نشان بدهید و بگویید در آن دوره شاهان دستور می‌دادند حوادث مهم را روی سنگ‌ها حجاری کنند.

در مورد اقدامات عمده خسرو انوشیروان از شاهان معروف ساسانی، ساختن کاخ‌های باشکوه، تأسیس دانشگاه جندی‌شاپور و رونق پزشکی در آن دوره را در حین خواندن داستان از طریق پرسش و پاسخ مطرح کنید. همچنین اصول دین زرتشت را روی تخته بنویسید و درباره دین زرتشت و کتاب مقدس زرتشتیان توضیح دهید.

در این درس، علل سقوط ساسانیان از زبان مادر محسن بیان شده است. وقتی داستان را قرائت کردید، از دانش‌آموزان بپرسید: مادر محسن چه دلایلی برای از بین رفتن ساسانیان بیان کرد؟ (فعالیت شماره ۱ صفحه ۶۲) اجازه بدهید یک بار از روی متن بخوانند و سپس جواب را خلاصه کنند و فهرست‌وار بنویسند.

توجه کنید که خلاصه کردن یک متن و فهم آن به صورت درست و بیان کردن فهرست‌وار یکی از مهارت‌های خواندن و درک مطلب است.

* با ادامه داستان، بحث را به غذاهای محلی، صنایع دستی و سوغاتی بکشانید و چند نمونه از

صنایع دستی و سوغات محل زندگی خود را که به کلاس آورده‌اید، روی میز بگذارید و به دانش‌آموزان نشان دهید. اگر در میان این سوغاتی‌ها، مواد خوراکی هم باشد، بگذارید دانش‌آموزان به هم تعارف کنند و از آنها بخورند.

* در پایان این داستان با انجام فعالیت ۲ یعنی کاربرگه شماره ۹ در واقع دانش‌آموزان، یک بار ویژگی‌های مهم سلسله‌های ایران باستان را با توجه به نمودار خط زمان، مرور می‌کنند و می‌نویسند. اجازه بدهید دانش‌آموزان همفکری کنند و به‌طور گروهی مهم‌ترین ویژگی‌های هر یک از سلسله‌های ایران باستان را در نمودار کاربرگه شماره ۹ بنویسند.

ویژگی‌ها	
مادها	<ul style="list-style-type: none"> – با یکدیگر متحد شدند و حکومت تشکیل دادند. – اولین حکومت پس از ورود آریایی‌ها در ایران تشکیل شد.
هخامنشیان	<ul style="list-style-type: none"> – ساختن راه شاهی – تشکیل سپاه جاویدان – ضرب سکه – تقسیم کشور به چند بخش (استان) – به وجود آوردن چاپارخانه
سلوکیان	<ul style="list-style-type: none"> – پیگانگانی بودند که پس از حمله اسکندر در ایران حکومت کردند. – آنها سعی می‌کردند آداب و رسوم، خط و زبان یونانیان را در ایران رواج دهند.
اشکانیان	<ul style="list-style-type: none"> – سلسله بیگانه سلوکیان را از بین بردند. – در فنون جنگی، اسب‌سواری و تیراندازی بسیار ماهر بودند. – در جنگ‌های متعدد رومیان را شکست دادند، در یکی از جنگ‌ها سورنا، کراسوس سردار رومی را شکست داد.
ساسانیان	<ul style="list-style-type: none"> – جنگ با رومی‌ها و پیروزی شاپور اول بر آنها – ساختن دانشگاه جندی شاپور – پیشرفت در معماری و سنگ‌تراشی

به پایان ببرید

پاسخ‌های دانش‌آموزان در کاربرگه شماره ۹ را واری کرده و دوباره ویژگی‌های سلسله‌های ایران باستان و ترتیب و توالی آنها را روی نمودار زمان مرور کنید.

به عنوان تکلیف پایانی از دانش‌آموزان بخواهید فعالیت (۱)، (۲) و (۳) به کار بندیم صفحه ۶۴ را به‌طور گروهی انجام دهند. ممکن است به هر گروه انجام یک فعالیت را بسپارید و فرصت بدهید تا درباره بناهای تاریخی شهر یا محل زندگی خود، پرس‌وجو کنند و تصویر مناسبی گردآوری کنند، درباره سوغاتی‌های شهر و استان خود تحقیق کنند و یا دستورالعملی برای گردشگران بنویسند. از کارهای دانش‌آموزان نمایشگاهی در کلاس ترتیب دهید.

محورهای عمده ارزشیابی

بیان علل سقوط ساسانیان، نام بردن سلسله‌ها روی نمودار زمان و بیان ویژگی‌های مهم آنها، جستجو و معرفی سوغاتی‌ها و صنایع دستی محل زندگی‌شان و درست کردن پوستری از جاذبه‌های گردشگری منطقه از محورهای عمده ارزشیابی است. ابزارهای مورد استفاده شامل آزمون‌های شفاهی و کتبی و سیاهه ارزیابی مشاهده و بررسی پوستر، گزارش پرس‌وجو و بحث و گفتگو در کلاس می‌باشد.

دلائل اثبات یادگیری // دانش‌های معلم

فعالیت شماره ۲ و ۳ به کار بندیم، یعنی نوشتن چند توصیه به گردشگران و همچنین تهیه پوستر برای گردشگران از اهمیت خاصی برخوردار است. بگذارید بچه‌ها با بروز خلاقیت و همفکری و کار عملی به حفاظت از میراث فرهنگی علاقه‌مند شوند و احساس تعلق و هویت در آنها تقویت شود.

بیستون

بر دامنه بیستون در سی کیلومتری شهر کرمانشاه واقع در شهرستان هرسین، یکی از مهم‌ترین و مشهورترین سندهای تاریخ جهان وجود دارد. این سنگ‌نبشته، مهم‌ترین متن تاریخی در زمان هخامنشیان است که شرح پیروزی داریوش بزرگ بر «گوماته مغ» و به بند کشیدن یاغیان را نشان می‌دهد.

از سال ۲۰۰۶ بیستون یکی از آثار ثبت شده ایران در میراث جهانی یونسکو است.

طاق بستان

مجموعه‌ای از سنگ‌نگاره‌ها و سنگ‌نبشته‌های دوره ساسانی است که در شمال غربی شهر کرمانشاه واقع شده است. این مجموعه در قرن سوم میلادی ساخته شده است. در طاق بزرگ سنگ‌نگاره تاج‌گذاری خسرو پرویز است و در زیر نقش تاج‌گذاری وی به شکل سواری زره‌پوش سوار بر اسب قرار دارد.

طاق کوچک، مراسم تاج‌گذاری شاپور دوم و سوم را به تصویر می‌کشد.

در بین دو طاق کوچک و بزرگ، سنگ‌نگاره تاج‌گذاری اردشیر دوم قرار دارد.

وجود چشمه‌های آب فراوان و کوه‌های زیبا این مکان را به گردشگاهی مفرح تبدیل نموده

که از دیرباز تاکنون مورد توجه بوده است.

فصل پنجم کشور زیبای من

- درس ۱۵ کوه‌ها و دشت‌های زیبا
 درس ۱۶ آب و هوا
 درس ۱۷ نواحی آب و هوایی ایران
 درس ۱۸ پوشش گیاهی و زندگی جانوری در ایران
 درس ۱۹ از محیط زیست مراقبت کنیم

مفاهیم کلیدی	راهبردها یا حوزه‌های موضوعی
<p>← مقررات و قوانین حفاظت از محیط‌های طبیعی و گونه‌های جانوری و گیاهی</p> <p>← مسئولیت در حفاظت از منابع و محیط زیست</p>	<p>مقررات و قوانین</p> <p>مسئولیت‌ها و تکالیف</p> <p>نظام اجتماعی</p>
<p>← پراکندگی ناهمواری‌های مهم کوه، دشت، جلگه، ... پوشش گیاهی و زندگی جانوری</p> <p>← رابطه ناهمواری‌ها و آب و هوا با نوع و شیوه‌های زندگی</p> <p>← تنوع محیط زیست در ایران و لزوم حفاظت از گونه‌ها</p>	<p>پدیده‌های مکانی و پراکندگی</p> <p>رابطه انسان و محیط</p> <p>حفاظت از محیط</p> <p>مکان و فضا</p>

مفاهیم کلیدی	راهبردها یا حوزه‌های موضوعی
<p>← قدردانی از نعمات خداوند و مسئولیت در قبال محیط زیست</p> <p>← احساس علاقه به حفاظت از محیط‌های طبیعی ایران</p>	<p>مسئولیت‌پذیری</p> <p>میهن‌دوستی</p> <p>ارزش‌ها و نگرش‌ها</p>
	<p>بررسی و کاوش، برقراری ارتباط، مشارکت، واکنش شخصی و اظهار نظر</p> <p>مهارت‌های کاوشگری</p>

کوه‌ها و دشت‌های زیبا

انتظارات یادگیری: انتظار می‌رود دانش‌آموزان بتوانند:

- ۱- انواع ناهمواری‌ها (دشت، کوه، جلگه و...) را روی نقشه یا نقشه برجسته‌نما یا مدل ناهمواری‌ها تشخیص و نشان دهند.
  - ۲- با راهنمایی معلم، ناهمواری‌های محل زندگی خود (کوه، رود، جلگه و...) را شناسایی کنند.
  - ۳- سرزمین‌های پست و مرتفع را از نظر زندگی و سکونت با هم مقایسه کنند.
  - ۴- محل رشته‌کوه‌های البرز و زاگرس، دشت‌های کویر و لوت و برخی قله‌های مهم ایران را روی نقشه معین کنند.
- مواد و وسایل مورد نیاز: تصاویری از کوه، دشت و جلگه؛ کتاب درسی؛ کاربرگه شماره ۱۰؛ نقشه برجسته ناهمواری‌های ایران در قطع دیواری، یک مدل مقوایی یا گچی از ناهمواری‌ها.

پیشنهادهایی برای شروع و پیشبرد درس‌ها

آماده کنید

با توجه به اینکه جغرافیا علم مشاهده است و تجربیات ملموس و دست اول مهم‌ترین و بهترین عنصر یادگیری کودکان دوره ابتدایی است، بهتر است دانش‌آموزان را برای یک اردوی تفریحی نیم‌روزه، به یک منطقه طبیعی ببرید و کوه و دشت، سرزمین‌های مرتفع و کم‌ارتفاع و شیب دامنه‌ها را به آنها نشان دهید.

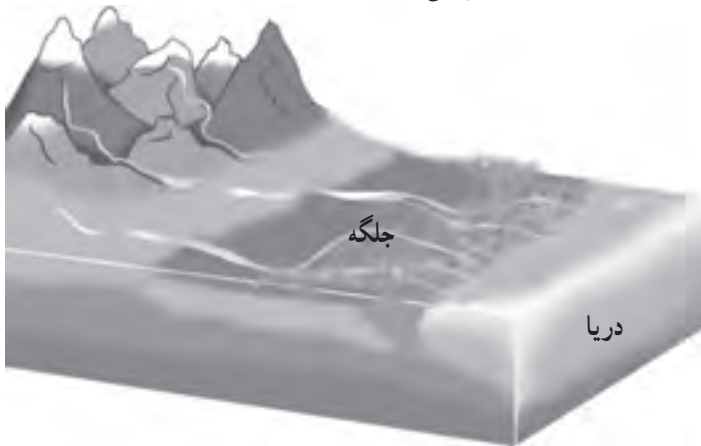
اگر منطقه دارای رود، زمین‌های کشاورزی و مرتع است، توجه دانش‌آموزان را به آنها جلب

کنید و توضیح دهید که کدام بخش از ناهمواری‌ها برای چه نوع فعالیت انسانی و اقتصادی مناسب‌ترند. قبل از بازدید، پرسش‌هایی را طرح کنید تا دانش‌آموزان در حین بازدید، به پدیده‌های طبیعی، بیشتر دقت کنند. برای مثال چه نوع پوشش گیاهی در ناهمواری‌هایی که بازدید می‌کنید وجود دارد؟ روی قلّه‌ها چه چیزی مشاهده کردید و ... از نواحی مورد بازدید، عکس بگیرید و مجدداً تصویر ناهمواری‌هایی را که دانش‌آموزان مشاهده کرده‌اند در کلاس نمایش دهید.

آموزش دهید

با استفاده از تصاویر کتاب یا تصاویری که تهیه کرده و در کلاس نمایش می‌دهید، مفهوم و تعریف کوه، کوهپایه، رشته‌کوه و دشت را در ذهن آنها، جا بیندازید.

بهتر است به کمک بچه‌ها با یک جعبه مقوایی و مقداری کاغذ یا با گچ مدلی بسازید و آن را رنگ‌آمیزی کنید. کوه‌ها و کوهپایه‌ها را به رنگ قهوه‌ای، رود و دریا را آبی و دشت و جلگه را سبز کنید. با استفاده از این مدل، می‌توانید علاوه بر آموزش مفاهیم فوق، مفهوم جلگه را بهتر آموزش دهید. دانش‌آموزان قبلاً در درس علوم با شن و ماسه‌ای که توسط رودها حمل می‌شود (آبرفت‌ها) آشنا شدند. روی مدل، با رسم خطوطی، مسیر رودها از نوک کوه تا جایی که به آن می‌ریزند یعنی دریا را نشان دهید و سپس توضیح دهید که به مرور زمان با انباشته شدن آبرفت‌ها در اثر کم‌شدن سرعت رود در نواحی پست کنار دریا، جلگه تشکیل می‌شود.

همچنین برای تفهیم بهتر آبرفت و جلگه، می‌توانید تصویر صفحه ۶۸ را روی تابلو بکشید. اجازه دهید دانش‌آموزان به طور گروهی فعالیت شماره ۲ صفحه ۶۹ را انجام دهند. نظارت کنید آیا بچه‌ها می‌توانند روی مدل نقاشی، این ناهمواری‌ها را تشخیص دهند یا خیر؟

پاسخ فعالیت صفحه ۶۹ :

۱- بستگی به شرایط زندگی دانش‌آموزان دارد. (با توجه به بازدید علمی، بهتر می‌توان به پرسش‌ها پاسخ داد)

۲- سرزمین‌های پست مناسب‌ترند زیرا :

- حمل و نقل مصالح ساختمانی راحت‌تر انجام می‌گیرد ولی در نواحی مرتفع دشوار است.

- خاک نواحی دشت و جلگه‌ای حاصلخیزتر و برای کشاورزی مناسب‌تر است.

- راه‌سازی در مناطق شیب‌دار سخت است و ایمنی ندارد.

- آب در زمین‌های شیب‌دار به خوبی فرو نمی‌رود و جاری می‌شود و کشاورزی را با مشکل

روبه‌رو می‌کند.

- استفاده از ماشین‌آلات کشاورزی (شخم‌زدن و برداشت) در ارتفاعات دشوار است و ... .

وقتی دانش‌آموزان با انواع ناهمواری‌ها به خوبی آشنا شدند، اکنون نقشهٔ برجستهٔ نمای

ناهمواری‌های ایران را که در قطع دیواری تهیه کرده‌اید، جلوی کلاس نصب کنید (این نقشه را می‌توانید

از مؤسسات معتبر کارتوگرافی نظیر سحاب یا گیتاشناسی تهیه کنید).

روی نقشه، دورشته‌کوه زاگرس و البرز و دشت‌های مسطح و وسیع لوت و کویر را به دانش‌آموزان

نشان دهید.

بچه‌ها را به نوبت پای تابلو بیاورید و از آنها بخواهید با لمس کردن نقشه، ناهمواری‌های البرز و

زاگرس و محل قله‌های مهم را به شما نشان بدهند.

به پایان ببرید

روی ماکت یا مدل و نقشه، مفاهیم دشت، کوه، جلگه و رشته‌کوه را مرور کنید. بهتر است به

تصاویر کتاب اکتفا نکنید و چنانچه عکس‌هایی از دماوند، علم‌کوه، دنا، زردکوه و فعالیت‌هایی که در

کوه‌ها (اسکی، کوه‌نوردی، صخره‌نوردی و...) و یا دشت‌ها (کشاورزی) انجام می‌شود، در اختیار

دارید، در کلاس نمایش دهید.

فعالیت‌های ۱ و ۲ را روی نقشهٔ صفحهٔ ۷۰ کتاب انجام دهید. سپس به عنوان تکلیف پایانی از

دانش‌آموزان بخواهید کاربرگهٔ شمارهٔ ۱۰ را در کلاس کامل کنند. سپس کاربرگه‌ها را واریسی کنید و

اشتباهات احتمالی دانش‌آموزان را توضیح کنید.

محورهای عمده ارزشیابی

محورهای عمده ارزشیابی این درس عبارت‌اند از: شناسایی و تشخیص انواع ناهمواری‌ها روی نقشه و یا مدل، مقایسه سرزمین‌های پست و مرتفع از نظر زندگی و سکونت، تعیین محل رشته کوه‌های مهم، دشت‌های مهم و برخی قله‌ها بر روی نقشه، انجام کاربرگه شماره ۱۰ از محورهای عمده ارزشیابی است. ابزارهای ارزشیابی شامل آزمون‌های شفاهی و کتبی، سیاهه بررسی مشاهده و بحث و گفتگو و آزمون عملکردی (نمایش روی نقشه)، گزارش بازدید و انجام کاربرگه شماره ۱۰ می‌باشد.

آب و هوا

انتظارات یادگیری: انتظار می‌رود دانش‌آموزان بتوانند:

- ۱- نمودارهای دما و بارش را بخوانند.
  - ۲- از روی نمودارهای دما و بارش، شرایط آب و هوایی یک ناحیه را تشخیص دهند.
  - ۳- با دماسنج یا باران‌سنج، مقدار دما و بارش را در یک مکان اندازه‌گیری کنند.
  - ۴- وضعیت هوا را در شهر یا ناحیه خودشان برای مدتی خاص ثبت کنند (مثلاً یک هفته).
  - ۵- تأثیرات آب و هوا را بر فعالیت‌های روزانه زندگی بیان کنند.
- مواد و وسایل مورد نیاز: چند دماسنج، باران‌سنجی که خودتان یا دانش‌آموزان ساخته‌اند، کتاب درسی، کاربرگ شماره ۱۱ و ۱۲.

پیشنادهایی برای شروع و پیشبرد درس‌ها

آماده کنید

با توجه به اوضاع جوی در روزی که این درس را تدریس می‌کنید، از دانش‌آموزان بپرسید: امروز هوا چگونه است؟ گرم یا سرد؟ بارانی یا آفتابی؟ زمان تدریس این درس تقریباً فصل زمستان است، از قوه تخیل آنها استفاده کنید و بگویید اگر الان فصل تابستان بود، هوا چگونه بود؟ شروع سال تحصیلی (روز اول مهر) هوای شهر یا روستای شما چگونه بود؟

قبل از تدریس چند دماسنج را به همراه بیاورید. یکی از آنها را روی دیوار کلاس، دومی را در راهروی مدرسه و سومی را در حیاط نصب کنید. از دانش‌آموزان بخواهید هر سه دماسنج را بخوانند و اعداد را یادداشت کنند، روی تابلو بنویسند و با یکدیگر مقایسه کنند. دما در کجا کمتر و در کجا بیشتر است؟ چرا؟

خواندن دماسنج یک مهارت است که باید آموزش داده شود. به دانش‌آموزان بگویید که دماسنج می‌تواند دمای هوا تا $+6^{\circ}$ درجه سانتی‌گراد و -3° درجه سانتی‌گراد را نشان دهد و در دمای 0° درجه، آب یخ می‌زند. واحد اندازه‌گیری دما، درجه سانتی‌گراد است.

نشانه‌های مثبت و منفی (+ و -) و معنی و مفهوم آنها را آموزش دهید.

از دانش‌آموزان بپرسید که هوا چه تأثیری بر زندگی روزانه ما دارد؟ (فعالیت شماره ۲ صفحه ۷۱).

– در هوای گرم از لباس‌های سبک، خنک و روشن استفاده می‌کنیم، در هوای بارانی از چتر و چکمه و...

معمولاً در روزهای بارانی یا برفی، رفت‌وآمد با سختی انجام می‌گیرد و سطح خیابان‌ها و کوچه‌ها، لغزنده می‌شود.

– در هوای توفانی باید مراقب باد و جابه‌جایی اشیاء باشیم.

– معمولاً در روزهای برفی یا توفانی نمی‌توانیم برای گردش یا سفر به بیرون از شهر برویم.

– روزهای آفتابی برای گردش یا شنا مناسب است. در روزهای آفتابی که گرما شدید است

ممکن است دچار آفتاب‌سوختگی و یا گرم‌زدگی شویم.

آموزش دهید

دانش‌آموزان با اندازه‌گیری دما آشنا شده‌اند. واژه «دما» را روی تابلو بنویسید. از بچه‌ها بخواهید باران‌سنجی بسازند. با یک شیشه خالی و نوار چسب مدرج که در برابر آب مقاوم است و یک قیف که در دهانه شیشه قرار می‌گیرد، یک باران‌سنج بسازید. اگر در روزهایی که این درس را تدریس می‌کنید باران بارید، آب باران را ذخیره کنید و به کلاس بیاورید. در صورتی که بارندگی ندارید، به‌طور مصنوعی در باران سنج، مقداری آب بریزید و بگذارید درجه را بخوانند. واحد اندازه‌گیری بارش (میلی‌متر) را توضیح دهید.

واژه «بارش» را روی تابلو بنویسید.

نظر دانش‌آموزان را به مبحث دما و بارش، جلب کنید. برای آنها توضیح دهید که آب و هوای نواحی مختلف ایران متفاوت است و برای اینکه تفاوت‌ها را تشخیص دهیم باید از میزان دما و بارندگی آن ناحیه، اطلاع داشته باشیم، بنابراین اطلاعات دما و میزان بارش می‌تواند آب و هوای یک ناحیه را مشخص کند. با استفاده از جدول دمای هوای شهر یزد در صفحه ۷۳ و نمودار دما، مهارت‌های خواندن نمودار را آموزش دهید. با کمک دانش‌آموزان تک‌تک اعداد جدول (برای مثال فروردین ۱۷،

اردیبهشت ۲۳ و ... را روی نمودار علامت بزنید و نشان دهید. سپس بگذارید به سؤالات، جواب دهند. مثلاً در یزد، گرم‌ترین ماه سال تیرماه و سردترین آن دی‌ماه است. بیشترین میزان بارش در ماه‌های فروردین و خرداد است و ماه‌های تیر، مرداد، شهریور و مهر هیچ بارندگی ندارند. پس از خواندن نمودار دما و بارش، می‌توان نتیجه‌گیری کرد که یزد شهری گرم و خشک است.

به پایان ببرید

با انجام کاربرگه شماره ۱۱ و رسم نمودار، یادگیری را تعمیق دهید. توصیه کنید دانش‌آموزان دماسنجی بخرند و در خانه نصب کنند (در مورد خرید دماسنج و خواندن دما، والدین را نیز توجیه کنید). دانش‌آموزان به مدت یک هفته دمای شهر یا روستایشان را ثبت کنند و به کلاس بیاورند. به عنوان تکلیف پایانی از دانش‌آموزان بخواهید کاربرگه شماره ۱۲ را انجام دهند. برای مثال در ستون شنبه بنویسند آفتابی، بارانی یا نیمه‌بری، دمای هوا ۲۰ درجه و برای جریان باد یکی از گزینه‌های نسیم، باد شدید، باد متوسط، باد ملایم، توفان یا باد نمی‌وزد را انتخاب کنند. بهتر است این گزارش‌ها را با یکدیگر انطباق دهید، طبیعتاً باید گزارش‌ها یکسان باشند زیرا داده‌های آب و هوا در یک منطقه مشترک ثبت شده است. اما اگر تفاوتی هم وجود داشت از دانش‌آموزان بخواهید که دلیل آن را توضیح دهند.

محورهای عمده ارزشیابی

محورهای عمده ارزشیابی این درس عبارت‌اند از: خواندن نمودارهای دما و بارش، اندازه‌گیری میزان دما و بارش در یک مکان، ثبت وضعیت هوا در یک مکان خاص، بیان تأثیرات آب و هوا بر روی زندگی روزانه، انجام کاربرگه شماره ۱۱ و ۱۲. ابزارهای ارزشیابی شامل آزمون‌های شفاهی و کتبی، سیاهه مشاهده و بررسی بحث و گفتگو و آزمون‌های عملکردی شامل اندازه‌گیری میزان دما و بارش، ثبت وضعیت هوا و انجام کاربرگه شماره ۱۱ و ۱۲ می‌باشد.

ملاحظات تکوینی // دانشی‌های معلم

همکاران گرامی خواهشمند است مطالب این درس را که کاملاً جنبه عملی دارد به مطالب حافظه‌ای تبدیل نکنید. خواندن دماسنج، درست کردن باران‌سنج، ثبت وضعیت هوا در جدول، خواندن نمودار، ترسیم نمودار، از مهارت‌های عمده‌ای است که باید به طور عملی تمرین و تکرار شود.

نواحی آب و هوایی ایران

انتظارات یادگیری: انتظار می‌رود دانش‌آموزان بتوانند:

- ۱- انواع آب و هوا را در ایران نام ببرند و محدوده‌های آب و هوایی را از روی نقشه، نشان دهند.
  - ۲- نواحی مهم آب و هوایی ایران را از نظر دما و بارش مقایسه کنند.
  - ۳- ویژگی‌های چهار ناحیه آب و هوایی ایران را بیان کنند.
  - ۴- با توجه به شرایط آب و هوایی هر مکان، ابزار و وسایل لازم برای سفر به آن مکان را حدس بزنند و فهرست کنند.
  - ۵- محل تقریبی شهر یا روستای خود را روی نقشه آب و هوایی ایران، معین کنند.
- مواد و وسایل مورد نیاز: کتاب درسی، تصاویری از نواحی آب و هوایی ایران

پیشنادهایی برای شروع و پیشبرد درس‌ها

آماده کنید

این درس تقریباً در محدوده زمانی اسفند/ فروردین تدریس می‌شود. ابتدا شرایط آب و هوایی منطقه خودتان را در نظر بگیرید. سپس در جلسه قبل از تدریس، دانش‌آموزان را به چند گروه تقسیم کنید و برای هر گروه، یک شهر که آب و هوای آن متفاوت با منطقه شماست، پیشنهاد کنید. مثلاً اگر شما در شهر کرد هستید، از آنها بپرسید اگر قرار باشد این هفته به جزیره کیش مسافرت کنند، پرس‌وجو کنند هوای کیش چطور است، و برای رفتن به آنجا چه لباس و وسایلی باید همراه داشته باشند؟ دانش‌آموزان با پرس‌وجو از بزرگ‌ترها و گوش دادن به اخبار هواشناسی، پاسخ را آماده کنند.

در شروع درس از دانش‌آموزان بخواهید که پاسخ‌هایشان را بیان کنند، سپس نتیجه‌گیری کنید که در نواحی مختلف کشور ما آب و هوای گوناگون، وجود دارد.

آموزش دهید

با نشان دادن نقشه ایران در صفحه ۷۵، به دانش‌آموزان بگویید چون کشور ما ایران، کشور بزرگ و پهناوری است، بنابراین دارای آب و هوای متنوعی است و زمانی که در نقاط سردسیر آذربایجان برف می‌بارد، می‌توان در سواحل استان هرمزگان شنا کرد و یا وقتی در اوایل بهار در همدان مردم به علت سرما از بخاری و شوفاژ و وسایل گرم‌کننده استفاده می‌کنند، در خوزستان کولرها را روشن کرده‌اند. با نگاه کردن به نقشه و تصاویر آن، بحث تنوع آب و هوایی ایران در ذهن دانش‌آموزان بهتر جا می‌افتد.

ابتدا از دانش‌آموزان بخواهید روی نقشه، قلمرو هر یک از نواحی آب و هوایی را نشان دهند و فعالیت‌های صفحه ۷۵ را انجام دهند.

۱- نواحی آب و هوایی ایران عبارت‌اند از: معتدل و مرطوب خزری، معتدل و نیمه‌خشک کوهستانی، گرم و خشک، گرم و شرجی سواحل جنوب.

— ناحیه معتدل و مرطوب خزری: گرگان، رشت، چالوس

— ناحیه معتدل و نیمه‌خشک کوهستانی: ارومیه، مشهد، یاسوج

— ناحیه گرم و خشک: بیرجند، طبس، کاشان

— ناحیه گرم و شرجی سواحل جنوب: بندرعباس، بوشهر، آبادان

همان‌طور که ملاحظه کردید روی نقشه، چهار ناحیه آب و هوایی، وجود دارد. نام چهار ناحیه را روی تخته بنویسید، سپس دانش‌آموزان را به چهار گروه تقسیم کنید و هر یک از انواع آب و هوا را به یک گروه بدهید تا با توجه به عکس‌ها و نمودارها، متن را بخوانند و توضیح کامل دهند. در ضمن ارائه دانش‌آموزان، به آنها کمک کنید تا نکته‌ای جا نماند. در مقایسه دمای نواحی مختلف به دانش‌آموزان کمک کنید. تأکید بر روی تصاویر، درک ویژگی‌های آب و هوایی را برای آنها آسان‌تر می‌کند. این بخش را با توجه دادن به تصاویر و نمودارهای آب و هوایی پیش ببرید. برای مثال، برسید: آیا همه ماه‌های سال در رامسر باران می‌بارد؟ بله. برسید: از کجا می‌فهمیم؟ چون روی نمودار بارش رامسر نشان می‌دهد که در تمام ماه‌های سال باران می‌بارد. آیا در بم، همه ماه‌های سال باران می‌بارد؟ در آنجا چند ماه خشک وجود دارد؟ خیر. پنج ماه از سال اصلاً در شهر بم، باران نمی‌بارد.

به پایان ببرید

برای تمرین و مرور درس، تصاویری از نواحی مختلف آب و هوایی را انتخاب کنید و در اختیار دانش‌آموزان بگذارید تا حدس بزنند تصویر چه نوع آب و هوایی را نشان می‌دهد. از آنها بخواهید مشخصات آب و هوایی آن ناحیه را نیز بیان کنند. همچنین شما می‌توانید یک نمودار آب و هوایی دما یا بارش را به دانش‌آموزان، نشان دهید. برای مثال، نمودار بارش یکی از شهرهای کناره‌دریای خزر و از دانش‌آموزان بپرسید: این نمودار مربوط به کدام ناحیه است؟ حدس بزنید. چرا؟
با انجام فعالیت‌های صفحه ۷۹ درس را به پایان ببرید.

پاسخ سؤال ۱: چون در آن منطقه، دی‌ماه هوای معتدلی دارد، لازم نیست ارسال لباس‌های پشمی و کت و کلاه زمستانی را با خود بردارد و بهتر است کلاه و عینک آفتابی به همراه خود ببرد.
پاسخ سؤال ۲: همدان در بهمن‌ماه هوای بسیار سردی دارد. از وسایلی مثل زنجیر چرخ، لاستیک یخ‌شکن، ضدیخ، مواد غذایی کافی و لباس گرم، در جاده‌های برف‌گیر استفاده می‌کنند، زیرا ممکن است جاده لغزنده باشد و تردد به کندی صورت بگیرد.

پاسخ سؤال ۳: در این ناحیه به‌ویژه در بهار باران فراوان می‌بارد، بهتر است چتر و بارانی همراه خود داشته باشند. البته چون هوا متغیر است و احتمال دارد سردتر شود، لباس گرم هم لازم است.

پاسخ سؤال ۴: از دانش‌آموزان بخواهید روی نقشه، ابتدا استان و سپس شهرستان و بعد شهر یا روستای محل زندگی خود را پیدا کنند و علامت بزنند و با توجه به نقشه و تقسیمات آب و هوایی، نوع آب و هوای آنجا را تعیین کنند. توجه کنید ممکن است برخی نقاط، در مرز دو ناحیه آب و هوایی مجاور قرار داشته باشند.

محورهای عمده ارزشیابی

محورهای عمده ارزشیابی این درس عبارت‌اند از:
مقایسه نواحی آب و هوایی ایران، تعیین قلمروهای آب و هوایی روی نقشه، خواندن نمودارها، فهرست کردن وسایل و ابزار سفر به مناطق مختلف آب و هوایی، پیدا کردن محل زندگی خود روی نقشه آب و هوایی ایران

ابزارهای ارزشیابی شامل پرسش‌های شفاهی، آزمون کتبی و عملکردی، سیاهه بررسی بحث و گفتگو، تکمیل نقشه‌های آب و هوایی ایران، تهیه لیست وسایل و ابزار سفر و نظایر آن خواهد بود.

نواحی براساس دو عنصر دما و بارش تقسیم‌بندی می‌شود.
 تعریف مناطق مرطوب: مناطق مرطوب و نیمه مرطوب در تمام ماه‌های سال، بارندگی دارند و زراعت بدون آبیاری در این مناطق، امکان‌پذیر نیست.
 تعریف مناطق خشک: مناطقی که در تمام ماه‌های سال بارندگی ندارند.
 از نظر میزان بارش

نیمه خشک ۲۵۰-۴۵۰ میلی متر در سال
 خشک ۱۰۰-۲۵۰ میلی متر در سال
 نیمه بیابانی ۵۰-۱۰۰ میلی متر در سال
 بیابانی کمتر از ۵۰ میلی متر در سال

مناطق خشک کمتر از ۵۰۰ میلی متر در سال باران دارند.

مناطق مرطوب بیشتر از ۷۰۰ میلی متر در سال
 مناطق نیمه مرطوب ۵۰۰-۷۰۰ میلی متر در سال

مناطق مرطوب بیشتر از ۵۰۰ میلی متر در سال باران دارند.

اما میزان بارندگی به تنهایی برای تقسیم‌بندی کفایت نمی‌کند، بلکه توزیع بارندگی در طول سال نیز اهمیت زیادی دارد. برای مثال منطقه کوه‌رنگ ۱۲۰۰ میلی متر در سال و اسپیدان در فارس هم در حدود ۷۰۰ میلی متر و معادل ساری در سال بارندگی دارد. ولی ساری را مرطوب می‌گوییم چون در تمام ماه‌های سال بارندگی دارد و از نظر پوشش گیاهی همواره سبز است اما اسپیدان و کوه‌رنگ، چهارماه از سال باران ندارند و از نظر گیاهی نیز خشک‌اند.

پوشش گیاهی و زندگی جانوری در ایران

انتظارات یادگیری : انتظار می‌رود دانش‌آموزان بتوانند :

- ۱- ویژگی‌های پوشش گیاهی و جانوری در ناحیهٔ آب و هوای گرم و خشک را بیان کنند.
- ۲- ویژگی‌های پوشش گیاهی و جانوری در ناحیهٔ آب و هوای کوهستانی را بیان کنند.
- ۳- ویژگی‌های پوشش گیاهی و جانوری در ناحیهٔ آب و هوای معتدل خزری را بیان کنند.
- ۴- با توجه به تصاویر پوشش گیاهی و زندگی جانوری، یک ناحیهٔ آب و هوایی را تشخیص

دهند.

۵- از هر ناحیه آب و هوایی دو نمونه گیاه و جانور را نام ببرند و زیست‌بوم‌ها را با هم مقایسه

کنند.

مواد و وسایل مورد نیاز : کتاب درسی، تصاویری از جانوران و پوشش گیاهی منطقهٔ زندگی دانش‌آموز و سایر مناطق، در صورت امکان فیلم مستند دربارهٔ زندگی جانوری و پوشش گیاهی یک منطقه، تعدادی کاغذ سفید (A۴).

پیشنادهایی برای شروع و پیشبرد درس‌ها

آماده کنید

بهتر است ابتدا یک بازدید علمی از پوشش گیاهی منطقهٔ زندگی خودتان ترتیب دهید. در شهرها می‌توانید بچه‌ها را به پارک‌های نزدیک مدرسه ببرید. ممکن است دانش‌آموزان بارها به پارک رفته باشند اما به تنوع گیاهان یا جانوران پارک دقت نکرده باشند. در این بازدید آنها را با انواع گیاهان آشنا کنید و اجازه دهید آنها را مشاهده و دربارهٔ نوع گیاهان سؤال کنند.

سپس از دانش‌آموزان پرسید : چه جانورانی در اطراف شما زندگی می‌کنند؟ چه جانورانی

در خیابان زندگی می‌کنند؟ کدام یک از جانوران و گیاهان را دوست دارید؟ به آنها یادآوری کنید که در کتاب علوم خود در کلاس دوم با منابع جاندار و بی‌جان آشنا شده‌اند و در درس گذشته یاد گرفته‌اید که شهر یا روستای محل زندگی شما در یک ناحیه آب و هوایی خاص قرار دارد. به آنها بگویید در هر ناحیه، گیاهان و جانوران مخصوص به آن ناحیه وجود دارد.

از دانش‌آموزان درباره محل زندگی برخی از گونه‌های جانوری سؤال کنید، برای مثال: خرس قطبی، شتر، نهنگ (وال)، قورباغه، روباه و... سپس ذهن آنان را به این نکته که چرا در برخی نواحی، فقط گونه‌های خاصی می‌توانند زندگی کنند، معطوف کنید.

دانش‌آموزان را گروه‌بندی کنید. تعدادی تصویر از نواحی مختلف آب و هوایی با پوشش‌های گیاهی مختلف تهیه کنید و روی چند کاغذ سفید (A4) بچسبانید؛ برای مثال، روی یک کاغذ تصویری از منطقه بیابانی با بوته‌های خاردار، روی یک کاغذ تصویر جنگل، روی یک کاغذ تصویر دامنه‌های سرسبز یک کوه و... سپس مجموعه کارت‌هایی را که در آنها تصویر جانوران وجود دارد، در اختیار دانش‌آموزان قرار دهید و از آنها بخواهید که هر گروه با توجه به تصویر ناحیه‌ای که در اختیار دارد، عکس حیوانات مربوط به آن را روی کاغذ و آن ناحیه بچسباند.

آموزش دهید

از تصاویر درس، کمک بگیرید. تصویرخوانی یکی از روش‌های یادگیری درس مطالعات اجتماعی است. به علت آشنایی دانش‌آموزان با انواع آب و هوا در درس گذشته، با دیدن این تصاویر می‌توانند بین پوشش گیاهی و زندگی جانوری، ارتباط برقرار کنند. ابتدا تصاویری از نواحی خشک به آنها نشان دهید، سپس گونه‌های گیاهی را معرفی کنید: به بوته‌های خاردار و نوع برگ‌های سوزنی که نسبت به گیاهان پهن‌برگ در مقابل تبخیر و کم‌آبی مقاومت بیشتری دارند، اشاره کنید.

ویژگی‌های شتر را توضیح دهید (تحمل گرما، کمبود آب و غذا و یا شکل پلک آن و مقاومت در برابر توفان شن).

تصاویر پوشش گیاهی انتخاب شده، زمینه مناسبی برای نشان دادن انواع زندگی جانوری است، مثلاً دامنه‌های زاگرس به واسطه جنگل‌های وسیع بلوط و پسته کوهی، مکان مناسبی برای زندگی جانورانی چون کل (بزکوهی)، گوزن و روباه است. همچنین در مراتع سرسبز رشته‌کوه‌های البرز و زاگرس، فعالیت‌های دامپروری، انجام می‌گیرد.

در ناحیه معتدل خزری به واسطه باران فراوان و انبوهی جنگل، زندگی جانوری از تنوع بیشتری برخوردار است. خرس، انواع لاک‌پشت، گراز، انواع پرندگان چون قرقاول، مرغابی دوزستان: قورباغه و

انواع ماهی که تصویر برخی از آنها در کتاب آمده است. توصیه می‌شود یک فیلم کوتاه مستند دربارهٔ زندگی جانوران یک منطقهٔ آب و هوایی در کلاس، نمایش دهید. قبل از تماشای فیلم، چند پرسش طرح کنید و از دانش‌آموزان بخواهید با دقت، فیلم را تماشا کنند و به پرسش‌های شما پاسخ دهند.

به پایان ببرید

با انجام فعالیت‌های صفحهٔ ۸۳، درس را به پایان ببرید، زیرا این فعالیت، خلاصه مطالب درس است.

ناحیهٔ گرم و خشک

ناحیهٔ گرم شرجی سواحل جنوب

ناحیهٔ معتدل خزری

ناحیهٔ کوهستانی

محورهای عمدهٔ ارزشیابی

محورهای عمدهٔ ارزشیابی این درس عبارت‌اند از:

بیان ویژگی‌های پوشش گیاهی و زندگی جانوری نواحی مختلف آب و هوایی ایران، مقایسه زیست بوم‌ها با یکدیگر، نام بردن حداقل دو گونه گیاهی و جانوری از هر نوع آب و هوا ابزارهای ارزشیابی شامل تصاویر مختلف از انواع آب و هوا، پوشش گیاهی و زندگی جانوری، پرسش‌های شفاهی، آزمون عملکردی، بررسی بحث و گفتگو از طریق سیاههٔ ارزیابی و مشاهدهٔ رفتار.

ملاحظات تدریس // دانشنی‌های معلم

شتر

شتر یکی از شگفتی‌های خلقت است. قرآن مجید در سوره غاشیه آیه ۱۷ می‌فرماید: «آیا آنها به شتر نمی‌نگرند چگونه آفریده شده»؟! آنها به شتر نمی‌نگرند چگونه آفریده شده»؟! «آیا

(أَفَلَا يَنْظُرُونَ إِلَى الْإِبِلِ كَيْفَ خُلِقَتْ)

شتر ویژگی‌های خاصی دارد که مهم‌ترین آنها تحمل شرایط سخت بیابان و دماهای گوناگون، به‌ویژه گرمای شدید تابستان و کمبود آب و علوفه است. ترکیب جسمانی شتر با دیگر جانوران اختلاف دارد، و این اختلاف، موجب شده که شتر بتواند در درازای روزهای سال در بیابان زندگی کند و از بوته‌ها و درختچه‌های گوناگون صحرایی و کویری و حتی از بوته‌های شور و خاردار تغذیه کند. عرب‌ها از زمان‌های بسیار دور از شتر استفاده کرده‌اند. آنها به این حیوان اهلی لقب «کشتی صحرا» (به عربی: سفینه الصحرا) داده‌اند.

شتر، حیوان مفیدی است و کاربردهای فراوانی دارد. این حیوان علاوه بر اینکه وسیله اصلی رفت و آمد ساکنان بیابان است، می‌تواند غذای انسان را تأمین و وسایل مورد نیاز دیگر را به او عرضه کند. انسان می‌تواند با تغذیه از شیر و گوشت شتر، تا هفته‌ها در بیابان زنده بماند. همچنین می‌توان از چربی کوهان به جای کره، استفاده کرد و پشم شتر را در ساختن خیمه، پتو، فرش، لباس پشمی، طناب و ریسمان به کار برد. همچنین می‌توان از مدفوع خشک‌شده شتر برای روشن کردن آتش استفاده کرد و پس از ذبح شتر، از پوست آن برای ساختن کفش و مشک و چیزهای دیگر استفاده کرد. شتر از جانورانی است که با محیط‌های خشک و بی‌آب و علف بیابان، سازگار بوده و می‌تواند آب و هوای گرم و خشک و بی‌آبی را تحمل کند.

کوهان، عضوی جالب در شتر است که تنها از چربی و ماهیچه تشکیل شده و در آن استخوانی وجود ندارد و شتر در شرایط کمبود غذا تا چند روز می‌تواند با وجود این چربی و سوخت و ساز آن، زنده بماند.

کف پای شتر حالت مخصوص به خود دارد و از دو بخش تشکیل شده است و کلفت و پهن است و مانع از این می‌شود که پای شتر در شن‌های ریز بیابان فرو رود. چشم‌های شتر دارای مژه‌های بلندی است که به همراهی پلک‌ها، چشم‌ها را از توفان‌های شنی و از تابش شدید آفتاب، محافظت می‌کند. بینی شتر دارای شکاف‌های طولی است که شتر در هنگام تنفس می‌تواند بینی را به خوبی از هم باز کند و بیشترین میزان هوا را وارد ریه‌های خود کند و در هنگام بروز توفان‌های شنی، بینی خود را ببندد. همچنین شتر دارای فک درازی است که به‌طور جانبی، حرکت می‌کند و می‌تواند عمل جویدن را به خوبی انجام دهد. شتر می‌تواند بیشتر از هر حیوان دیگر، کم‌آبی را تحمل کند و اکنون آشکار شده است که شتر به علت اختلاف زیاد درجه حرارت بدنش می‌تواند آب بدن خود را حفظ نماید، زیرا از این آب برای خنک کردن بدن استفاده نمی‌کند. درجه حرارت بدن شتر، ثابت نیست و به آهستگی همراه

با بالا رفتن درجه حرارت محیط، بالا می‌رود و این به آن معنی است که شتر آب بدن خود را از دست نمی‌دهد تا بدن خود را سرد نگه دارد (که این کار در انسان از طریق عرق کردن، صورت می‌گیرد) و در هنگام شب، هنگامی که درجه حرارت محیط، پایین می‌رود، درجه حرارت بدن شتر نیز کاهش می‌یابد و در هنگام صبح در پایین‌ترین درجه خواهد بود.

پوشش گیاهی

مجموعه گیاهان یک منطقه از گونه‌هایی با شکل و نوع و رشد متفاوت تشکیل شده است. برای مثال پوشش گیاهی یک جنگل که ممکن است از لایه‌های مختلف مانند لایه درختی، درختچه‌ای، علفی، و خزهای برای مثال تشکیل شده باشد.

مرتع

به اراضی دایر یا بایر اطلاق می‌شود که رستنی‌ها در آن به حالت طبیعی رشد کرده و به وسیله حیوانات اهلی و وحشی، مورد چرا واقع گردد. مراتع به دلیل حفظ خاک و جلوگیری از فرسایش و تنظیم گردش آب در طبیعت، دارای اهمیت‌اند.

بیابان

به سرزمین خشک، کم‌باران و کم آب و گیاه، اطلاق می‌شود. متوسط بارش سالانه آن کمتر از ۵۰ میلی‌متر است و از نظر پوشش گیاهی، فقیر است و فرسایش آبی و بادی شدیدی در آن وجود دارد.

کوير

به زمین‌های تحت تأثیر نمک گفته می‌شود که گیاهان در آن قادر به رشد نیستند.

از محیط زیست مراقبت کنیم

انتظارات یادگیری : انتظار می رود دانش آموزان بتوانند :

- ۱- مفهوم زیستگاه را بیان کنند.
  - ۲- زنجیره غذایی بین موجودات یک زیستگاه را توضیح دهند.
  - ۳- برخی از عواملی که محیط زیست را تهدید می کند، بیان کنند.
  - ۴- راهکارهایی برای حفاظت بهتر از محیط زیست ارائه کنند.
  - ۵- چند نشانه مربوط به حفظ محیط زیست طراحی کنند.
- مواد و وسایل مورد نیاز : کتاب درسی، تصاویری از آلودگی های محیطی، تابلوهای ممنوع و اخطار.

پیشنادهایی برای شروع و پیشبرد درس ها

آماده کنید

تصویر زنجیره غذایی در یک زیستگاه می‌تواند انگیزه جالبی برای شروع باشد. معمولاً دانش‌آموزان در این سن علاقه زیادی به حیوانات دارند و کسب اطلاعات جدید برای آنها جذاب است. از تصویر صفحه ۸۴ استفاده کنید و رابطه بین پوشش گیاهی و زندگی جانوری را برایشان توضیح دهید. مثلاً پیکانی که رابطه بلوط ← موش ← جغد را نشان می‌دهد. از آنها بخواهید چنین رابطه‌ای را بین بقیه جانوران پیدا کنند. به عنوان نمونه با پیکانی فندق را به سنجاب و آن را به روباه، وصل کنید، یا با پیکانی، علف ← کرم پروانه ← پرنده ← را به روباه وصل کنند تا رابطه زنجیره غذایی را بهتر بفهمند. مفهوم پیوستگی و ارتباط را در زنجیره غذایی برای آنها توضیح دهید.

آموزش دهید

وابستگی غذایی موجودات زنده با یکدیگر را می‌توان به حلقه‌های زنجیر تشبیه کرد. هر موجودی انرژی لازم جهت ادامه زندگی را از موجود قبلی به دست می‌آورد. اولین حلقه از این زنجیره گیاهان سبز (تولیدکننده‌ها) هستند. حلقه‌های بعدی مصرف‌کنندگان به ترتیب علفخواران و گوشتخواران و آخرین حلقه تجزیه‌کنندگان هستند. در این زمینه مثال‌هایی ارائه کنید:

تجزیه‌کنندگان (باکتری، مخمر و ...) → گوشتخواران → علفخواران → گیاهان سبز
از دانش‌آموزان بپرسید: نابودی یک حلقه از زنجیره غذایی چه پیامدهایی دارد؟ با این پرسش، ذهن آنها درگیر این موضوع می‌شود.

مثال: شاهین → پرنده → شته → گیاه سبز

شاهین → پرنده → لارو حشره → گیاه سبز

در اینجا اگر پرنده‌ها در اثر شکار کم شوند، غذای شاهین کاهش می‌یابد و شاهین‌ها هم کم می‌شوند، اما از طرف دیگر شته‌ها زیاد می‌شوند و به گیاهان سبز آسیب می‌رسانند و موجب عدم رشد آنها می‌شوند.

مثال دیگر: اگر گونه‌های گیاهی معطر یک ناحیه کاهش یابند، زنبور عسل در آنجا کم می‌شود و یا اگر جمعیت شاهین‌ها در یک منطقه در اثر شکار کم شود، خرگوش‌ها که غذای شاهین هستند زیاد می‌شوند و ممکن است آسیب‌هایی به مزارع وارد کنند.

نکته مهم این است که اگر در هر اکوسیستم، زنجیره‌های غذایی مختل شوند، در آن اکوسیستم،

تبادل برهم می خورد.

به دانش‌آموزان توضیح دهید در هر مکانی، جانوران و گیاهان خاصی زندگی می‌کنند که به این مکان زیستگاه آن جانور و گیاه، گفته می‌شود.

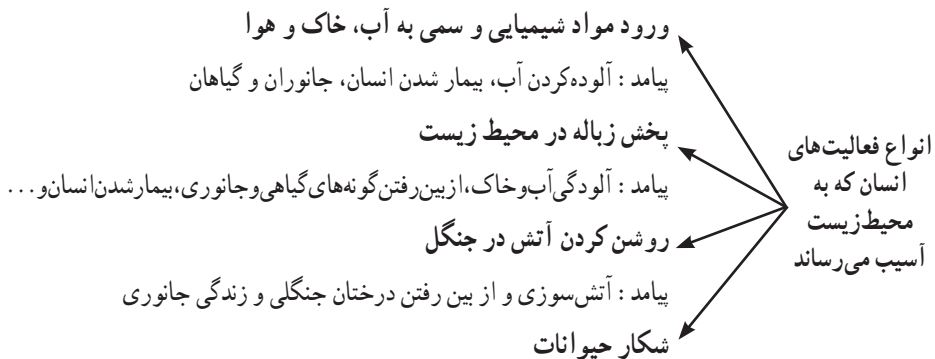
پس از آشنایی دانش‌آموزان با مفهوم زیستگاه و زنجیره غذایی و اهمیت گیاهان و جانوران در زندگی انسان‌ها، فواید این موجودات را که در علوم سال گذشته خوانده‌اند یادآوری کنید.

گیاهان ← تولید غذا، تولید اکسیژن، کاربرد در صنایع چوب و کاغذ، زیبایی طبیعت، محلی برای استراحت و تفریح و...

جانوران ← گوشت و لبنیات، پوشاک، حمل و نقل

سپس توجه دانش‌آموزان را به تصویر صفحه ۸۶ جلب کنید و سعی کنید احساسات آنها را برانگیزانید. سؤال کنید: آیا تاکنون شما کنار رودخانه یا در یک محیط طبیعی، ناهار یا عصرانه خورده‌اید؟ خاطره‌ای از آن روز، تعریف کنید. آیا به شما خوش گذشته است؟ چرا رفتن به کوه و دشت را دوست دارید؟ آیا دقت کرده‌اید که بعضی از مردم زباله، کیسه‌های پلاستیکی و... را در طبیعت رها کرده‌اند؟ به نظر شما این کار درست است یا نه؟ فعالیت ۲ صفحه ۸۷ را از طریق بحث و گفت‌وگو در کلاس، انجام دهید و سپس جمع‌بندی کنید:

در هنگام گردش در طبیعت با خود کیسه زباله می‌بریم؛ پلاستیک، قوطی و بطری نوشابه، قوطی کنسرو و یا ظروف یک‌بار مصرف را در محیط طبیعی نمی‌ریزیم؛ آتش روشن نمی‌کنیم؛ به پرندگان و جانوران و گیاهان آنجا صدمه نمی‌زنیم؛ در انتهای سفر، کیسه‌های زباله خود را همراه می‌بریم و در اولین محل جمع‌آوری زباله می‌گذاریم.

پیامد: از بین رفتن گونه‌های کمیاب، آزار جانوران و برهم خوردن تعادل زنجیره غذایی

در صورت امکان تصاویر و اسلایدهایی از آلودگی‌های زیست محیطی را در کلاس نمایش دهید. متأسفانه امروزه، زیستگاه‌ها در خطر آسیب هستند و انسان همواره با فعالیت‌های خود باعث صدمه زدن به محیط طبیعی می‌شود. موارد زیر را بر روی یک نمودار، روی تابلوی کلاس رسم کنید. سپس درباره هر یک از عنوان‌های نمودار، بحث و گفت‌وگو کنید و پیامدهای آن را مورد بررسی قرار دهید.

از دانش‌آموزان بپرسید: آیا موارد دیگری هم می‌شناسند که بتوان به این نمودار اضافه کرد؟ میخی را به دیوار بکوبید و آن را در بیاورید. جای میخ را به دانش‌آموزان، نشان دهید. اثر میخ بر روی دیوار، مانده است. به دانش‌آموزان توضیح دهید که برای ترمیم دیوار بایستی سوراخ آن را پر کرد. اما در بسیاری مواقع آسیب‌هایی که بر اثر اقدامات انسان به طبیعت وارد می‌شود، قابل ترمیم نیست؛ پس بهتر است اقدامات ما در طبیعت، همیشه با احتیاط و با فکر و عقل صورت گیرد.

به پایان ببرید

با انجام فعالیت صفحه ۸۵ و ۸۷، می‌توانید درس را به پایان ببرید.

فعالیت صفحه ۸۵

- ۱- این فعالیت را دانش‌آموزان با پرس‌وجو از بزرگ‌ترها می‌توانند انجام دهند و اطلاعاتی در مورد گیاهان و جانورانی که در سال‌های نه چندان دور، در آن محل زندگی می‌کردند، به دست بیاورند. از آنها بخواهید نتیجه جست‌وجو و پاسخ‌ها را در کلاس بخوانند.
- ۲- زیرا در این فصول (برای مثال فصل بهار)، زمان تولیدمثل جانوران است (فصل تخم‌گذاری پرندگان و زاد و ولد پستانداران و تخم‌ریزی ماهی‌ها) و برای جلوگیری از نابودی نسل آنها، شکار و صید ممنوع می‌شود.

فعالیت صفحه ۸۷

- ۱- معلوم است که نشانه‌گیری با دارت، کاری عاقلانه است، زیرا هم تفریح و ورزش است و هم موجب اذیت و آزار پرندگان نمی‌شود.
- ۲- کیسه‌های پلاستیکی و ظروف یکبار مصرف را در طبیعت رها نکنیم. یک کیسه بزرگ برای جمع کردن زباله‌ها همراه ببریم. فقط باقیمانده غذاها مانند برنج یا نان را می‌توان برای پرنده‌ها گذاشت. در جاهایی که امکان آتش گرفتن درختان وجود دارد، آتش روشن نکنیم. روی درختان یادگاری نویسیم و گل‌ها و بوته‌ها را لگد نکنیم.

۳- این فعالیت، جنبهٔ خلاقیتی دارد و دانش‌آموزان ممکن است تصاویر مختلفی ترسیم کنند. در صورتی که جای کافی در کتاب وجود ندارد، از دانش‌آموزان بخواهید روی یک ورق کاغذ سفید این سه نشانه را طراحی کنند.

آتش روشن کردن ممنوع

صید ماهی ممنوع

محل برپا کردن چادر

به دانش‌آموزان توضیح دهید که تابلوها، معنای خاصی دارند. به طور مثال:
 - علامت دایره و یک خط اریب در وسط آن به رنگ قرمز، علامت ممنوع بودن عملی است که در وسط آن نمایش داده می‌شود.
 - علامت مثلث، نشانهٔ توجه و اخطار است.

می‌توانید چند نمونه از این علائم را روی مقوا بکشید و به کلاس ببرید تا بچه‌ها با این مفاهیم بیشتر آشنا شوند.

برای انجام فعالیت‌های به کار بندیم صفحهٔ ۸۸ می‌توان زمان طولانی‌تری حتی یک‌ماه و بیشتر را اختصاص بدهید. کاشتن نهال یعنی فعالیت شماره ۱ بهتر است در اسفندماه انجام شود. یک روز همراه با بچه‌ها به طبیعت بروید و می‌توانید از اولیای دانش‌آموزان بخواهید که به شما ببینند و در پاکسازی طبیعت با یکدیگر همکاری کنید. از این فعالیت، عکس بگیرید و در مدرسه به نمایش بگذارید تا این کار مفید ترویج شود. نمایشگاهی از آثار نقاشی دانش‌آموزان (فعالیت ۴) در مدرسه ترتیب دهید.

محورهای عمدهٔ ارزشیابی

محورهای عمدهٔ ارزشیابی این درس عبارت‌اند از:
 بیان خطراتی که محیط زیست را تهدید می‌کند و بحث و گفتگو دربارهٔ ضرورت حفاظت از محیط زیست، بیان مفهوم زنجیرهٔ غذایی و پیامدهای برهم خوردن آن با مثال و طراحی نشانه‌هایی برای حفاظت از محیط زیست و بیان فواید گیاهان و جانوران.
 ابزارهای ارزشیابی شامل پرسش‌های شفاهی، آزمون کتبی و عملکردی، سیاههٔ بررسی بحث و گفتگو و کارهای عملی دانش‌آموزان.

از بهترین روش‌ها در بحث حفاظت از محیط زیست، روش میدانی و بازدید علمی است. در این روش به همکاری خانواده دانش‌آموزان تأکید کنید. سفری با خانواده ترتیب دهید؛ بازدید از مناطق حفاظت شده، پارک‌های ملی، موزه‌های حیات وحش، باغ‌های گیاه‌شناسی و تالاب‌ها و حتی نزدیک‌ترین پارک به مدرسه می‌تواند در آشنایی دانش‌آموزان با پوشش گیاهی و جانوری محل زندگی‌شان، نقش مهمی داشته باشد. در این مورد بهتر است از کارشناسان ادارات کل محیط زیست استان‌ها راهنمایی گرفت. در حین سفر و بازدید باید توجه دانش‌آموزان را به زیبایی‌های پوشش گیاهی و جانوری، اهمیت و تنوع آنها، و ضرورت حفظ آنها جلب نمود. تولید کمتر زباله، جمع‌آوری زباله‌ها، استفاده کمتر از ظروف یک‌بار مصرف از نکاتی است که باید به آنها تأکید کرد.

زنجیره غذایی

زنجیره غذایی وابستگی غذایی همه موجودات زنده به یکدیگر است که آن را می‌توان حلقه‌های زنجیر تشبیه کرد و انرژی از یک حلقه به حلقه دیگر نقل مکان می‌کند. و هر موجود انرژی لازم برای استمرار زندگی را از حلقه یا موجود پیشین به دست می‌آورد.

شبکه غذایی

مجموعه چند زنجیره غذایی را که در یک و یا چند موجود زنده مشترک هستند و با هم ارتباط پیدا می‌کنند. شبکه غذایی می‌گویند.

آموزش محیط زیست

تلاش سازمان‌یافته در جهت شناخت محیط زیست و افزایش معرفت مخاطبان آن است. در این تلاش علاوه بر علاقه، حساسیت و آگاهی افراد را نیز باید افزایش دهد. بهبود نگرش محیط زیستی باید با مشارکت، خلاقیت و ایجاد انگیزه در شناسایی و حل و فصل مشکلات محیط زیست توأم باشد. از آنجایی که آموزش محیط زیست، اهداف توسعه پایدار را دنبال می‌کند با توجه به گروه‌های سنی باید روش‌های مختلفی را برای دستیابی و اجرای آن به دست آورد.

فصل ششم

ما ایرانی هستیم

درس ۲۰ نشانه‌های ملی

درس ۲۱ تقویم

درس ۲۲ روزهای مهم

مفاهیم کلیدی	راهبردها یا حوزه‌های موضوعی
← انقلاب اسلامی، تغییر حکومت شاهنشاهی به جمهوری اسلامی	زمان، تداوم و تغییر
← تقویم و کارکردهای آن، روزهای تعطیل رسمی	
← علل وقوع انقلاب اسلامی	
← حقوق و قوانین	نظام اجتماعی
← مسئولیت و تکالیف	
← قانون اساسی	فرهنگ و هویت
← احترام به پرچم، سرود ملی و ... و پیروی از رهبری	
← تنوع اقوام ایرانی	
← آشنایی با ابعاد شخصیتی امام خمینی (ره)	
← تعلق و هویت	مکان و فضا
← تعلق به کشور ایران	
← موقعیت مکانی برخی اقوام	

مفاهیم کلیدی	راهبردها یا حوزه‌های موضوعی
← مسئولیت نسبت به حفظ آرمان‌های انقلاب و خون شهدا	ارزش‌ها و نگرش‌ها
← احترام به نمادهای ملی	
← میهن‌دوستی	مهارت‌های کاوشگری
← بررسی و کاوش، برقراری ارتباط، مشارکت، واکنش شخصی و اظهارنظر	

نشانه‌های ملی ما

انتظارات یادگیری: انتظار می‌رود دانش‌آموزان بتوانند:

- ۱- نشانه‌های مشترک ملی را نام ببرند.
- ۲- علائم پرچم را بیان کنند و توضیح دهند.
- ۳- اهمیت قانون اساسی را بیان کنند.
- ۴- سرود جمهوری اسلامی را به‌طور دسته‌جمعی بخوانند و در هنگام پخش سرود به پا بایستند.

مواد و وسایل مورد نیاز: کتاب درسی، کتاب قانون اساسی، فایل صوتی سرود جمهوری اسلامی ایران و پرچم ایران.

پیشنهادهایی برای شروع و پیشبرد درس‌ها

آماده کنید

شعر «خانه عزیز من» را با صدای بلند بخوانید و با ایجاد زیر و بم‌های مناسب در صدای خود، شعر را طوری بخوانید که دانش‌آموزان احساس کنند که خودشان این نقشه را کشیده‌اند. سپس از آنها بخواهید کتاب‌ها را ببندند و به سؤالات شما پاسخ دهند:

- منظور شاعر از باغ لاله چیست؟
  - شاعر بر روی نقشه چه چیزهایی می‌کشد؟
  - شاعر، مردم ایران را چگونه توصیف می‌کند؟
  - چرا شاعر، نقشه ایران را غرق بوسه می‌کند؟
- فعالیت (۱) را انجام دهید:

پاسخ ۱: به کوه و تپه و کویر و زیبایی محیط‌های طبیعی ایران، به مردم مهربان ایران و به شهیدانی که جانشان را فدای کشور کرده‌اند.
پاسخ ۲: زیرا وطن خود را خیلی دوست دارند.

آموزش دهید

برای دانش‌آموزان توضیح دهید که ایران مانند خانه‌ای بزرگ است و مردمی که در آن زندگی می‌کنند، ملت ایران نام دارند. از دانش‌آموزان بخواهید به تصویر صفحه آغازین فصل صفحه ۸۹، دقت کنند و ببینند آیا می‌توانند با توجه به لباس عروسک‌های روی نقشه، اقوام ایران را نام ببرند. توضیح دهید در کشور ما، اقوام مختلفی مانند ترک، کرد، بلوچ، لر و گیلک و ... زندگی می‌کنند. هر چند این اقوام آداب و رسوم، لباس و سنت‌های مخصوص به خود دارند، اما همه با هم در ایران زندگی می‌کنند و یک ملت هستند و علی‌رغم تفاوت‌ها، نشانه‌های مشترک دارند.

سپس این نشانه‌ها را روی تابلو بنویسید:

۱- قانون اساسی

۲- پرچم

۳- سرود ملی

۴- خط و زبان رسمی فارسی

۵- تقویم مشترک که با عید نوروز آغاز می‌شود.

در روز تدریس، حتماً یک جلد کتاب قانون اساسی را با خود به کلاس ببرید. درباره محتوای آن نیازی به توضیح نیست، فقط آن را به دانش‌آموزان نشان دهید و بگویید که قوانین مهم کشور در این مجموعه نوشته شده است.

پرچم، یکی از نشانه‌های مهم ملی ما است. دانش‌آموزان در کتاب فارسی سوم درباره پرچم، اطلاعاتی پیدا کرده‌اند. توضیح دهید زمانی که در مسابقات بین‌المللی، ورزشکاران ما برنده می‌شوند، پرچم ایران بالاتر از بقیه پرچم‌های دیگر برافراشته می‌شود و بسیاری از قهرمانان کشورمان در ورزشگاه‌ها با پرچم ایران دور قهرمانی می‌زنند. اشاره کنید که هر روز صبح، در مراسم صبحگاهی در حیاط مدرسه، پرچم برافراشته می‌شود و همه به احترام آن سکوت می‌کنند و مؤدب می‌ایستند.

از دانش‌آموزان بخواهید با استفاده از مداد رنگی و مقوا پرچم ایران را بکشند و در وسط آن علامت الله را به این شکل (ﷲ) رسم کنند. برای پرچم دسته‌ای بسازند و در یکی از مراسم مدرسه

از آن استفاده کنند. با توجه به پیش‌دانسته‌های دانش‌آموزان و از طریق پرسش و پاسخ، دربارهٔ معنا و مفهوم سه رنگ پرچم و علائم آن، این مفاهیم را توضیح دهید.

یکی دیگر از نشانه‌های مشترک ما سرود ملی ما است. با استفاده از گوشی همراه یا ضبط صوت، سرود ملی را پخش کنید و از دانش‌آموزان بخواهید سرود را با صدای بلند بخوانند. از آنها بخواهید در هنگام خواندن سرود بایستند و به نشانه احترام دست‌هایشان را روی سینه بگذارند.

تقویم، یکی دیگر از مشترکات مردم ایران است. در این باره در درس بعد، توضیح کاملی خواهیم داشت. فقط یک تقویم به دانش‌آموزان نشان دهید و از آنها بخواهید برای جلسهٔ آینده تقویمی را با خودشان به کلاس بیاورند.

زبان و خط رسمی ملت ایران، فارسی است. به دانش‌آموزان توضیح دهید هر چند در استان‌های ایران مردم به زبان‌ها و لهجه‌های مختلف حرف می‌زنند اما ملت ایران در مکاتبات رسمی به خط فارسی می‌نویسند و طبق قانون اساسی زبان رسمی مردم کشور، فارسی است.

به پایان برید

با مرور عوامل مشترک ملی و این موضوع که مردم ایران دارای آرزوهای مشترکی هستند و همیشه در غم و شادی‌های یکدیگر، شریک بوده‌اند و نیز هرگاه وطن به خطر افتاده است از جان و مال خود دریغ نکرده‌اند و از دین و سرزمین خود دفاع کرده‌اند، دوستی وطن را در دل دانش‌آموزان بیشتر کنید.

به عنوان تکلیف پایانی، از دانش‌آموزان بخواهید یک تقویم را به کمک پدر و مادر خود انتخاب کنند، ورق بزنند و برای جلسهٔ آیندهٔ این درس، به کلاس بیاورند.

محورهای عمدهٔ ارزشیابی

محورهای عمدهٔ ارزشیابی این درس، بیان نشانه‌های مشترک ملی توسط دانش‌آموزان و نحوهٔ مشارکت آنان در حفظ و اجرای سرود ملی، درست کردن پرچم و بیان معنا و مفهوم علائم آن است. این موارد از طریق آزمون شفاهی و عملکردی و سیاههٔ ثبت مشاهدات و رفتار قابل سنجش است.

♦ اجرای سرود و درست کردن پرچم به عنوان کاردستی، الزامی است و باید انجام شود.

معنا و مفهوم علائم پرچم جمهوری اسلامی ایران:

پرچم ایران از سه رنگ سبز، سفید و سرخ تشکیل می‌شود و نشان جمهوری اسلامی که بیانگر «الله» و شعار «لا اله الا الله» است در میان پرچم و روی رنگ سفید قرار گرفته‌است، همچنین ۲۲ «الله اکبر» به نشانه پیروزی انقلاب در روز ۲۲ بهمن، در حاشیه پایین رنگ سبز و حاشیه بالای رنگ قرمز قرار گرفته‌است.

تقویم

انتظارات یادگیری : انتظار می رود دانش آموزان بتوانند :

- ۱- موارد استفاده از تقویم را بیان کنند.
  - ۲- برخی روزهای تعطیل و غیرتعطیل را در تقویم پیدا کنند.
  - ۳- تفاوت تعداد روزهای ماهها را بیان کنند.
  - ۴- اعداد و روزهای یک ماه را در یک تقویم جدید بازنویسی کنند.
  - ۵- روز تولد خود یا یکی از اعضای خانواده یا یکی از هم کلاسی هایشان را در تقویم پیدا کنند.
- مواد و وسایل مورد نیاز : کتاب درسی؛ کاربرگ شماره ۱۳، انواع تقویم های جیبی، دیواری، رومیزی و سررسید.

پیشنادهایی برای شروع و پیشبرد درسها

آماده کنید

در روز تدریس، تعدادی تقویم با خود به کلاس بیاورید. توجه دانش آموزان را به انواع تقویمها جلب کنید و از آنها بخواهید تقویمهایی را که با خود آورده اند روی میز بگذارند. توضیح دهید تقویمها ممکن است رومیزی، دیواری، جیبی و سررسید باشند. از دانش آموزان بپرسید : آیا تاکنون از تقویم، استفاده کرده اند؟ چگونه؟

آموزش دهید

نظر دانش آموزان را به تصویر کتاب در صفحه ۹۳ (دختری که نمودار ماههای سال را در دست دارد) جلب کنید، از آنها بخواهید ماههای سال را نام ببرند، سپس نام ماهها را بر روی تابلوی کلاس بنویسید و تعداد روزهای هر ماه را از دانش آموزان بپرسید. در اینجا تفاوت تعداد روزهای ماههای سال را متوجه می شوند. سپس از آنها بخواهید برای نمونه چند ماه مثلاً اسفند، خرداد، مهر را در تقویم،

جستجو کنند که چند روز است. به دانش‌آموزان بگویید ماهی را که در آن هستیم، در تقویم پیدا کنند و روزهای تعطیل رسمی آن را بگویند (۴ روز که جمعه است و امکان دارد روزهای تعطیل دیگری در آن ماه وجود داشته باشد). تأکید کنید که در تقویم روزهای تعطیل با رنگ قرمز نمایش داده می‌شود. در همان ماه، یک روز را معین کنید که در کلاس، جشن یا مراسم و برنامه خاصی دارید. برای مثال بگویید روز ۱۷ این ماه جشن داریم؛ اکنون به تقویم، دقت کنید و بگویید روز هفدهم، کدام روز هفته است؟ تا آن روز، چند روز باقی مانده است؟

با این فعالیت‌ها کاربرد تقویم بیشتر مشخص می‌شود. فعالیت‌های ۲ و ۳ را در کلاس انجام دهید و اجازه بدهید دانش‌آموزان با توجه به تقویم به روز دانش‌آموز، روز کارگر و روز معلم اشاره کنند. از طریق پرسش و پاسخ، کاربردهای تقویم را مرور کنید. برای مثال: رفتن به مسافرت، روزی که امتحان داریم، تولد اعضای خانواده و نظایر آن. تأکید کنید که می‌توانیم برنامه‌های خود را در تقویم (ستون‌های معین آن) یادداشت کنیم.

به پایان ببرید

بعد از آشنایی دانش‌آموزان با تقویم و کاربردهای آن، از آنها بخواهید کاربرگه شماره ۱۳ (خواندن تقویم) را در کلاس، انجام دهند. دانش‌آموزان باید در این کاربرگه به پرسش‌ها پاسخ دهند. پاسخ پرسش‌ها: (۱) شنبه، (۲) روز چهارشنبه ۱۵ بهمن، (۳) مرداد ۳۱ روز و بهمن ۳۰ روز، (۴) مرداد، زیرا علاوه بر جمعه‌ها، ۲ روز تعطیل به مناسبت عید فطر داریم، (۵) روز ۲۲ بهمن، (۶) جمعه، (۷) برای این فعالیت، تقویم‌های سال جاری را که به کلاس آورده‌اید به دانش‌آموزان بدهید تا به صورت گروهی روی برگه‌ای تقویم ماه اسفند را درست کنند، در پایان، تقویم نوشته شده را با اصل تقویم انطباق دهید تا بی‌بیرید دانش‌آموزان تمرین را درست انجام داده باشند.

محورهای عمده ارزشیابی

محورهای عمده ارزشیابی این درس عبارت‌اند از:

نحوه استفاده صحیح از تقویم و توانایی پیدا کردن روزهای مختلف سال در آن و انجام کاربرگه شماره ۱۳. از محورهای عمده ارزشیابی است که از طریق آزمون‌های عملکردی، قابل سنجش است.

تمرین پیشنهادی برای فعالیت بیشتر :
شما می‌توانید این برگه را کپی بگیرید و برای انجام آزمون یا فعالیت بیشتر، در اختیار دانش‌آموزان قرار دهید.

در این تصویر، تقویم ماه مهر ۱۳۹۳ را مشاهده می‌کنید. به پرسش‌ها پاسخ دهید.
- روز اول آبان ماه، کدام روز هفته است؟
- ماه مهر، چند روز است؟
- روز اول مهر، روز بازگشایی مدارس، کدام روز هفته است؟
- به جز روزهای جمعه، کدام روزهای ماه مهر، تعطیل است؟ به چه مناسبت، این روزها تعطیل‌اند؟

مهر ۱۳۹۳						
	۲۶	۱۹	۱۲	۵		شنبه
	۲۷	۲۰	۱۳	۶		یکشنبه
	۲۸	۲۱	۱۴	۷		دوشنبه
	۲۹	۲۲	۱۵	۸	۱	سه‌شنبه
	۳۰	۲۳	۱۶	۹	۲	چهارشنبه
		۲۴	۱۷	۱۰	۳	پنج‌شنبه
		۲۵	۱۸	۱۱	۴	جمعه

۱۳ مهر: عید سعید قربان
۲۱ مهر: عید سعید غدیر خم

۲۲ درس

روزهای مهم

انتظارات یادگیری : انتظار می رود دانش آموزان بتوانند :

- ۱- چند مورد از روزهای تعطیل ملی و مذهبی را نام ببرند.
  - ۲- علل وقوع انقلاب اسلامی را بیان کنند.
  - ۳- از طریق خواندن متن، چند نمونه از ویژگی های شخصیت امام خمینی (ره) را برشمرند.
  - ۴- به طور گروهی برای برپایی یک جشن (برای مثال جشن ۲۲ بهمن) مشارکت و همکاری نمایند و برخی وسایل و ابزار مورد نیاز را فراهم کنند.
- مواد و وسایل مورد نیاز : کتاب درسی، تصاویری از مراسم عزاداری عاشورا، تصاویری از جشن های مذهبی مانند نیمه شعبان و برگزاری راه پیمایی ۲۲ بهمن

پیشنادهایی برای شروع و پیشبرد درس ها

آماده کنید

تصاویری را که آماده کرده اید، در بین چند گروه از دانش آموزان توزیع کنید و از آنها بخواهید هر گروه در مورد این تصاویر فکر کنند و برداشت خود را از این تصاویر بیان کنند (تصاویر اعیاد مذهبی و ملی، راه پیمایی های ۲۲ بهمن و روز قدس). گفته های آنها را که با دیدن تصاویر به مناسبت های خاص اشاره می کنند، روی تخته بنویسید و بگوئید این روزها تعطیل هستند. چرا؟ و نتیجه بگیرید که در این روزها رویدادهای مهمی رخ داده است.

آموزش دهید

برای دانش‌آموزان توضیح دهید که در هر کشوری به جز روزهای پایان هفته، روزهای دیگری هم تعطیل است.

این روزها در کشور ما به دو دسته تقسیم می‌شوند :

۱- روزهای تعطیل (مناسبت‌های مذهبی): مانند عید سعید فطر و عید قربان (که علاوه بر کشور ما در کشورهای مسلمان دیگر هم جشن گرفته می‌شود) عید غدیر و روز رحلت یا تولد پیامبر اکرم (ص)، روزهای تولد یا شهادت ائمه معصومین (ع).

۲- روزهای تعطیل (مناسبت‌های ملی): مانند ایام نوروز که مصادف با شروع سال نو برای ما ایرانیان است یا روز ۲۲ بهمن، روز پیروزی انقلاب اسلامی و یا روزهای ۱۴ و ۱۵ خرداد روز ارتحال امام خمینی (ره) و بزرگداشت قیام ۱۵ خرداد است.

مهم‌ترین تعطیلات کشور ما عید نوروز است که آغاز سال نو را جشن می‌گیریم. به جز کشور ما کشورهای همسایه هم، مانند تاجیکستان، افغانستان و جمهوری آذربایجان، دارای جشن‌های نوروزی هستند. از دانش‌آموزان بپرسید: برای استقبال از عید نوروز چه کارهایی انجام می‌دهند؟ منظور از این پرسش، تأکید بر آیین‌های سنتی خانه‌تکانی، خرید و دید و بازدید است در اینجا بهترین فرصت برای شما آموزگار عزیز فراهم می‌شود که با اشاره به مراسم چهارشنبه‌سوری در مورد خطرات ترقه‌بازی و عوارض آن، به دانش‌آموزان توضیح دهید.

یکی از روزهای مهم ملی ما، روز ۲۲ بهمن است که سالروز پیروزی انقلاب اسلامی است. به دانش‌آموزان درباره علل انقلاب و اینکه مردم علیه حکومت شاهنشاهی به پا خاستند، توضیح دهید و بگویید چرا هر سال به خاطر بزرگداشت این روز، به خیابان‌ها می‌آیند و با راه‌پیمایی، یاد و خاطره آن روز را گرامی می‌دارند.

پس از آن، فعالیت صفحه ۹۷ را انجام دهید. از یکی از دانش‌آموزان بخواهید که متن زندگی‌نامه امام خمینی (ره) را با صدای رسا بخواند. دانش‌آموزان در مورد ویژگی‌های شخصیتی امام خمینی با یکدیگر گفت‌وگو کنند و بگویند دوست دارند در زندگی شخصی‌شان از کدام خصوصیت امام پیروی کنند. پس از جمع‌بندی و تأکید بر ویژگی‌های اخلاقی امام خمینی بگویید که بعد از رحلت امام، حضرت آیت‌الله خامنه‌ای به رهبری انتخاب شدند. بدیهی است دانش‌آموزان باید تصویر رهبر جمهوری اسلامی را بشناسند و نام ایشان را بدانند.

به پایان ببرید

درس را خلاصه و مرور کنید و روزهای مهم را که روزهای تعطیل هستند، به دو دسته تقسیم کنید و بر روی تابلو بنویسید. سپس بگذارید فعالیت شماره ۴ به کار ببندیم و بحث و گفتگو انجام شود. نتیجه گفتگو و گزاره‌هایی را که دانش‌آموزان به آنها اشاره می‌کنند روی تابلو بنویسید.

به عنوان تکلیف پایانی دانش‌آموزان را به چند گروه تقسیم کنید و از آنها بخواهید یکی از فعالیت‌های ۱ یا ۲ به کار ببندیم را انتخاب کنند و برای جلسه آینده در کلاس ارائه نمایند. فرصتی برای نقل خاطر، اجرای سرود یا نمایش نشانه‌هایی که دانش‌آموزان برای یکی از روزهای تعطیل طراحی کرده‌اند، به وجود بیاورید. این تمرین‌ها جنبه خلاقیت نیز دارند و سعی کنید بچه‌ها را علاقمند و درگیر انجام آنها نمایید.

فعالیت شماره ۳ را در کلاس یا مدرسه اجرا کنید. با همفکری دانش‌آموزان مناسبی را انتخاب کنید. یکی از اعیاد، جشن پایان سال تحصیلی، موفقیت دانش‌آموزان در یک کار و نظایر آن، دانش‌آموزان را راهنمایی کنید و اجازه بدهید تمام امور برگزاری جشن را با تقسیم کار برعهده بگیرند.

محورهای عمده ارزشیابی

محورهای عمده ارزشیابی این درس عبارت‌اند از :

نام بردن روزهای مهم ملی و مذهبی کشور و علت اهمیت آنها، بیان چند مورد از ویژگی‌های شخصیتی امام خمینی و علل وقوع انقلاب اسلامی، اظهار نظر و پیشنهاد درباره پیشرفت و آبادانی کشور در آینده و شرکت در بحث و گفتگو در کلاس، پرس و جو، اجرای سرود و برگزاری جشن، ابزارهای ارزشیابی شامل آزمون‌های شفاهی، عملکردی و سیاهه ارزیابی فعالیت‌ها است.

ملاحظات تدریس // دانشی‌های تکمیل

به انجام دقیق فعالیت‌های ۱ تا ۴ به کار ببندیم، بها بدهید. این فعالیت‌ها علاوه بر پرورش مهارت‌های کاوشگری، زبانی بیانی، خلاقیت و... تقویت مهارت‌های زندگی اجتماعی، و تقویت ارزش‌های میهن دوستی هستند که از اهداف اصلی و عمده درس مطالعات اجتماعی است.

معرفی منابع مرتبط با موضوعات کتاب برای

تحقیق یا مطالعه بیشتر دانش آموزان

- ۱- کوالی، جوی؛ احترام به دیگران؛ ترجمه سعیده عاقل‌تر؛ انتشارات عروج اندیشه؛ مشهد ۱۳۹۰.
- ۲- برآبادی، محمود؛ اسکندر مقدونی؛ انتشارات مدرسه ۱۳۹۰.
- ۳- رهگذر، رضا؛ به شتر نگاه کن؛ انتشارات منادی تربیت ۱۳۹۰.
- ۴- واثقی، بهروز؛ پایان یک رویا (تاریخ ایران باستان)؛ انتشارات ابوعطا ۱۳۹۰.
- ۵- کوالی، جوی؛ سپری پشت پنجره؛ ترجمه سعیده عاقل‌تر؛ انتشارات عروج اندیشه؛ مشهد ۱۳۹۰.
- ۶- بغلانی، مازیار؛ ساسانیان؛ انتشارات آشن؛ انتشارات تهران ۱۳۹۰.
- ۷- بغلانی، مازیار؛ سورنا سردار شجاع؛ انتشارات آشن؛ تهران ۱۳۹۰.
- ۸- واثقی، بهروز؛ جنگ بی‌پایان (حکومت مادها)؛ انتشارات ابوعطا ۱۳۹۰.
- ۹- واندویل، اگنس؛ دایرةالمعارف کوچک من درباره جنگل؛ ترجمه رویا خوئی؛ انتشارات محراب قلم ۱۳۹۰.

- ۱۰- برنشتاین، استن و جن؛ خطر آلودگی؛ ترجمه سعید خاکسار؛ انتشارات موزون
۱۳۹۰.
- ۱۱- یمون، ماری رنه؛ دایرة المعارف جنگل؛ ترجمه مهناز عسگری؛ انتشارات
محراب قلم ۱۳۹۰.
- ۱۲- سالینجر، امیلی؛ روز زمین پاک؛ ترجمه آرام وحیدی؛ انتشارات فنی ایران
۱۳۹۰.
- ۱۳- واثقی، بهروز؛ سفر آریایی‌ها؛ انتشارات ابوعطا ۱۳۹۰.
- ۱۴- کوالی، جوی؛ شهر ما؛ ترجمه سعیده عاقل‌تر؛ انتشارات عروج اندیشه ۱۳۹۰.
- ۱۵- استیل، فیلیپ؛ فکر می‌کنید چرا کشورها پرچم‌هایشان را برافراشته
می‌کنند؛ ترجمه سمیه کریم‌دادیان؛ انتشارات عروج اندیشه ۱۳۹۰.
- ۱۶- حق‌پرست، نورا؛ قصه‌های مسجد؛ انتشارات به‌نشر ۱۳۹۰.
- ۱۷- دوگیبرت، فرانسواز؛ دایرة المعارف کوچک من درباره کوهستان؛ ترجمه
رویا خوئی؛ انتشارات محراب قلم ۱۳۹۰.
- ۱۸- تو زنده جانی، جعفر؛ مهرداد اول؛ انتشارات مدرسه ۱۳۹۰.
- ۱۹- زمانی، شهرام؛ تو دشت و تو سبزه‌زار ما همگی مهمونیم؛ انتشارات چاف؛ قم
۱۳۸۹.
- ۲۰- بیت، آن؛ زمان؛ ترجمه مریم پورثانی؛ انتشارات پیدایش ۱۳۸۷.
- ۲۱- والاس، هالی؛ زنجیره‌ها و شبکه‌های غذایی؛ ترجمه مجید عمیق؛
انتشارات برجیس ۱۳۸۸.

- ۲۲- بورژوا، پالت؛ فرانکلین و دوستانش به موزه می‌روند؛ ترجمه شهره هاشمی؛ انتشارات پیک دیران ۱۳۸۸.
- ۲۳- واثقی، بهروز؛ کاوشگر تاریخ (مجموعه قصه‌های سرزمین من: تاریخ ایران باستان)؛ ج ۱ الی ۱۶؛ انتشارات ابوعطا ۱۳۹۰.
- ۲۴- واثقی، بهروز؛ تمدن عیلام ۱ و ۲، آشور، بابل ۱ و ۲، سومر، اکد (مجموعه قصه‌های سرزمین من: مہر اعجاب‌انگیز)؛ انتشارات ابوعطا ۱۳۸۹.
- ۲۵- مورگان، سالی؛ طبیعت در خطر است؛ ترجمه بابک امین‌تفرشی؛ انتشارات فنی ایران ۱۳۸۶.
- ۲۶- شوارتز، لیندا؛ حفظ محیط زیست به روایت لاک‌پشت؛ ترجمه لادن مقیمی‌اسکویی؛ انتشارات فنی ایران ۱۳۸۲.
- ۲۷- مروارید، بابک و یاسمن هجری؛ نقشه برای بچه‌ها؛ انتشارات فنی ایران ۱۳۸۲.
- ۲۸- دی، آیلین؛ کمک کردن؛ ترجمه مریم پورثانی؛ انتشارات پیدایش ۱۳۸۷.

